

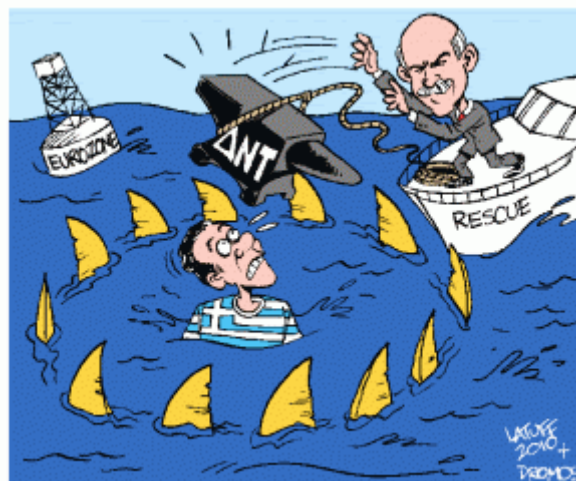
- ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ
- ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
- ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

• ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ : ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ
- ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΒΑΣΙΟΣ ΗΛΙΑΣ

- ΠΑΤΡΑ, 4 ΔΕΚΈΜΒΡΙΟΥ 2019

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το αντικείμενο της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η μελέτη της περίπτωσης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Πολλές αμφιλεγόμενες απόψεις αναφέρονται πανελλαδικώς για το καίριο και οδυνηρό θέμα της οικονομικής κρίσης που μέχρι και σήμερα επηρεάζει ακόμα ένα μεγάλο ποσοστό Ελλήνων, συμβάλλοντας αρνητικά στα εισοδήματά τους. Διαβάζοντας διάφορα άρθρα επιστημονικού και μη χαρακτήρα, καθώς και κοινωνικά και ακαδημαϊκά βιβλία, με θέμα την κοινωνική οικονομία-οικονομική πολιτική, πήρα την απόφαση να μελετήσω το αντικείμενο αυτό, καθώς οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης έχουν επηρεάσει εμένα και ένα ανυπολόγιστο ποσοστό συνανθρώπων μου. Θεωρώ, ότι παραμένει ένα επίκαιρο θέμα στην Ελληνική κοινωνία και ευρέως γνωστό σε όλο το κόσμο. Στο κύριο μέρος της εργασίας θα γίνει αναφορά για τις βασικές ενότητες που αφορούν την οικονομική κρίση γενικότερα, την σκληρή παγκόσμια οικονομική κρίση του 1930, καθώς και την εξίσου σημαντική χρηματοπιστωτική οικονομική ύφεση του 2008. Στη συνέχεια θα αναφερθεί το βασικό στοιχείο της μελέτης, η Ελληνική οικονομική κρίση του 2009.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ τον επιβλέπων καθηγητή μου κ. Βάσιο Ηλία, ο οποίος μου έδωσε τη δυνατότητα απόκτησης πτυχιακής εργασίας με θέμα που είχα επιλέξει και προσπαθούσα να μελετήσω. Στη συνέχεια ευχαριστώ τον καθηγητή Γεράνιο Μιχαήλ, αν και πρόσφατος και ταυτόχρονα έκτακτος καθηγητής, σωστός και αποδοτικός μας πρόσφερε ορθές γνώσεις και αντικειμενική κρίση. Εννοείται πως ευχαριστώ την οικογένειά μου για τη στήριξη όλα αυτά τα χρόνια, μα πάνω από όλα, ευχαριστώ τον αδερφό μου για την βοήθεια και την υπομονή του σε διάφορα κοινωνικά θέματα καθώς και πανεπιστημιακά ζητήματα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια της φοίτησης στο τμήμα Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη περίπτωσης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, μιας κρίσης που βασάνιζε χρόνια το ελληνικό δημόσιο. Στο πρώτο μέρος της εργασίας αναφέρονται κάποιες βασικές έννοιες και ο ορισμός της οικονομικής κρίσης και δίνεται σύντομη ανάλυση στα αίτια αυτής. Στο δεύτερο μέρος γίνεται αναφορά της παγκόσμιας κρίσης του 1930, το λεγόμενο κραχ της Wall Street το οποίο επηρέασε επώδυνα τη παγκόσμια οικονομία, καθώς είχε σοβαρές επιπτώσεις στον ανεπτυγμένο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Δημιούργησε καταστροφικά προβλήματα στο διεθνές εμπόριο επηρεάζοντας άμεσα το εισόδημα πολλών ανθρώπων και συνέβαλε στην αύξηση της ανεργίας. Στο τρίτο μέρος γίνεται συγκεκριμένη ανάλυση της ελληνικής οικονομικής κρίσης, πως ξεκίνησε, την κατάσταση της Ελλάδας πριν το ευρώ, την εισαγωγή της Ελλάδας στα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής, και την έξοδο από τη κρίση. Επιπλέον, παρουσιάζεται στατιστική και αξιολογή ανάλυση των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής. Η μελέτη της περίπτωσης της ελληνικής οικονομικής κρίσης αντλεί στοιχεία από διάφορες στατιστικές υπηρεσίες, όπως η ΕΛΣΤΑΤ, The World Bank καθώς υποστηρίζεται και από ποικίλες βιβλιογραφίες, άρθρα περιοδικών και εφημερίδων. Τα συμπεράσματα της μελέτης θα παρουσιάζονται στο τέλος κάθε ενότητας, με σκοπό να υπάρξει μια πλήρη εικόνα των ευρέων γεγονότων και την άμεση εκτίμηση αυτών. Είναι σημαντικό και ταυτόχρονα ουσιώδες να υπάρχει μια πλήρης αποδοτική εικόνα όλων των σημαντικών γεγονότων που απαρτίζουν την ελληνική οικονομική κρίση, ώστε να μπορεί να αξιολογηθεί από το δημόσιο κοινό. Τέλος, παρουσιάζεται η κατάσταση των Ελλήνων πολιτών, καθώς και η παρουσίαση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος των τελευταίων δύο ετών, με στόχο την παρουσίαση βιοτικού επιπέδου.

Λέξεις κλειδιά: κρίση, κραχ, οικονομία, Ελλάδα, ευρώ

ABSTRACT

The present thesis was devised during the attendance at the department of Administrative Science and Technology, University of Patras. The aim of the dissertation is the case study of the financial crisis in Greece, a crisis that had been torturing Greeks for years. In the first part of the thesis, some basic concepts and definition of financial crisis are mentioned, and a brief analysis is given of its causes. The second part refers to the Global financial crisis of 2008, the so-called Wall Street Crash that had a profound effect on the global economy, as it had severe impact on the developed and developing world. Caused catastrophic problems in international trade by directly affecting many people's income and contributing to rising unemployment. In the third part, a specific analysis of the Greek economic crisis is made, how it started, the situation of Greece before the euro, the introduction of Greece in the economic adjustment programs, and the way out of the crisis. Additionally, a statistic and a worthwhile analysis of economic adjustment programs is presented. The case study of the Greek financial crisis draws on data from various statistical agencies, such as ΕΛΣΤΑΤ, The World Bank, and is supported by a variety of bibliographies and newspaper's and magazine's articles. The conclusions of the study will be presented and the end of each module in order to provide a complete picture of the broad facts and their immediate assessment. It is important and at the same time essential to have a full and effective picture of all the major events that make up the Greek financial crisis so that it can be evaluated by the public. Finally, the situation of Greek citizens is presented, as well as the presentation of the gross domestic product of the last two years, with the aim of presenting the standard of living.

Keywords: crisis, crash, economy, euro, Greece

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ, ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	σελ.Ι
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	σελ.ΙΙ
ABSTRACT.....	σελ.ΙΙΙ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	σελ.ΙV
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ.1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	σελ.3
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	
2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ...σελ.3	
2.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΩΝ-ΚΥΚΛΩΝ.....σελ.3	
2.3 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....σελ.6	
2.4 ΑΙΤΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....σελ.7	
2.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ 3 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....σελ.12	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	σελ.13
ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (1929)	
3.1 ΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΚΡΑΧ (1929).....σελ.13	
3.2 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΥΦΕΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ.....σελ.15	
3.3 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (1930).....σελ.19	
3.4 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ (ΣΥΝΟΤΠΙΚΑ).....σελ.26	
3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ 4 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....σελ.29	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	σελ.30
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	
4.1 ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (2007-2009).....σελ.30	
4.1.1 ΑΙΤΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....σελ.30	
4.1.2 LEHMAN BROTHERS HOLDINGS Inc.....σελ.35	
4.2 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (2009-2018).....σελ.37	

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

4.2.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ (1967-2009).....σελ.	40
4.2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ (2009-2018).....σελ.	44
4.2.2.1 ΑΙΤΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ (ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ).....σελ.	68
4.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ 5 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....σελ.	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο.....σελ.	71
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΝΗΜΟΝΙΑΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	
5. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ (2018-2019).....σελ.	71
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ.	75
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.	78
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΤΕΛΟΥΣ.....σελ.	88

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η μελέτη της Ελληνικής οικονομικής κρίσης, μιας κρίσης που έπληξε το βιοτικό επίπεδο της χώρας, δημιουργώντας ανισοροπίες στα μακροοικονομικά της μεγέθη, συμβάλλοντας σε πολλαπλά και διαχρονικά δημοσιονομικά ελλείμματα και υψηλά ποσοστά ανεργίας.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας, γίνεται αναφορά στην έννοια της οικονομικής κρίσης και των οικονομικών διακυμάνσεων, καθώς και σύντομη ανάλυση των τεσσάρων φάσεων των οικονομικών κύκλων-διακυμάνσεων. Στη συνέχεια γίνεται σύντομη αναφορά στα χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης, ενώ στο επόμενο υποκεφάλαιο αναφορά στα αίτια της κρίσης. Δίνεται έμφαση, καθώς παρουσιάζονται πίνακες και κάποια διαγράμματα ανάλυσης μακροοικονομικών μεγεθών.

Στο δεύτερο μέρος συναντάμε την Παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929, το γνωστό σε όλους Κραχ. Το Αμερικανικό όνειρο της ευμάρειας και της ανάπτυξης, εξελίχθηκε σε έναν εφιάλη, που έμεινε γνωστός στην ιστορία ως η Μεγάλη ύφεση. Η πτώση του χρηματιστηριακού δείκτη DJ, κατέστρεψε την Αμερικανική οικονομία και έπληξε τα κράτη της μεταπολεμικής Ευρώπης. Το γεγονός αυτό προκάλεσε κρίσιμες επιπτώσεις στην κοινωνία πολλών εθνών παγκοσμίως, ενώ κατάστρεψε της γέφυρες του εμπορίου και βύθισε στην ύφεση τα κράτη που είχαν άμεση εμπορική επαφή με την Αμερική. Επιπρόσθετα, θα γίνει παρουσίαση της κατάστασης της Ελληνικής οικονομίας τη περίοδο του αμερικανικού κραχ. Η Ελλάδα το μεσοπόλεμο, ήταν μια μικρή χώρα που στηριζόταν άμεσα από τις γεωργικές καλλιέργειες. Οι ραγδαίες πτώσεις των τιμών των γεωργικών προϊόντων, ισοπεδώνει τον αγροτικό τομέα και συμβάλει στη μείωση του ΑΕΠ. Στη συνέχεια, γίνεται σύντομη προβολή της κρίσης της Ευρωζώνης, με παρουσίαση τριών πινάκων, βασικών μακροοικονομικών μεγεθών.

Στο τρίτο μέρος αναλύεται συγκεκριμένα το αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Η Ελληνική οικονομική κρίση. Σαν εισαγωγή στο 4^ο κεφάλαιο, το κεφάλαιο δηλαδή της Ελληνικής κρίσης, αναφέρεται η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση (2007-09), και τα αίτια της. Μια εικόνα για το πως ξεκίνησε η σημαντικότερη κρίση του 21^{ου} αιώνα, ενώ επίσης, αναφέρεται και η Lehman Bros, η εταιρία η οποία ισοπέδωσε την παγκόσμια οικονομία. Η μεταφορά της χρηματοπιστωτικής κρίσης, στην πραγματική κρίση ήταν ραγδαία. Το σοβαρό αυτό φαινόμενο, κατέστρεψε την Ελληνική οικονομία. Η Ελλάδα κατά τα έτη 2000-2008 είχε αυξήσει το ΑΕΠ της, ενώ κατάφερε και είχε μειώσει τα επίπεδα ποσοστών της ανεργίας. Πριν το ξέσπασμα της κρίσης κανείς δεν πίστευε ότι η Ελληνική Δημοκρατία, θα έφτανε εκεί που έφτασε. Αναφέρεται η κατάσταση της Ελλάδας κατά τη περίοδο της χούντας, της μεταπολίτευσης έως και το 2018 που πραγματοποιήθηκε η έξοδος από τη κρίση. Τα τρία μνημόνια αναφέρονται αναλυτικά, καθώς περιγράφονται τα σοβαρά μέτρα λιτότητας. Επιπλέον, στο τέλος κάθε μνημονίου υπάρχει ένας πίνακας, στον οποίο αναγράφονται βασικά στατιστικά στοιχεία και νούμερα, τα οποία αφορούν το ΑΕΠ της χώρας, το δημόσιο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης, δαπάνες κτλ. Παρουσιάζονται συνολικά έξι πίνακες αποκλειστικά για τα «προγράμματα οικονομικής

προσαρμογής», ώστε να μπορέσουν να αξιολογηθούν τα τρία μνημόνια ορθά και αντικειμενικά.

1

Στο τέταρτο μέρος, αναγράφεται η κατάσταση της μεταμνημονιακής Ελλάδας, η έξοδος από τα μνημόνια έλαβε μέρος τον Ιούλιο του 2018. Η Ελληνική Δημοκρατία ανακάμπτει δημιουργώντας πλεονάσματα, μειώνοντας την ανεργία και γίνεται προσπάθεια για ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο.

Στο πέμπτο μέρος βρίσκονται τα συμπεράσματα, ενώ στο έκτο μέρος βρίσκεται η βιβλιογραφία. Στο τελευταίο μέρος αναγράφονται οι παραπομπές τέλους, δηλαδή όσες παραπομπές δεν καταγράφηκαν άμεσα στο τέλος κάθε σελίδας, επειδή επαναλαμβάνονταν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ

Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Όταν λέμε οικονομική δραστηριότητα, αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι επενδύσεις και οι τιμές. Αναφέρονται τα πιο σημαντικά μακροοικονομικά μεγέθη και δίνεται έμφαση στο εθνικό προϊόν¹. Ως κρίση ορίζεται μια σημαντική και δαιδαλώδης κατάσταση, κατά την οποία πρέπει να υπάρχει συγκεκριμένη και σωστή αξιολόγηση των ειλημμένων αποφάσεων².

Η οικονομία δεν είναι ποτέ στάσιμη, όλα τα σημαντικά μεγέθη, τα οποία προαναφέρθηκαν προηγουμένως, μεταβάλλονται διαχρονικά. Οι μεταβολές αυτές ονομάζονται οικονομικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι. Όταν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στη συνολική ζήτηση και συνολική προσφορά της οικονομίας, τότε δημιουργείται οικονομικός κύκλος, ο οποίος χαρακτηρίζεται από δύο φάσεις, την φάση της Άνθησης-Ανόδου και τη φάση της Καθόδου. Η μετάβαση από την άνοδο στη κάθοδο δεν δημιουργείται άμεσα ή απότομα, αλλά χρειάζεται χρόνο. Το σημείο στο οποίο σταματάει η φάση της άνθησης λέγεται Κρίση. Αντίστοιχα, το σημείο που σταματάει η φάση της καθόδου λέγεται Ανάκαμψη. Θα γίνει μια σύντομη ανάλυση όσο αναφορά τις οικονομικές διακυμάνσεις-οικονομικούς κύκλους, ώστε να δοθεί μια αντικειμενικά εύκολη και ταυτόχρονα κατανοητή κατάσταση λειτουργίας τους.

2.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΩΝ-ΚΥΚΛΩΝ

I. ΦΑΣΗ ΑΝΟΔΟΥ-ΑΝΘΗΣΗΣ. Χαρακτηρίζεται από αύξηση εισοδήματος, αύξηση παραγωγής, μείωση ανεργίας και αύξηση τιμών. Καθώς αυξάνεται η ζήτηση και η παραγωγή αυξάνονται και τα κέρδη, ενώ την ίδια στιγμή μειώνεται το κόστος παραγωγής, σαν αποτέλεσμα να δημιουργείται ευνοϊκό και δυνητικό κλίμα επενδύσεων. Αυξάνεται το ΑΕΠ, καθώς ανθίζει η οικονομία, και ταυτοχρόνως δημιουργείται πληθωρισμός³. Συνηθίζεται σε μια υγιή οικονομία, ο ποσοστιαίος

¹ Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, είναι το σύνολο της χρηματικής αξίας όλων των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα ένα συγκεκριμένο έτος. Αποτελεί το σημαντικότερο μακροοικονομικό μέγεθος.

² ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑΣ. Χρηματοπιστωτική Κρίση. Ιστοσελίδα: <https://www.dailyeconomics.gr/oikonomikoi-oroi/chrmatopistwtikh-krih>

³ Πληθωρισμός είναι η συνεχόμενη αυξητική ροή του επιπέδου των τιμών μιας οικονομίας σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

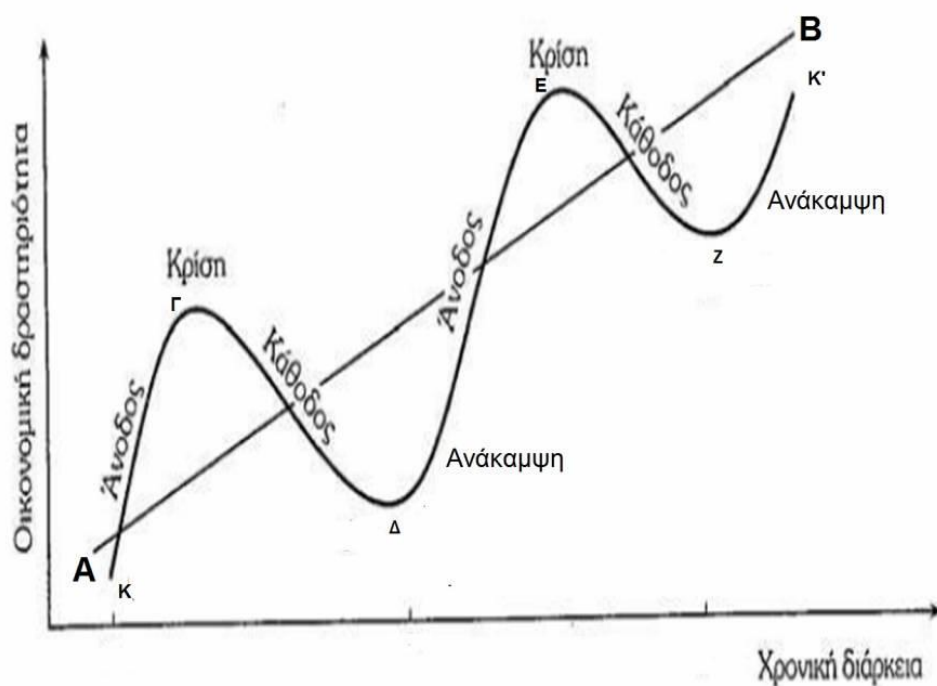
δείκτης του ΑΕΠ να βρίσκεται περίπου στο εύρος αύξησης μεταξύ 3-4%, το ποσοστό του πληθωρισμού στο 2% και το ποσοστό ανεργίας περίπου στο 4.8% (Kimberly A. 2019)!. Η φάση της ανόδου κορυφώνεται καθώς η οικονομία δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στην πλέον ραγδαία υπερκατανάλωση και την υπεραπασχόληση με αποτέλεσμα μη προσιτές, υψηλές τιμές. Έτσι, η οικονομία αγγίζει το σημείο ονόματι κρίση.

II. ΦΑΣΗ ΚΡΙΣΗΣ. Κρίσιμα επικίνδυνο σημείο, η αύξηση των τιμών και της κατανάλωσης έχουν αυξήσει τον πληθωρισμό και έχει μειωθεί η αγοραστική δύναμη, διότι έχουν αυξηθεί τα επιτόκια. Η οικονομία έχει φτάσει στο ανώτερο σημείο του οικονομικού κύκλου. Αποτέλεσμα, αδυναμία πληρωμής από επιχειρήσεις αλλά και από καταναλωτές λόγω άνοδο των επιτοκίων. Η οικονομία ακολουθεί μια καθοδική πορεία, η οποία θα φέρει πολλά αρνητικά αποτελέσματα και θα επηρεάσει αισθητά τα μακροοικονομικά της μεγέθη. Η πορεία αυτή ονομάζεται κάθοδος.

III. ΦΑΣΗ ΚΑΘΟΔΟΥ-ΥΦΕΣΗ. Η καθοδική πορεία προς το άγνωστο, χαρακτηρίζει απόλυτα αυτή τη φάση, της ύφεσης. Μείωση των επενδύσεων, των τιμών, αύξηση της ανεργίας και φυσικά μείωση του Ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Το κλίμα που επικρατεί είναι απαισιόδοξο και ταυτόχρονα περιλαμβάνει μεγάλα ρίσκα σε δυνητικούς επενδυτές που ίσως θέλουν να πραγματοποιηθούν κεφάλαια τους. Μείωση εισοδημάτων σε πολλούς πολίτες, με κύριο αποτέλεσμα να μην μπορούν να αυτοσυντηρηθούν, μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων και διάφορων οργανισμών να ναυαγούν και χρεωκοπούν. Φτάνοντας λοιπόν στην σκοτεινή άβυσσο, η οικονομία αγγίζει το τελευταίο στάδιο του οικονομικού της κύκλου, την φάση της ανάκαμψης.

IV. ΦΑΣΗ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ. Η πορεία της ύφεσης σταματάει εδώ, σταδιακά η παραγωγή αρχίζει και αυξάνεται, προοδευτικά επίσης, ανεβαίνει και η κατανάλωση, και συνεπώς, ανεπαίσθητα, αυξάνεται και ο δείκτης των τιμών. Το κλίμα αρχίζει και ανθίζει ξανά και η οικονομία με αργούς ρυθμούς επανέρχεται στην αρχική της κατάσταση.

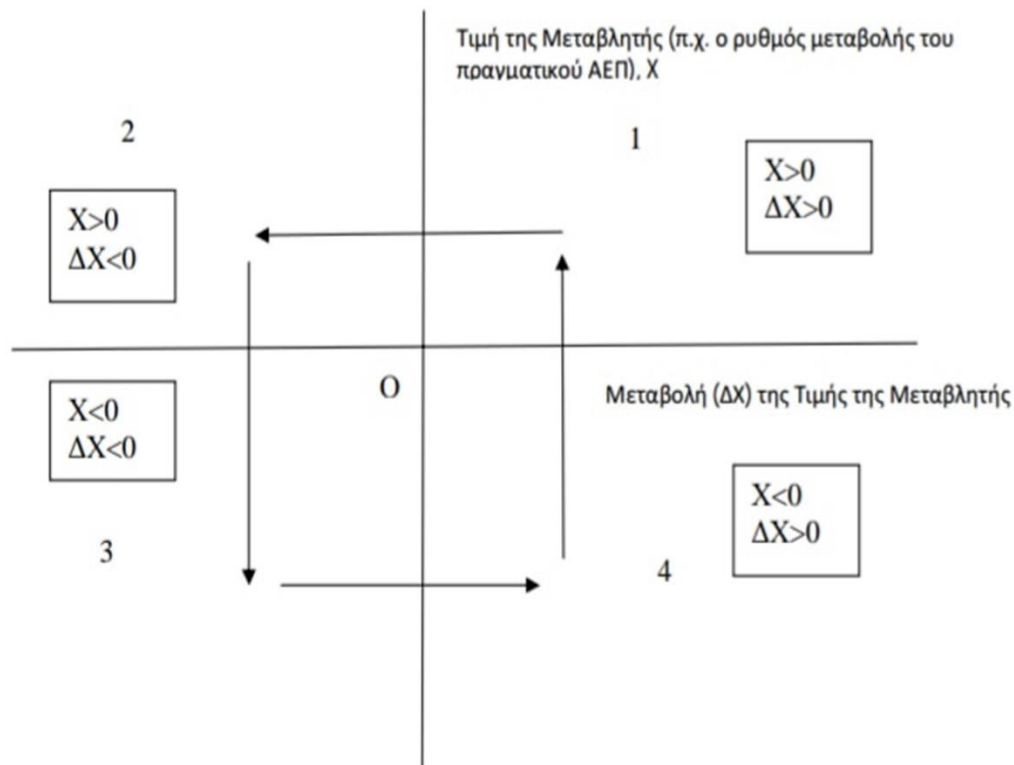
Αφού εξηγήσαμε τις φάσεις ενός οικονομικού κύκλου, τώρα, θα παρουσιαστεί ένα απλό μοντέλο χρονικής εξέλιξης οικονομικής δραστηριότητας, ένα μοντέλο που παρουσιάζει τις τέσσερις φάσεις που αναφέρθηκαν.

Διάγραμμα 1: Χρονική εξέλιξη της οικονομικής δραστηριότητας Πηγή (Power politics)

Οι φάσεις του κύκλου μπορούν να απεικονιστούν αντίστοιχα σε τεταρτημόρια.⁴

⁴ Δρέλλιας Ε. (2018) , Η Θεωρία του Οικονομικού Κύκλου. Ιστοσελίδα: <https://powerpolitics.eu/%ce%b7-%ce%b8%ce%b5%cf%89%cf%81%ce%af%ce%b1-%cf%84%ce%bf%cf%85-%ce%bf%ce%b9%ce%ba%ce%bf%ce%bd%ce%bf%ce%bc%ce%b9%ce%ba%ce%bf%cf%8d-%ce%ba%cf%8d%ce%ba%ce%bb%ce%bf%cf%85/>

Διάγραμμα 2: (Πηγή Power politics)

1. Θετική τιμή και θετική μεταβολή = Άνθιση-Άνοδος
2. Θετική τιμή και αρνητική μεταβολή = Κρίση
3. Αρνητική τιμή και αρνητική μεταβολή = Ύφεση-Κάθοδος
4. Αρνητική τιμή και θετική μεταβολή= Ανάκαμψη⁵

Αφού αναφέραμε και αναλύσαμε τις οικονομικές διακυμάνσεις, τώρα θα παρατηρήσουμε τα χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης.

2.3 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Όταν ένα κράτος ή μια επιχείρηση, οργανισμός, βρίσκεται σε περίοδο οικονομικής ύφεσης, αντιμετωπίζει δαιδαλώδης και άνευ προηγουμένων καταστάσεις. Οι καταστάσεις αυτές δεν ξεπερνιούνται εύκολα και προκαλούν αρκετές οικονομικές καθώς και κοινωνικές ζημιές. Η οικονομική κρίση αποτελείται από κάποια χαρακτηριστικά τα οποία επηρεάζουν άμεσα τις ζωές των πολιτών που την βιώνουν.

Κατά τη γνώμη μου, δύο είναι τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά μιας οικονομικής κρίσης.

⁵ Δρέλλιας Ε. (2018) , Η Θεωρία του Οικονομικού Κύκλου. Ιστοσελίδα: <https://powerpolitics.eu/%ce%b7-%ce%b8%ce%b5%cf%89%cf%81%ce%af%ce%b1-%cf%84%ce%bf%cf%85-%ce%bf%ce%b9%ce%ba%ce%bf%ce%bd%ce%bf%ce%bc%ce%b9%ce%ba%ce%bf%cf%8d-%ce%ba%cf%8d%ce%ba%ce%bb%ce%bf%cf%85/>

Πρώτο σημαντικό χαρακτηριστικό είναι η “καταστροφή” της Δημόσιας καθώς και Παγκόσμιας εικόνα μιας χώρας, επιχείρησης, οργανισμού. Όπως είναι προφανές, σε μια περίοδο οικονομικής ύφεσης, η χώρα, επιχείρηση που βρίσκεται στη κατάσταση αυτή, κατά κάποιο τρόπο περιθωριοποιείται, διότι ο υπόλοιπος κόσμος αρχίζει και “γεννά” στοιχεία αβεβαιότητας. Στοιχεία σαν και αυτά είναι, η μείωση του τουρισμού, η πτώση διάφορων δημόσιων κρατικών ομολόγων, ρίσκο στήριξης μέσω δανείων ή κεφαλαιακών επενδύσεων. Όλα αυτά, σαν αποτέλεσμα, συμβάλλουν στην ενίσχυση της οικονομικής κρίσης.

Δεύτερο αξιόλογο στοιχείο είναι τα κοινωνικά θέματα. Όταν μια κοινωνία βιώνει άμεσα και με ποικίλους τρόπους μια τέτοια κατάσταση, ξεσηκώνεται. Επανελημμένες διαδηλώσεις κατά των κυβερνήσεων ή κάποιον διάφορων φορέων που ασκούν εξουσία με απώτερο σκοπό την πτώση αυτών και παράδοση δύναμης στο λαό. Γεγονότα παρουσιάζονται και καταγράφονται διαρκώς σε τέτοιες περιπτώσεις.

Ακολουθεί παρουσίαση του τελευταίου κεφαλαίου, τα αίτια μιας οικονομικής κρίσης.

2.4 ΑΙΤΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

I. Μόχλευση. Η μόχλευση είναι η πρακτική του πολλαπλασιασμού της επιρροής ενός χρηματικού ποσού μέσω της χρήσης διάφορων χρηματοπιστωτικών προϊόντων ή δανειακών κεφαλαίων για να αυξηθεί η δυνητική απόδοση μιας επένδυσης⁶. Η υπερβολική μόχλευση βρίσκεται στο επίκεντρο όλων των τραπεζικών κρίσεων εξ ορισμού. Το φαινόμενο της μόχλευσης υπερβαίνει τους ισολογισμούς, καθώς ενσωματώνεται σε μέσα εκτός ισολογισμούς όπως τα παράγωγα⁷. Είναι επικίνδυνα κρίσιμη διαπραγμάτευση και απαιτεί υψηλά ρίσκα, καθώς προσφέρει μεγάλες απολαβές. Είναι πιθανόν, περίοδος οικονομικής ύφεσης να έχει δημιουργηθεί από χρηματοοικονομική μόχλευση.

II. Ρευστότητα. Είναι το ποσό που διαθέτει κάποιος για να επενδύσει ή να σπαταλήσει αντίστοιχα τα λεφτά του για κάποιο λόγο. Η αύξηση των επιτοκίων περιορίζει τη ρευστότητα. Η ρευστότητα απαρτίζεται από μετρητά, γραμμάτια, ομόλογα, αξιόγραφα και γενικότερα χρεόγραφα και άλλα περιουσιακά στοιχεία. Υπάρχει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα απότομης μείωσης ρευστότητας. Η Federal Reserve συχνά αύξανε τα επιτόκια της για να προστατεύσει το δολάριο. Τη δεκαετία του 80', συγκεκριμένα το 81' με 82', η ίδια τράπεζα, αύξησε τα ποσοστά της για να αντιμετωπίσει τον στασιμοπληθωρισμό⁸, προκαλώντας την ύφεση του 1980.

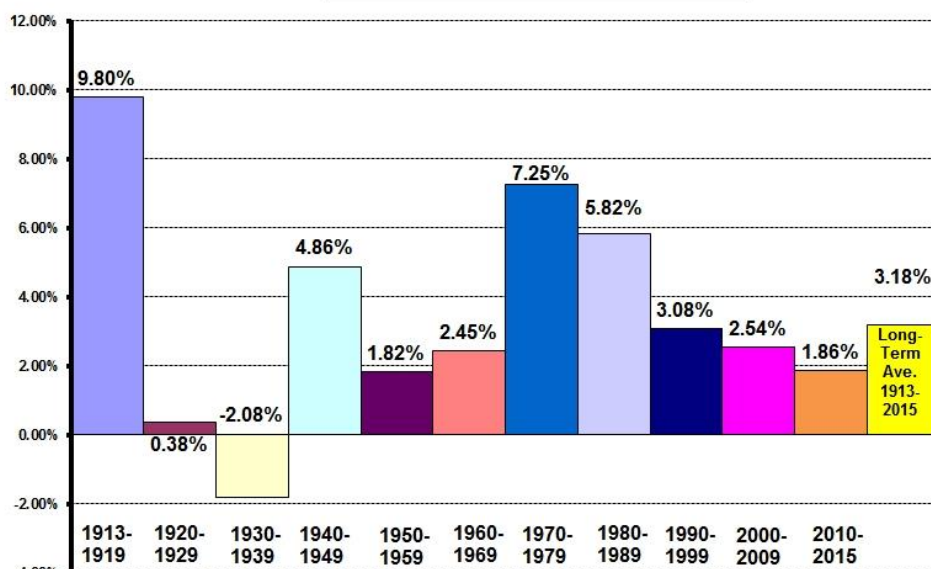
Θα παρουσιαστεί τώρα ένα διάγραμμα στο οποίο εμφανίζεται το ποσοστό πληθωρισμού από τον 20ό αιώνα έως και το 2015.

⁶ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΩΝ Χρηματοοικονομική μόχλευση Ιστοσελίδα : <https://www.euretirio.com/?s=%CE%BC%CF%8C%CF%87%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7>

⁷ Παράγωγα είναι επενδυτικά χρηματοοικονομικά εργαλεία που βασίζουν την τιμή τους και προκύπτουν από άλλα βασικά προϊόντα.

⁸ Στασιμοπληθωρισμός είναι ένα παράδοξο φαινόμενο στο οποίο παρουσιάζεται ανοδική πορεία του πληθωρισμού, σε συνδυασμό με αύξηση ανεργίας και μείωση οικονομικής δραστηριότητας

**Average Annual Inflation
by Decade**
© 2015 InflationData.com
Updated 6/18/2015

9

Average Annual Inflation by Decade Πηγή (Inflation Data)

Αν εξαιρέσουμε το απίστευτα μεγάλο ποσοστό πληθωρισμού τη δεκαετία του 1910, μπορούμε να παρατηρήσουμε την εξίσου υψηλή άνοδο πληθωρισμού τη δεκαετία του 1970. Ένα εξαιρετικά μεγάλο ποσοστό να αγγίζει ένα μέσο όρου νούμερου 7.25%. Ένα σύντομο σχόλιο, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το ποσοστό πληθωρισμού σε μια υγιείς οικονομία πρέπει να βρίσκεται στο ανώτατο όριο, 2%.

Μπορείτε να καταλάβετε το βαθμό σημαντικότητας του πληθωρισμού στη δεκαετία του 1970.

Πίνακας 1. Ετήσιος πληθωρισμός από το 1970-1979 σε %

Year	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec
1970	6,18	6,15	5,82	6,06	6,04	6,01	5,98	5,41	5,66	5,63	5,6	5,57
1971	5,29	5	4,71	4,16	4,4	4,64	4,36	4,62	4,08	3,81	3,98	3,27
1972	3,27	3,51	3,50	3,49	3,23	2,71	2,95	2,94	3,19	3,42	3,67	3,41
1973	3,65	3,87	4,59	5,06	5,53	6	5,73	7,38	7,36	7,8	8,25	8,71
1974	9,39	10,02	10,39	10,09	10,71	10,86	11,51	10,86	11,95	12,06	12,2	12,34
1975	11,8	11,23	10,25	10,21	9,47	9,39	9,72	8,6	7,31	7,44	7,38	6,94
1976	6,72	6,29	6,07	6,05	6,20	5,97	5,35	5,71	5,49	5,46	4,88	4,86
1977	5,22	5,91	6,44	6,95	6,73	6,87	6,83	6,62	6,6	6,39	6,72	6,7
1978	6,84	6,43	6,55	6,50	6,97	7,41	7,7	7,84	8,31	8,93	8,89	9,02
1979	9,28	9,86	10,09	10,49	10,85	10,89	11,26	11,82	12,18	12,07	12,61	13,29

Ετήσιος πληθωρισμός. Χρονολογία 1970-1979 Πηγή (Inflation Data)

⁹ InflationData.com Inflation and CPI Consumer Price Index 1970-1979. Ιστοσελίδα:
<https://inflationdata.com/articles/inflation-cpi-consumer-price-index-1970-1979/>

Το υψηλότερο ποσοστό παρουσιάζεται το Δεκέμβρη του 1970, με αριθμό 13,29%.

III. Φούσκα. Η χρηματιστηριακή φούσκα, είναι ένα φαινόμενο στο οποίο, ορισμένες τιμές κάποιων περιουσιακών στοιχείων αυξάνονται υπερβολικά πολύ ξεπερνώντας τη θεμελιώδη αξία τους¹⁰.

Η συνεχής αυξανόμενη ζήτηση ενός περιουσιακού στοιχείου, δελεάζει πολλούς ανθρώπους στην άμεσα αγορά του, διότι πιστεύουν ότι θα συνεχίσει να αυξάνεται και επομένως θα αυξάνεται και η αξία του. Γενικότερα οι επιχειρηματίες καθώς και διάφοροι φορείς, οι οποίοι αποσκοπούν στην απόκτηση κέρδους, προσπαθούν με διάφορους τρόπους να προσελκύσουν δυνητικούς μέτοχους, προσφέροντας τους επικερδής χρεόγραφα, όπως μετοχές, ομόλογα καθώς και πολλά ακόμα διαπραγματεύσιμα και επενδυτικά προϊόντα που περιλαμβάνονται στην αγορά. Η συγκεκριμένη αγορά λέγεται χρηματιστήριο. Ξαφνικά όμως, έρχεται μια περίοδος που οι αγοραστές, επενδυτές, σκόπιμα σταματούν να αγοράζουν το συγκεκριμένο στοιχείο, διότι αμφιβάλουν αν οι αυξήσεις αυτές μπορούν να συνεχιστούν. Επομένως, περνάμε στη διαδικασία πωλήσεων των μετοχών-στοιχείων. Σαν αποτέλεσμα, εμφανίζεται ραγδαία μείωση ζήτησης και ταυτοχρόνως ασυγκράτητη αύξηση προσφοράς. Η απότομη μείωση της ζήτησης και γρήγορη αύξηση της προσφοράς, κάνουν την τιμή να πέσει στο επίπεδο της θεμελιώδους της, δηλαδή εκεί που θα έπρεπε να βρίσκεται αρχικά. Η μείωση αυτή μπορεί να γίνει βαθμιαία, με την πάροδο των μηνών ή ετών, αλλά μπορεί να γίνει και απότομα, με ένα ξαφνικό σκάσιμο της φούσκας και οι τιμές να κατακρημνιστούν μέσα σε σύντομη περίοδο μερών, καθώς και ωρών. Το μόνο σίγουρο αποτέλεσμα του φαινομένου αυτού είναι ότι όσοι αγόρασαν το στοιχείο-μετοχή τη περίοδο διόγκωσης της φούσκας, τελικά θα έχουν χάσει πολλά χρήματα. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα φούσκας είναι η περίπτωση της Ιαπωνίας τη δεκαετία του 1980. Η περίοδος μεταξύ 1985-1990, ήταν μια περίοδος απaráμιλλης ευημερίας στην Ιαπωνία. Ωστόσο, η χρυσή αυτή εποχή, χαρακτηρίζεται άνογα από διαφθορά, πολυτέλεια και υπερβολή. Όταν τελείωσαν τα οικονομικά έτη της φούσκας, η Ιαπωνία εισήλθε σε μια παρατεταμένη πτώση, που την βασανίζει μέχρι και σήμερα. Σύμφωνα με τους ιστορικούς, το Σεπτέμβριο του 1985, μια κοινή συμφωνία που αφορούσε την Ιαπωνία και άλλα 5 κράτη, πήρε μέρος σε ένα ξενοδοχείο ονόματι Plaza Hotel στην Νέα Υόρκη. Στη συμφωνία αναγραφόταν η υποτίμηση του δολαρίου έναντι στο Ιαπωνικό γιεν, με απώτερο σκοπό την αύξηση των εξαγωγών των ΗΠΑ καθιστώντας αυτές φθηνότερες. Το 1989, ο δείκτης τιμών της μετοχής Nikkei 225 είχε φτάσει στους 39.000 πόντους. Αλλά, από το 1990 και μετά, μια καθοδική πορεία εντοπίστηκε με δυνητικά αποτελέσματα ζημίας αξίας περίπου 2.000.000.000.000 δολαρίων. Αυτό ήταν το τέλος για την περίοδο οικονομικής φούσκας στην Ιαπωνία. Η χαμένη δεκαετία. Το δολάριο έγινε φθηνότερο καθώς η Ιαπωνία έφτασε στο ανώτατο όριο οικονομικής αντοχής. Υπήρχαν αρκετά χρήματα που μπορούσαν να δανείζουν χωρίς να απαιτούν επιστροφή του ποσού πίσω. Έτσι, οι τράπεζες άρχισαν να δανείζουν ασταμάτητα σε Ιαπωνικές επιχειρήσεις, ιδιώτες και διάφορους φορείς, γεγονός που αύξησε την αξία των περιουσιών γης. Στη συνέχεια διάφορες εκτάσεις γης χρησιμοποιήθηκαν ως

¹⁰ Η θεμελιώδης αξία ενός αντικειμένου-περιουσιακού στοιχείου, είναι ίση με την παρούσα αξία του προσδοκώμενου μελλοντικού εισοδήματος από αυτό το αντικείμενο-στοιχείο.

εγγύησής για την χορήγηση περαιτέρω δανείων τα οποία στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν στο χρηματιστήριο για αγορά περισσότερης γης. Αυτό μείωσε την αξία στρεμμάτων γης, ενώ οι τράπεζες συνέχισαν να χορηγούν δάνεια με βάση την υπερτιμημένη γη ως ασφάλεια¹¹. Σαν αποτέλεσμα η φούσκα έσκασε, συμβάλλοντας ισχυρά και αρνητικά στην οικονομία της Ιαπωνίας. Θα παρουσιαστεί ένα ιστορικό διάγραμμα της αναφερόμενης ιαπωνικής εταιρίας Nikkei 225, ώστε να γίνει αντιληπτή η χρηματιστηριακή φούσκα που συνέβη 30 χρόνια πριν.

12

Nikkei 225 Index – 67 Year Historical Chart Πηγή (macrotrends)

Όπως είναι αντιληπτό, το 1990, η τιμή της μετοχής Nikkei 225, ήταν περίπου στο ύψος των 39.000 yen. 39.000 yen είναι περίπου 320 ευρώ, συντριπτική αξία για μια μετοχή η οποία τον Οκτώβρη του 1990 έπεσε η αξία της στα 20.000 yen. Επίσης να αναφερθεί ότι τώρα, η τρέχουσα αξία της μετοχής κυμαίνεται περίπου στα 23,391 yen.

IV. Έλλειψη σωστής διαχείρισης κεφαλαίων. Είναι ένα σύνθημα φαινόμενο που παρατηρείται διαχρονικά σε αρκετές επιχειρήσεις, καθώς και διάφορους οργανισμούς και φορείς. Η έννοια της απληστίας χαρακτηρίζει άψογα πολλές από αυτές τις επιχειρήσεις, διότι οι μέτοχοι, επενδυτές καθώς και διάφοροι εμπλεκόμενοι κερδοσκοπικά φορείς, έχουν ένα και μόνο σκοπό, την αύξηση της κερδοφορίας. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η φτωχή διαχείριση των κεφαλαίων και

¹¹ Eric J. Lesson from when the bubble burst. Ιστοσελίδα:

<https://www.japantimes.co.jp/news/2009/01/06/reference/lessons-from-when-the-bubble-burst/#.XfIhs-gzaUm>

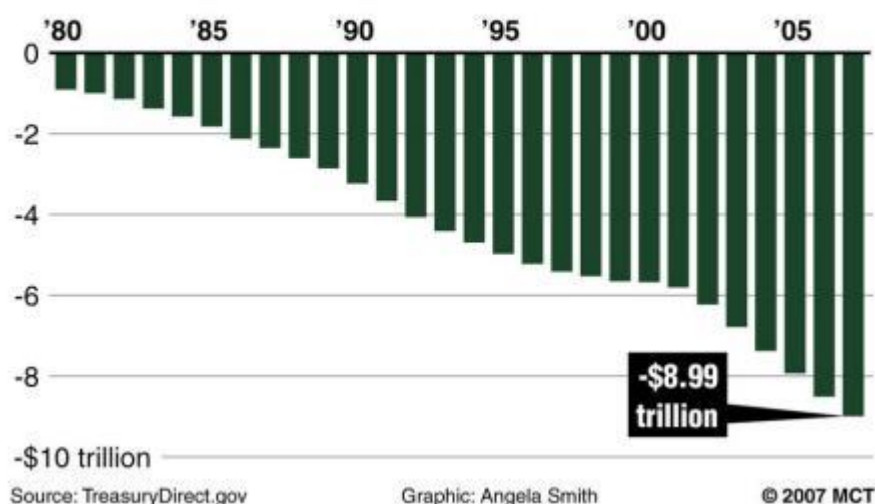
¹² Macrotrends. Nikkei 225 Index – 67 Year Historical Chart. Ιστοσελίδα:

<https://www.macrotrends.net/2593/nikkei-225-index-historical-chart-data>

κεφαλαιακών δανείων που διαδραματίστηκε στις Ηνωμένες πολιτείες Αμερικής το 1989. Από τις πιο αξιοσημείωτα σημαντικές οικονομικές καταστροφές που συνέβησαν μετά το κραχ του 1929. Απέτυχαν, περισσότερες από 1000 τράπεζες, με ένα αβάσταχτο χρέος ύψους 500.000.000.000 δολαρίων (Kimberly A. 2019)ⁱⁱ. Αν και οφείλεται στη λειτουργία του επιχειρηματικού κύκλου και στη περιοριστική νομισματική πολιτική, η ύφεση του 1990, κατέδειξε την αυξανόμενη σημασία των χρηματοπιστωτικών αγορών για την Αμερικάνικη και Παγκόσμια οικονομία.¹³ Η οικονομία του τότε Αμερικανού προέδρου Ronald Reagan, εξαιτίας της αστηρής νομισματικής πολιτικής καθώς και στη λανθασμένη λειτουργία των κεφαλαίων, οδήγησε στην καταστροφή των χρηματιστηριακών αγορών και πτώση σημαντικών δεικτών όπως ο Dow Jones.¹⁴ Διάφορες μεγάλες κτηματομεσιτικές επιχειρήσεις υπέφεραν την ύφεση. Αποτέλεσμα ήταν οι αρνητικές επιπτώσεις στο ΑΕΠ της χώρας, καθώς και στα εισοδήματα πολλών καταναλωτών. Ακολουθεί διάγραμμα Αμερικανικού εθνικού χρέους, περίοδος 1980-1990, σύμφωνα με τη προεδρία του Ronald Reagan.

U.S. national debt

Total outstanding debt nearing \$10 trillion:

15

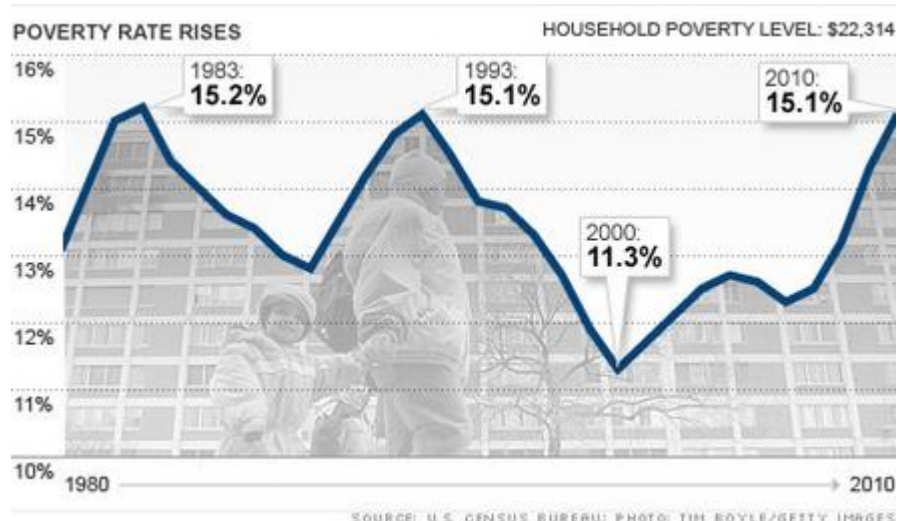
Total outstanding debt nearing \$10 trillion. Πηγή (HONORS PROJECT: MUSEUM EXHIBIT)

Καθώς επικρατούσε και υψηλό ποσοστό ανεργίας.

¹³ Slaying the Dragon of Debts. 1990-92 Early 1990s Recession. Ιστοσελίδα: <https://bancroft.berkeley.edu/ROHO/projects/debt/1990srecession.html>

¹⁴ Εταιρία επιχειρήσεων και οικονομικών ειδήσεων.

¹⁵ HONORS PROJECT: MUSEUM EXHIBIT (2019) Reaganomics (1980-1990). Ιστοσελίδα: <https://human-environmentinteractionhp.weebly.com/1980-1990-reaganomics.html>

16

Αύξηση ποσοστού φτώχειας Πηγή(HONORS PROJECT: MUSEUM PROJECT)

Εμφάνιση υψηλότερου ποσοστού φτώχειας το 1983 με 15,2%. Η κυβέρνηση του Ronald Reagan σύμβαλε σε ένα τεράστιο δημόσιο χρέος που ισοπέδωσε τα εισοδήματα πολλών Αμερικανών πολιτών, καθώς έπληξε τη παγκόσμια αγορά.

2.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ 3^Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ερχόμαστε το τέλος του 2^{ου} Κεφαλαίου, καθώς αναφέρθηκαν οι βασικές έννοιες τις Οικονομίας και σημαντικότερα τα αίτια αυτής. Σαν συμπέρασμα μπορούμε όλοι να κατανοήσουμε ότι διάφοροι φορείς μπορούν να συμβάλλουν στο περιορισμό της οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας, δημιουργώντας δημοσιονομικό έλλειμμα, αυξημένο ποσοστό ανεργίας, μείωση ΑΕΠ καθώς και μειωμένα εισοδήματα. Τα λεγόμενα μακροοικονομικά μεγέθη, όπως αναφέρθηκε στην αρχή του 2^{ου} Κεφαλαίου. Τα αίτια αυτά οδηγούν μια οικονομία σε ένα σκοτεινό καθοδικό μονοπάτι που αντικρίζει την απόλυτη ύφεση.

Τέλος για το γενικό και σημαντικό 2^ο κεφάλαιο της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Εισαγωγή στο 3^ο κεφάλαιο που έχει ως αντικείμενο την Μεγάλη Ύφεση του 1929, καθώς και την επιρροή της παγκόσμιας κρίσης σε όλο το κόσμο και συγκεκριμένα στην Ελλάδα. Θα δούμε αναλυτικά πως ξεκίνησε η σπουδαιότερη Οικονομική Κρίση του 20^{ου} αιώνα, την κατάσταση της Ελλάδα, καθώς και συνοπτικά τη κατάσταση των μεταπολεμικών Ευρωπαϊκών χωρών.

¹⁶ HONORS PROJECT: MUSEUM EXHIBIT (2019) Reaganomics (1980-1990). Ιστοσελίδα: <https://human-environmentinteractionhp.weebly.com/1980-1990-reaganomics.html>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (1929)

3.1 ΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΚΡΑΧ (1929)

Το καλοκαίρι του 1929, οι Αμερικανοί πολίτες ζούσαν το Αμερικάνικο Όνειρο, την απόλυτη ευμάρεια. Όλα αυτά ξεκίνησαν εξαιτίας της ραγδαίας αύξησης του χρηματιστηριακού δείκτη Dow Jones, για τον οποίο αναφερθήκαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο οποίος, έφτασε στο υψηλότερο σημείο του, στις 381,17, το οποίο πήρε μέρος την 3^η Σεπτεμβρίου 1929.

Διάγραμμα 1.

17

Dow Jones – 1929 Crash and Bear Market Πηγή (macrotrends)

Όπως παρουσιάζεται και στο Διάγραμμα 1, ο χρηματιστηριακός δείκτης DJ αγγίζει το μέγιστο σημείο του. Στη συνέχεια ξεκινάει η καθοδική του πορεία. Οι χρηματιστηριακές αξίες διάφορων μετοχών είχαν αυξηθεί πολύ περισσότερο από την θεμελιώδη αξία τους και αρκετοί διορατικοί άνθρωποι μιλούσαν για χρηματιστηριακή φούσκα έτοιμη να εκραγεί. Τρομοκρατημένος ο Αμερικανικός λαός, για δυνητική κάμψη των τιμών των μετοχών, αρχίζει να τις ρευστοποιεί. Στις 24 Οκτωβρίου (Black Thursday) 1929, 13 εκατομμύρια μετοχές αλλάζουν χέρια και πολλοί επενδυτές χάνουν περίπου 5 δισεκατομμύρια. Επικρατούσε ασυλόγιστος πανικός στα χρηματιστήρια και προσδοκούσε αναμενόμενη πτώση του

¹⁷ Macrotrends. Dow Jones – 1929 Crash and Bear Market. Ιστοσελίδα: <https://www.macrotrends.net/2484/dow-jones-crash-1929-bear-market>

χρηματοπιστωτικού συστήματος¹⁸. Μερικοί μεγάλοι επενδυτές εισήλθαν στην αγορά υψηλής αξίας μετοχών ονόματι blue chips¹⁹. Blue chips αναφέρονται σε εταιρίες υψηλών προδιαγραφών, με σοβαρή αξιοπιστία και σταθερή αυξητική και ταυτόχρονα κερδοσκοπική μετοχή²⁰. Αυτό είχε ως σκοπό την συγκράτηση της χρηματιστηριακής πτώσης, τακτική που απέδωσε στη χρηματοπιστωτική κρίση του 1907, δυστυχώς όχι τώρα. Την Δευτέρα 28^η Οκτωβρίου οι τιμές των περιουσιακών στοιχείων και μετοχών συνεχίζουν την καθοδική τους πορεία και αξιοσημείωτο γεγονός, τον δείκτη Dow Jones να χάνει το 12% της αξίας του και την ίδια στιγμή περίπου 16,5 εκατομμύρια μετοχές αλλάζουν χέρια. Την επόμενη μέρα, η Wall Street καταρρέει. Πολλές τράπεζες είχαν κεφαλαιοποιήσει τα χρήματα των πελατών τους σε μετοχές με σκοπό, αποκόμιση μεγαλύτερων κερδών, ωστόσο, οι τράπεζες αντιμετωπίζουν ανεξέλεγκτα και δυσεπίλυτα προβλήματα και μέσα σε σύντομο διάστημα ημερών κηρύσσουν πτώχευση. Η Wall ανάκαμψε προσωρινά στις αρχές του 30' αλλά δεν κράτησε πολύ. Το επόμενο διάστημα, 8 Ιουλίου 1932, ο δείκτης Dow Jones χάνει σχεδόν το 90% της αξίας του, πέφτοντας στους 41,22 πόντους, το χαμηλότερο ποσοστό όλων των εποχών.

Διάγραμμα 2.

21

This Day In Stock Market History Πηγή (macro trends)

¹⁸ Χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι ένα σύστημα που αποτελείται από θεσμικές μονάδες και αγορές που αλληλοεπιδρούν με στόχο την κινητοποίηση κεφαλαίων.

¹⁹ Σαν σήμερα. Η Χρηματιστηριακή Κρίση του 1929. Ιστοσελίδα: <https://www.sansimera.gr/articles/182>

²⁰ Investopedia. Blue Chips. Ιστοσελίδα: <https://www.investopedia.com/terms/b/bluechip.asp>

²¹ Begin to invest. July 8th- This Day In Stock Market History. Ιστοσελίδα: <https://www.begintoinvest.com/>

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 2, ο δείκτης DJ στις 8 Ιουλίου 1932, σημειώνει 41,22 πόντους.

Το 1931 το Κογκρέσο συγκρότησε την επιτροπή Πεκόρα, με σκοπό να μελετήσει τα αίτια της κρίσης.²² Το όνομα Πεκόρα βγαίνει από τον Ιταλό δικαστή Φέρντιναντ Πεκόρα. Ο Πεκόρα ήταν αναπληρωτής δικαστής στην Νέα Υόρκη, ο οποίος διορίστηκε επικεφαλής των συνηγόρων πολιτικής αγωγής από την αρμόδια επιτροπή της Γερουσίας που θα διερευνούσε τις ευθύνες των μεγιστάνων του χρήματος για την μεγαλύτερη κρίση στην ιστορία του καπιταλισμού (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 2010)ⁱⁱⁱ. Ο Πεκόρα μαζί με τη βοήθεια ενός Αμερικανοεβραίου δικηγόρου Μαξ Λουσένταλ και ενός Ιρλανδού δημοσιογράφου Τζον Φιλ, αντιμετώπισε αποτελεσματικά και κυριολεκτικά ξετίναξε σε δημόσιες ακροάσεις, ορισμένους από τους πιο ισχυρούς τραπεζίτες στην εποχή του. Αποκορύφωμα ήταν η ανοιχτή ομολογία του τιτάνα της αμερικανικής χρηματαγοράς, Τζ. Π. Μόργκαν, ο οποίος δεν πλήρωσε ούτε ένα δολάριο φόρο το 1931 και το 1932, τη στιγμή που εκατομμύρια Αμερικανοί πολίτες βίωσαν στο χειρότερο βαθμό, τα μεγάλα ποσοστά ανεργίας, την σκληρή εξαθλίωση, τον πόνο της πείνας καθώς και πολλοί αντίκρισαν το θάνατο. Εκμεταλλευόμενος την οργή της κοινής γνώμης, η οποία γιγαντώθηκε από το έργο της επιτροπής Πεκόρα, ο δημοκρατικός πρόεδρος Φράνκλιν Ρούζβελτ, προώθησε μια ριζοσπαστική μεταρρύθμιση στο τραπεζικό σύστημα, με αποκορύφωμα τον αξιοσημείωτο νόμο Glass Steagall.²³ Εξαιτίας της διαφοροποίησης των τραπεζών, τα επόμενα 50 χρόνια, η Αμερική διέθετε ένα σταθερό χρηματοπιστωτικό σύστημα, το οποίο, ωστόσο, μπήκε σε φάση αποσταθεροποίησης με την νεοφιλελεύθερη «απελευθέρωση των αγορών» επί Ρόναλντ Ρέιγκαν (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 2010)^{iv}. Ο νόμος καταργήθηκε το 1999 επί προεδρία του Μπιλ Κλίντον.

Τα κρίσιμα αρνητικά αποτελέσματα της χρηματιστηριακής κρίσης της Wall Street έδωσαν ένα έδωσαν ένα σκληρό παράδειγμα σε όλα τα χρηματιστήρια του κόσμου. Όλα τα χρηματιστήρια παγκοσμίως, πήραν αυστηρά μέτρα για την αποφυγή νέου κραχ και το σημαντικότερο ήταν η διακοπή συνεδριάσεων σε περιόδους ραγδαίων μεταβολών της χρηματιστηριακής αγοράς.

Συνοψίζοντας, κατανοούμε ότι το χρηματιστηριακό κραχ κατάστρεψε την ήδη εύθραυστη κατάσταση της Αμερικανικής οικονομίας και συνέβαλε στην Μεγάλη Ύφεση (Great Depression) που έπληξε την Αμερική και την Ευρώπη την δεκαετία του 30', δημιουργώντας ανυπόφορα οικονομικά καθώς και κοινωνικά προβλήματα.

3.2 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΥΦΕΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ

Τα πρώτα χρόνια της Μεγάλης Ύφεσης ήταν καταστροφικά για την Αμερικανική οικονομία, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει δυνατή μείωση, ποσοστού 50%. Το 1929 η παραγωγή των ΗΠΑ ήταν περίπου αξίας 105 δισεκατομμύρια δολαρίων, σύμφωνα με το ΑΕΠ, ποσοστό το οποίο αναλογεί σε 1.057 τρισεκατομμύρια δολάρια σήμερα,

²² Ημεροδρόμος. 24 Οκτωβρίου 1929: Το κραχ του «αμερικανικού ονείρου». Ιστοσελίδα: <https://www.imerodromos.gr/crach/>

²³ Ο νόμος Glass Steagall, ο οποίος επικυρώθηκε το 1933, είχε ως σκοπό τη διαφοροποίηση των τραπεζών σε εμπορικές και επενδυτικές.

οπότε γίνεται αντιληπτή η σημαντικότητα του ποσού για το οποίο αναφερόμαστε. Ωστόσο, τον Αύγουστο του 1929 η οικονομική δραστηριότητα άρχισε να παρουσιάζει αισθητή μείωση. Μέχρι, το τέλος του χρόνου 650 τράπεζες είχαν κλείσει. Το 1930, η οικονομία μειώνεται ακόμα 8.5%.²⁴ Το ΑΕΠ, το 1931, μειώθηκε κατά 6.4% και το 1932 κατά 12.9%. Από το 1929 μέχρι το 1933 η Αμερικανική οικονομία, παρουσιάζει άνευ προηγουμένων μείωση της παραγωγής, η οποία είναι απίστευτα χαμηλή σε σχέση με τα ποσοστά παραγωγής το 1929, παρήγαγε προϊόντα και υπηρεσίες αξίας 57 εκατομμύρια. Το μισό περίπου σε σχέση με το 1929 (Kimberly A. (2020)^υ.

Το ΑΕΠ της Αμερικής κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1920, και πιο συγκεκριμένα 1920-1928, δηλαδή τη περίοδο πριν το μεγάλο κραχ, είχε τεράστια αυξητική τάση, με ποσοστό να αγγίζει το 42%. Νέες υποδομές κατασκευάζονταν καθημερινά, μειωμένη ανεργία, η αξία των μετοχών να αυξάνεται ραγδαία, με ποσοστό να αγγίζει το 20% ανά έτος. Ακολουθεί ένας πίνακας παρουσίασης του πραγματικού ΑΕΠ²⁵, ο οποίος παρουσιάζει την αυξητική μεταβολή του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος τη δεκαετία του 1920.

Πίνακας 1.

ΧΡΟΝΟΣ	ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΑΕΠ	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ
1920	0,67	-
1921	0,67	0,00%
1922	0,71	5,97%
1923	0,8	12,68%
1924	0,83	3,75%
1925	0,85	2,41%
1926	0,9	5,88%
1927	0,91	1,11%
1928	0,92	1,10%

²⁶

Μεταβολή πραγματικού ΑΕΠ τη χρονολογία 1920-1928 Πηγή (fortunly)

Όπως είναι αντιληπτό, η σημαντικά αυξανόμενη τάση του ΑΕΠ από το 1920 έως και το 1928 ήταν ζωτικής σημασίας για την Αμερικανική οικονομία, διότι υπήρχε ευμάρεια και άνεση σε πολλές ζωές Αμερικανών πολιτών.

Ακολουθεί διάγραμμα μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ.

Διάγραμμα 1.

²⁴ One hundred years of price change: The CPI and the American inflation experience. Ιστοσελίδα: <https://www.bls.gov/opub/mlr/2014/article/one-hundred-years-of-price-change-the-consumer-price-index-and-the-american-inflation-experience.htm>

²⁵ Το πραγματικό ΑΕΠ δείχνει τη μεταβολή της συνολικής παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών της οικονομίας διαχρονικά.

²⁶ fortunly. Fortunly's Annotated Guide to a Century of US GDP by Year. Ιστοσελίδα: <https://fortunly.com/statistics/us-gdp-by-year-guide/#gref>

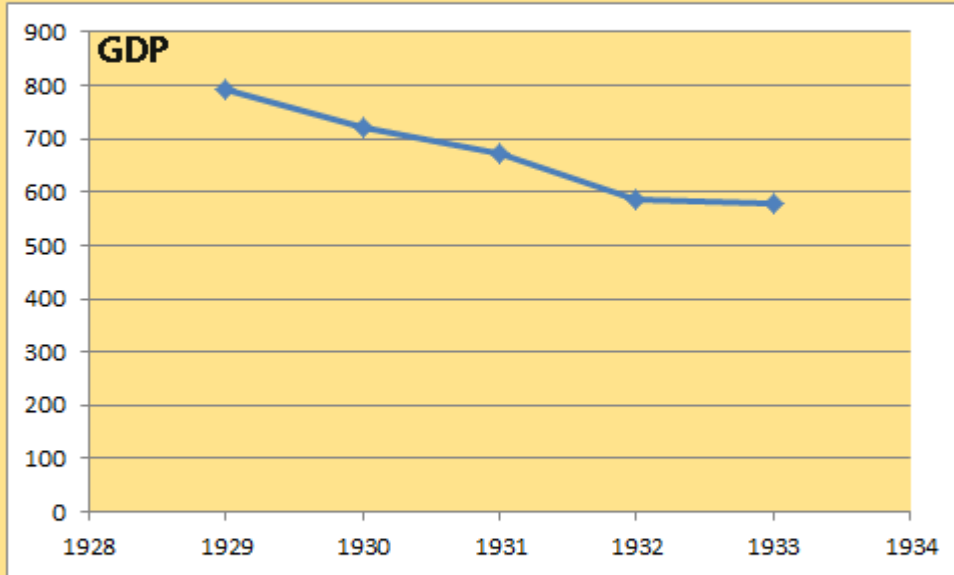

Δημιούργησα το συγκεκριμένο διάγραμμα με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 1, ώστε να γίνει ευκολότερη η παρουσίαση μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ. Πρέπει να αναφερθεί επίσης, ότι και το 1929 υπήρχε σημαντική αυξητική πορεία της οικονομικής δραστηριότητας της Αμερικής, ωστόσο, εκείνη τη περίοδο, συγκεκριμένα την 24^η Οκτωβρίου ξεκίνησε η καθοδική πορεία της οικονομίας, καθώς έγινε σημαντική πτώση των χρηματιστηριακών μετοχών. Έχουμε αναφερθεί για την πτώση των χρηματιστηρίων στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Τα επόμενα τέσσερα χρόνια, η Αμερική έζησε σοβαρά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, καθώς υπέστη άμεση πτώση οικονομικής δραστηριότητας και αρνητική επιρροή στα μακροοικονομικά της μεγέθη. Αποτέλεσμα, μείωση του σημαντικότερου μακροοικονομικού μεγέθους, ΑΕΠ. Ακολουθεί διάγραμμα του Αμερικανικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος τη χρονολογία 1929-1933.

Διάγραμμα 2.

U.S. Gross Domestic Product (GDP) from 1929 to 1933

27

The Depression of 1930's and its Origins or Causes Πηγή (San Jose State University)

Το ΑΕΠ παρουσιάζει διάφορες μεταβολές μείωσης κατά τη διάρκεια των τεσσάρων ετών. Το 1930 πέφτει 8.5%, το 1931 6.4%, το 1932 12.9% και το 1933 1.2%²⁸. Μέσος όρος 7.25% ανά έτος.

Πέρα από την αισθητή μείωση του ΑΕΠ, υπήρχε αυξημένη ανεργία τη περίοδο της Μεγάλης Ύφεσης. Ακολουθεί διάγραμμα της ανεργίας τη περίοδο 1930-1945.

²⁷ San Jose State University. The Depression of 1930's and Its Origins or Causes. Ιστοσελίδα: <https://www.sjsu.edu/faculty/watkins/dep1929.htm>

²⁸ fortunly. Fortunly's Annotated Guide to a Century of US GDP by Year. Ιστοσελίδα: <https://fortunly.com/statistics/us-gdp-by-year-guide/#gref>

29

U.S Unemployment Rate, 1930-1945 Πηγή (HERB)

Η Αμερικανική ανεργία αγγίζει το 25%, ποσοστό από τα μεγαλύτερα του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα, καθώς και από τα μεγαλύτερα στην ιστορία. Υπήρχε ανεργία, διότι η οικονομία δεν μπορούσε να φτάσει τα μεγάλα ύψη παραγωγής, διότι, δεν μπορούσε να πουλήσει. Επίσης, πολλές εταιρίες, δημόσιο και μη οργανισμοί ναυάγησαν και έκλεισαν, έτσι ελαχιστοποιήθηκαν οι ήδη λιγιστές θέσεις εργασίας, με αποτέλεσμα την απότομη αύξηση της ανεργίας.

Πέρα από τις φρικτές οικονομικές δυσκολίες που έπληξαν βασανιστικά τους Αμερικανούς πολίτες, υπήρξαν αξιοσημείωτα κοινωνικά προβλήματα που "έπνιξαν" τη χώρα σε τοπικό καθώς και διεθνές επίπεδο.

Κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης, 12 εκατομμύρια άνθρωποι έχασαν τη δουλειά τους, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, το ποσοστό ανεργίας άγγιξε το 25%, καθημερινά, 12.000 άνθρωποι έχαναν τη δουλειά τους, 20.000 επιχειρήσεις ναυάγησαν και περίπου 23.000 άνθρωποι αυτοκτόνησαν.³⁰Καθώς τα μακροοικονομικά μεγέθη της Αμερικανικής οικονομίας μειωνόντουσαν, αυξάνονταν ραγδαία τα σοβαρά κοινωνικά προβλήματα, με αποτέλεσμα πολλοί άνθρωποι να χάνουν τις περιουσίες τους, τα λιγιστά χρήματα τους, τη ζωή τους. Υπήρξε πείνα, πόνος, δυσκολίες που επικρατούν και στη πλέον σύγχρονη κοινωνία μας.

3.3 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (1930)

Οι οικονομικές αφαιμάξεις που εξόντωσαν την Αμερικανική οικονομία, εξαπλώθηκαν και στην Ευρώπη. Η αξιοσημείωτη χρηματοπιστωτική κρίση του 1930, έπληξε τα κράτη της μεσοπολεμικής Κεντρικής Ευρώπης, μιας Ευρώπης με μικρά εθνικά κράτη που προήλθαν από τη διαλυμένη Αυστροουγγαρία, κράτη που

²⁹ HERB. Graph of U.S Unemployment Rate, 1930-1945. Ιστοσελίδα:

<https://herb.ashp.cuny.edu/items/show/1510>

³⁰ The Economic Times. Market crash of 1929: Some facts of the economic downturn. Ιστοσελίδα:

<https://economictimes.indiatimes.com/industry/miscellaneous/market-crash-of-1929-some-facts-of-the-economic-downturn/articleshow/61166918.cms?from=mdr>

αντιμετώπιζαν σφοδρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα εξαιτίας του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Δυσεπίλυτα οικονομικά προβλήματα, όπως αύξηση του πληθωρισμού, μείωση αξίας νομίσματος διάφορων Ευρωπαϊκών χωρών και ταυτόχρονα κοινωνικά προβλήματα ζωτικής σημασίας, όπως προβλήματα επισιτισμού, κοινωνικές εντάσεις, συνθήκες ανθρώπινης εξαθλίωσης, αυτοκτονίες, ανασφάλεια για το μέλλον. Θεωρείται από πολλούς οικονομολόγους και ιστορικούς, ως η σοβαρότερη κρίση του νεότερου κόσμου, καθώς προκάλεσε βαθιά και μεγάλης διάρκειας ύφεση, που έπληξε το βιομηχανικό κόσμο και τις αγροτικές οικονομίες με συμπτώματα σε κάθε οικονομικό δείκτη: αύξηση ανεργίας, πτώση εισοδημάτων και των τιμών αγροτικών προϊόντων, κατάρρευση του διεθνούς εμπορίου.³¹

Το Αμερικανικό κραχ, «γκρέμισε» τις γέφυρες Αμερικής-Ευρώπης και όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η πτώση του βιομηχανικού κόσμου και των αγροτικών οικονομιών, επηρέασαν αρνητικά τα μακροοικονομικά μεγέθη της Ελληνικής οικονομίας. Η Ελλάδα το μεσοπόλεμο ήταν μια χώρα που βασιζόταν άμεσα από τις γεωργικές καλλιέργειες. Το 70% του πληθυσμού ζει από αγροτικές δραστηριότητες πολύ χαμηλής παραγωγικότητας.³² Η πτώση των τιμών των αγροτικών προϊόντων, ένα από τα ουσιαστικά συμπτώματα της κρίσης του 1929, ισοπεδώνει τον αγροτικό τομέα και συμβάλλει αρνητικά στα εισοδήματα των Ελλήνων πολιτών. Επιπροσθέτως, η ανεργία αυξάνεται και δημιουργούνται κοινωνικά προβλήματα.

Πίνακας 1. Ποσοστό Ανεργίας στην Ελλάδα περίοδος 1928-1933

ΕΤΗ	Ενεργός πληθυσμός	Αριθμός ανέργων	Δείκτης απασχόλησης	Ποσοστό ανεργίας
1928	2.603.553	75.000	100	2,8%
1929	2.636.553	127.000	107,10	4,8%
1930	2.668.797	165.000	104,6	6,1%
1931	2.701.418	218.000	101,9	8%
1932	2.734.040	237.000	86,7	8,6%
1933	2.766.662	156.000	94,3	5,6%

³³

Ποσοστό Ανεργίας στην Ελλάδα Πηγή (ΙΝΕ-ΓΣΣΕΕ)

Παρατηρούμε ότι το ποσοστό ανεργίας τη περίοδο του 1928-29 κυμαίνεται σε φυσιολογικά πλαίσια. Παρ' όλα αυτά αυξάνεται η ανεργία από το 1929 μέχρι το 1932 κατά περίπου 160%.

Ομολογουμένως, η ελληνική οικονομία, πέρα από τις άνευ προηγουμένων καταστάσεις που αντιμετωπίζει, οι επιδόσεις των βιομηχανιών έχουν μειωθεί

³¹ Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η οικονομική κρίση 1929-1932 στην Κεντρική Ευρώπη. Ιστοσελίδα:

http://www.arch.uoa.gr/fileadmin/arch.uoa.gr/uploads/drast_hist/krisi_seminaria/krisi_rap_tis.pdf

³² ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Εισηγήσεις της Ημερίδας «Από τη κρίση του 1929 στη κρίση του 2009. Ιστοσελίδα:

[http://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Imerides/Imerida%20\(%20Krax1929%20\).pdf](http://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Imerides/Imerida%20(%20Krax1929%20).pdf)

³³ Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε. Ιστοσελίδα: <https://www.inegsee.gr/>

ελάχιστα, συγκριτικά με την ανυπολόγιστη μείωση των γεωργικών προϊόντων. Αξίζει να αναφερθεί ότι η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα που διατηρεί το επίπεδο της βιομηχανικής παραγωγής υψηλότερο από το αντίστοιχο του 1928.³⁴

Πίνακας 2. Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής

Έτη Χώρες	1929-1932	1932-37	1929-37
Ιαπωνία	-2,0	74,4	71
Ελλάδα	1,0	49,5	51
Φινλανδία	-17	79,5	49
Σουηδία	-11	67,4	49
Ουγγαρία	-23	77,9	37
ΗΒ	-17	49,3	24
Γερμανία	-42	100,0	16
Αυστρία	-39	73,7	6
Ιταλία	-33	49,2	-
Βέλγιο	-31	36,2	-6
ΗΠΑ	-46	70,3	-8

35

Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής Πηγή(Ανοιχτό Σεμινάριο Οικονομικής Ιστορίας)

Όπως γίνεται αντιληπτό η Ελλάδα διατηρεί σε αξιόλογο βαθμό το βιομηχανικό της επίπεδο τα έτη 1929-32.

Η Ελληνική οικονομία ακολουθούσε το οικονομικό πρόγραμμα του Πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου, ο οποίος, έχει προγραμματίσει μακροπρόθεσμους στόχους και επενδυτικά προγράμματα, με απώτερο σκοπό την ανασυγκρότηση της μεταπολεμικής χώρας. Ο αναφερόμενος Πρωθυπουργός, έχει δρομολογήσει έναν αριθμό από

³⁴ ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Εισηγήσεις της Ημερίδας «Από τη κρίση του 1929 στη κρίση του 2009». Ιστοσελίδα:

[http://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Imerides/Imerida%20\(%20Krax1929%20\).pdf](http://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Imerides/Imerida%20(%20Krax1929%20).pdf)

³⁵ Τσουφλίδης Λ. Η Ελλάδα στη Κρίση του 1930: Διδάγματα Οικονομικής Πολιτικής. Ιστοσελίδα:

<http://www.e-history.eu/files/uploads/Presentation - 2010.12.06.pdf>

δημόσια έργα τα οποία θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της «πληγωμένης» χώρας και θα την ωθούσε στην ευημερία (Κονδύλης Θ. 2010)^{vi}.

Το όνειρο της Ελληνικής οικονομίας για την ανασυγκρότηση της δεν πραγματοποιήθηκε άμεσα, εξαιτίας των Παγκόσμιων οικονομικών συγκυριών. Τα πράγματα αποδείχθηκαν δυσκολότερα στον τομέα των εξωτερικών συναλλαγών της χώρας. Παρουσιάζεται μικρή μείωση στο εμπορικό έλλειμα κατά τη διάρκεια της κρίσης, κυρίως λόγω της μεγαλύτερης μείωσης των εισαγωγών σε σχέση με τις εξαγωγές. Ωστόσο, οι άδηλοι πόροι³⁶ της χώρας δημιούργησαν μια εντονότατη ανισορροπία. Τα εξωτερικά μεταναστευτικά εμβάσματα περιορίζονται ραγδαία, καθώς εξίσου μειώνονται τα έσοδα από τη ναυτιλία και από περιουσίες ομογενών Ελλήνων για την αντιμετώπιση της πτώχευσης.³⁷ Στα τέλη του 1926, εκπρόσωποι της Οικουμενικής Κυβέρνησης απευθύνθηκαν στην ΚτΕ³⁸, προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα δάνειο που θα επέτρεπε την ολοκλήρωση του έργου της αποκατάστασης των προσφύγων. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να γίνει μόνο εάν επαναφερόταν αποτελεσματικά η ισορροπία της δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής. Η υιοθέτηση ενός αυτόματου συστήματος, αποτέλεσε σοβαρό πρόβλημα ρευστότητας στην Ελληνική οικονομία.

Η οικονομία της Ελλάδας είχε στενές σχέσεις, πολιτικές καθώς και οικονομικές, με την Μ. Βρετανία, εξαιτίας της άμεσης συνδεσιμότητας της δραχμής με το Αγγλικό νόμισμα (χρυσή λίρα). Αξίζει να αναφερθεί ότι η Βρετανία έχει εγκαταλείψει το κανόνα χρυσού συναλλάγματος³⁹, γεγονός το οποίο δημιούργησε κύμα πανικού, μια Ελλάδα στο «χείλος του γκρεμού», φοβισμένη από το ρίσκο της Μ. Βρετανίας, η οποία γονάτισε στη κρίση πατώντας τον χρυσό κανόνα συναλλάγματος, συνεπώς, άμεση μείωση της στερλίνας και δημιουργία προβλημάτων στα ελληνικά επενδυτικά κεφάλαια. Υπήρχαν δύο επιλογές που θα έπρεπε να παρθούν από την Βενιζελική Κυβέρνηση. Πρώτη επιλογή ήταν η αποδέσμευση της δραχμής από το χρυσό. Δεύτερη επιλογή ήταν η αποδέσμευση της δραχμής από την Αγγλική στερλίνα και ακολουθούσε η άμεση σύνδεση με το Αμερικανικό δολάριο, το οποίο δεν είχε αποχωρήσει το χρυσό κανόνα. Ο Πρωθυπουργός Βενιζέλος εστίαζε στην δεύτερη άποψη, γιατί θεωρούσε ότι η νομισματική σταθερότητα ήταν ζωτικής σημασίας, καθώς επίσης πίστευε ότι αν γινόταν να διατηρηθεί η καλή φήμη της χώρας στο εξωτερικό, το επενδυτικό κλίμα θα ήταν θετικό, με αποτέλεσμα να μπορέσει η ελληνική οικονομία να προβεί σε δυναμική σύναψη νέου δανείου, το οποίο πίστευε ότι δεν θα επιτυγχανόταν με ένα αδύναμο εθνικό νόμισμα, το οποίο είχε αποδεσμεύσει το χρυσό κανόνα συναλλάγματος.

³⁶ Άδηλοι πόροι είναι τα έσοδα που μπορεί να έχει κάποιος από αφανείς πηγές, χρήματα τα οποία δεν φαίνονται

³⁷ ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Εισηγήσεις της Ημερίδας «από τη κρίση του 1929 στη κρίση του 2009». Ιστοσελίδα:

[http://foundation.parliament.gr/VouhFoundation/VouhFoundationPortal/images/site_content/vouhFoundation/file/Imerides/Imerida%20\(%20Krax1929%20\).pdf](http://foundation.parliament.gr/VouhFoundation/VouhFoundationPortal/images/site_content/vouhFoundation/file/Imerides/Imerida%20(%20Krax1929%20).pdf)

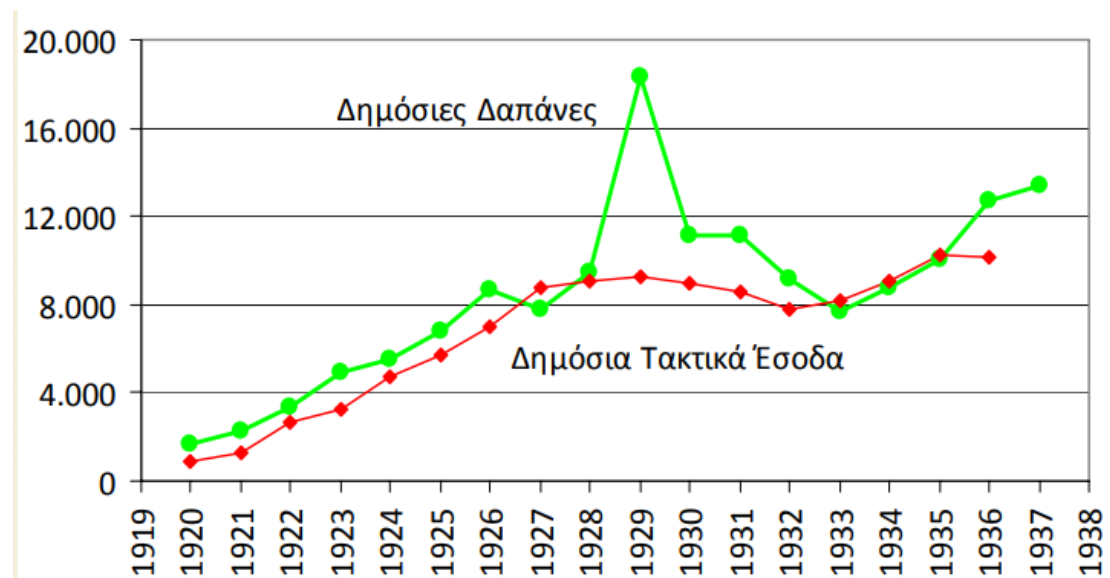
³⁸ Κοινωνία των Εθνών, οργανισμός για την ενδυνάμωση και διατήρηση διεθνών σχέσεων μεταξύ διάφορων κρατών του κόσμου

³⁹ Κανόνας χρυσού συναλλάγματος, οι χώρες εκδίδουν χρήμα, σύμφωνα με το ποσό χρυσού που διαθέτουν

Έτσι ανακλήθηκε (ν.5322/28-9-1931) η σύνδεση με την αγγλική λίρα και την ισοτιμία του 1928 (1 λίρα=375 δραχμές) και το ελληνικό νόμισμα συνδέθηκε με το δολάριο (1 δολάριο=77,05 δραχμές), το οποίο διατηρούσε το χρυσό κανόνα⁴⁰. Η αποσύνδεση της δραχμής από την στερλίνα είχε ως αποτέλεσμα τη υποτίμηση της αξίας της δραχμής σε σχέση με την αγγλική λίρα κατά 31,3% (Κονδύλης Θ. 2010)^{vii}. Το χρηματιστήριο κλείνει, με σκοπό να περιοριστεί η ζήτηση του χρυσού και γενικότερα των ξένων συναλλαγμάτων. Εμφανίζεται ραγδαία μείωση του δείκτη μέσης διακύμανσης αξιών των μετοχών του Αθηναϊκού χρηματιστηρίου, ο οποίος άγγιξε περίπου το 82,9% το Σεπτέμβριο του 29, καθώς τον ίδιο μήνα χάνει περίπου το 46% της αξίας του και φτάνει στις 45,08 μονάδες. Δυσεπίλυτα προβλήματα αντιμετωπίζει η Τράπεζα της Ελλάδος, καθώς η διαμάχη της με τις εμπορικές τράπεζες, έσπρωχνε τις δεύτερες να οδηγούν συνάλλαγμα στο εξωτερικό προφασισμένες ότι αγόραζαν τα ελληνικά χρεόγραφα. Το όριο αποθεμάτων παρουσίασε σημαντική μείωση, ενώ το συνάλλαγμα διέφευγε στο εξωτερικό. Το Δεκέμβρη του 1928, το αποθεματικό όριο βρισκόταν στο όριο των 11,3 εκατομμυρίων Αγγλικών νομισμάτων (στερλίνες), 3 χρόνια, το Δεκέμβριο του 1928 φτάνει στα 5,1 εκατομμύρια (και τον Απρίλη του 1932 στα 2,3 εκατομμύρια).

Η κυβέρνηση Βενιζέλου πίστευε ότι θα μπορούσε να προβεί στη χορήγηση νέου δανείου, με απώτερο σκοπό την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Για αυτό το λόγο ήθελε να διαφυλάξει την νομισματική της σταθερότητα και τη σύνδεση της δραχμής με το δολάριο, ώστε να μπορεί να επιτύχει στα μακροπρόθεσμα επενδυτικά προγράμματα ανασυγκρότησης της χώρας. Η κυβέρνηση πίστευε ότι είχε ισοσκελίσει το προϋπολογισμό δημοσίων εξόδων και εσόδων. Ακολουθείται διάγραμμα δημοσίων δαπανών-εσόδων.

Διάγραμμα 1.

⁴⁰ Ελευθεριάδης Λ (2011) 1841 sir Edmund Lyons. Ιστοσελίδα: <http://www.elzoni.gr/html/ent/734/ent.14734.asp>

⁴¹ Δημόσιες Δαπάνες και Δημόσια Τακτικά Έσοδα Πηγή (Ανοιχτό Σεμινάριο Οικονομικής Ιστορίας)

Παρατηρούμε ότι με εξαίρεση τα έτη 1927, 1933, 1934, 1935, όλα τα υπόλοιπα έτη είναι ελλειμματικά. Αλλά και τα πλεονάσματα των ετών 1933-1935 οφείλονται στη αύξηση των φόρων και μείωση των δαπανών και στις δαπάνες αυτές δεν συμπεριλαμβάνονται τα τοκοχρεολύσια που σταμάτησε να πληρώνει η Ελληνική κυβέρνηση.

Η Μ. Βρετανία είχε εγκαταλείψει το χρυσό κανόνα συναλλάγματος, γεγονός το οποίο επηρέασε αρνητικά την Ελληνική οικονομία και το κάλυμμα της Τράπεζα της Ελλάδος. Ωστόσο, υπήρξε ένα θετικό γεγονός, μειώθηκε το δημόσιο χρέος της Ελλάδας, αφού αυτό οφειλόταν κυρίως σε Αγγλικές στερλίνες. Με βάση 1928 ο γενικός δείκτης της Ελληνικής οικονομικής δραστηριότητας ήταν 100 μονάδες και τον ίδιο χρόνο φτάνει στις 95,3 μονάδες. Συγκριτικά με το 1930 οι εξαγωγές της Ελλάδας μειώθηκαν κατά 30% σε αξία και 23,2% σε ποσότητα. Όσο αναφορά το ύψος των εξαγωγών των γεωργικών προϊόντων (τα γεωργικά προϊόντα αποτελούσαν σοβαρή πλειοψηφία των Ελληνικών εξαγωγών), οι τιμές τους έπεσαν μειώθηκαν ραγδαία, ενώ ο δείκτης τιμών εξαγωγικών προϊόντων παρουσίασε μείωση από τις 100 μονάδες (1928) στις 83,4 (1931) (Κονδύλης Θ. 2010)^{viii}.

Το Δεκέμβριο του 1931, ο παλιός διοικητής της Εθνικής Τράπεζας Δημήτριος Μάξιμος, πρότεινε αναστολή πληρωμών των τοκοχρεολυσίων⁴² και αναστολή όλων πληρωμών της χώρας σε συνάλλαγμα, ώστε να μπορέσει η Ελληνική οικονομία να ανταπεξέλθει στους κρίσιμους κινδύνους της οικονομικής κρίσης που όδευαν στην ραγδαία εξάντληση των αποθεματικών συναλλάγματος της Τραπεζής της Ελλάδος. Αυτό το γεγονός σήμαινε χρεοκοπία της Ελλάδας. Επιπροσθέτως, πρότεινε την συγχώνευση της Τράπεζας της Ελλάδος με την Εθνική Τράπεζα, γεγονός το οποίο προκάλεσε εντάσεις και θορύβους στο εξωτερικό και στην Ελληνική κυβέρνηση, καθώς η τελευταία δήλωσε ότι δεν θα κάνει κάτι, επειδή αναμένει οικονομική βοήθεια με νέο δάνειο από την Ευρώπη. Το ισοζύγιο πληρωμών της οικονομίας επιβαρυνόταν από το μεγάλο Ελληνικό δημόσιο χρέος με ποσό που έφτανε τα εννέα εκατομμύρια χρυσές λίρες και ισοδυναμούσε στο 43% του κρατικού προϋπολογισμού του έτους 1931-1932⁴³.

Η χορήγηση ενός νέου δανείου στην Ελλάδα θα ήταν ζωτικής σημασίας για την παραγωγική της ανάπτυξη. Μόνο με την ανάπτυξη θα μπορούσε η χώρα να ανταπεξέλθει στις δανειακές τις υποχρεώσεις και να οδηγηθεί μελλοντικά στην ευμάρεια. Ο πρωθυπουργός Βενιζέλος ανέλυσε στους ομόλογους του, ξένους συνομιλητές και στους δυνητικούς δανειστές, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Ελληνική οικονομία προτείνοντας αναστολή πληρωμής των τοκοχρεολυσίων των εξωτερικών δανείων της χώρας και ταυτόχρονα τη χορήγηση δανείου ύψους 50 εκατομμυρίων δολαρίων σε τέσσερις δόσεις. Το ύψος του δανείου αξίας 50

⁴¹ Τσουλφίδης Λ. Η Ελλάδα στη Κρίση του 1930: Διδάγματα Οικονομικής Πολιτικής. Ιστοσελίδα: <http://www.e-history.eu/files/uploads/Presentation - 2010.12.06.pdf>

⁴² Τοκοχρεολύσιο, η δόση για την απόσβεση ενός δανείου

⁴³ Οικονομίδης Φ. (2011) Η ελληνική χρεοκοπία του 1932. Ιστοσελίδα: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=323704>

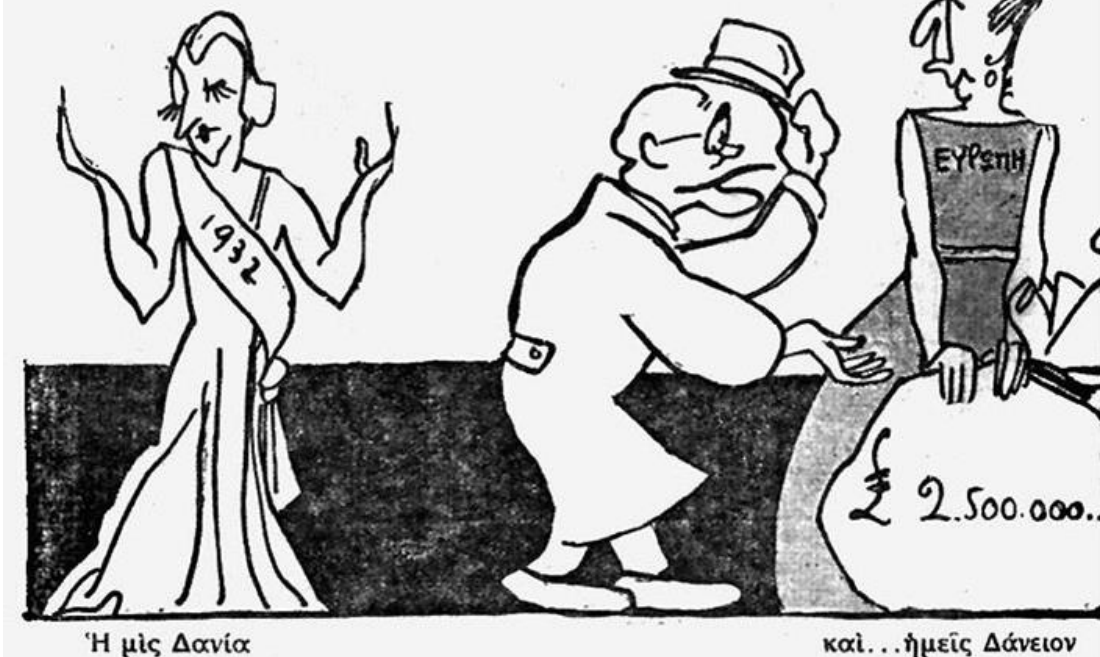
εκατομμυρίων δολαρίων, θα κάλυπτε άμεσα το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, με αποτέλεσμα την ισορρόπηση του ελλείμματος, θα ολοκληρώνονταν τα δημόσια έργα και η χώρα θα απέφευγε την χρεοκοπία. Οι κυβερνήσεις στις οποίες απευθύνθηκε ο Βενιζέλος, πρότειναν την ανάθεση στην Διεθνή Οικονομική Επιτροπή του Ελληνικού ζητήματος προς εξέταση του.

Τελικά, η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ), ανακοίνωσε ότι κατόπιν υποβολής του ελλειμματικού αιτήματος, αποφάσισε να στείλει τον Άγγλο τραπεζίτη Οτο Νιμάγερ να μελετήσει τη κατάσταση. Ο Νιμάγερ έμεινε για δύο εβδομάδες στην Ελλάδα, συντάσσοντας σχετική έκθεση για την οικονομική κατάσταση της Ελλάδας. Το αίτημα της Ελληνικής κυβέρνησης για χορήγηση δανείου απορρίφθηκε, σύμφωνα με την απόφαση του συμβουλίου της ΚτΕ. Το σοβαρό πρόβλημα αναστολής των τοκοχρεολυσίων αποτελούσε ζήτημα διεθνής κλίμακας, καθώς έπρεπε να γίνει το θέμα συζήτησης μεταξύ των ξένων ομολογιούχων - δανειστών και της Ελληνικής κυβέρνησης. Το Συμβούλιο επίσης σιώπησε για το Ελληνικό αίτημα, όπως ανασταλεί η εξόφληση των οφειλόμενων τοκομεριδίων της 1^{ης} Μαΐου ύψους 500.000 χρυσών λιρών. Ωστόσο, ήταν αποδεκτή η πρόταση της Δημοσιονομικής Επιτροπής της ΚτΕ για την αναστολή της πληρωμής των χρεολυσίων των Ελληνικών εξωτερικών δανείων, υπό τον όρο ότι το χρωστούμενο ποσό θα κατατεθεί σε δραχμές σε δεσμευτικό λογαριασμό της Τραπέζης της Ελλάδος, σύμφωνα με το Συμβούλιο της ΚτΕ.

Την 18^η Απριλίου του 1932 η Ελληνική κυβέρνηση κήρυξε προσωρινό χρεοστάσιο, δηλαδή αναστολή εξυπηρέτησης των εξωτερικών της δανείων, το οποίο θα ίσχυε από την 1^η Μαΐου του 1932. Είχαν εξαντληθεί τα αποθεματικά συναλλαγών. «Τελικώς επτωχεύσαμεν»⁴⁴.

⁴⁴ *Ελευθέριος Βενιζέλος, Μάιος 1932*

ΤΑ ΕΦΕΤΕΙΝΑ ΚΑΛΛΙΣΤΕΙΑ

45

Γελοιογραφία της εποχής που απεικονίζει τον Ελ. Βενιζέλο ως επαίτη.

Παρ' όλα αυτά, η Ελληνική Δημοκρατία μετά από περίπου τρία έτη ξεκίνησε την αποπληρωμή του δημόσιου χρέους.

3.4 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ (ΣΥΝΟΤΠΙΚΑ)

Το Αμερικανικό κραχ δημιούργησε πολιτική καθώς και οικονομική αστάθεια στη μεσοπολεμική Ευρώπη. Επιπροσθέτως, αναπτύχθηκαν σοβαρά κοινωνικά προβλήματα, καθώς σημειώθηκε σημαντικός αριθμός αυτοκτονιών. Οι Ευρωπαϊκές χώρες, κάθε μια με τις δικές τις υποκειμενικές, πολιτικές και ταυτοχρόνως οικονομικού περιεχομένου απόψεις, ενέργησαν με βασικό κανόνα το δικό τους συμφέρον.

Οι περισσότερες χώρες ακολούθησαν προγράμματα ανακούφισης, ενώ πλήγμα δέχθηκε και η πολιτική ζωή. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός πως σε μερικές χώρες, οι δυσαρεστημένοι πολίτες στράφηκαν προς δημαγωγούς εθνικιστές, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον Αδόλφο Χίτλερ, οδηγώντας στο ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.⁴⁶

⁴⁵ Ιστορία (2019) Σαν σήμερα το 1932 ο Ελευθέριος Βενιζέλος κηρύσσει προσωρινό χρεοστάσιο. Ιστοσελίδα: https://www.pentapostagma.gr/politismos/istoria/6710906_san-simera-1932-o-elytherios-benizelos-kirysei-prosorino-hreostasio

⁴⁶ Πελεκάνου Μ. (2017) Η ΜΕΓΑΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (2008-.) ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΤΩΝ ΜΜΕ. Ιστοσελίδα: [https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/10890/3/Nemertes_Pelekanou\(econ\).pdf](https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/10890/3/Nemertes_Pelekanou(econ).pdf)

Ακολουθεί πίνακας του ποσοστού ανεργίας 6 ευρωπαϊκών χωρών.

Πίνακας 1. Ανεργία στις Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, 1929-1938 (ποσοστό ανεργίας του κατάλληλου εργατικού δυναμικού).

<i>Year</i>	<i>Austria</i>	<i>Belgium</i>	<i>France</i>	<i>Germany</i>	<i>Netherlands</i>	<i>United Kingdom</i>
1929	8.8	1.9	1.0	13.1	5.9	8.0
1930	11.2	5.4	2.9	15.3	7.8	12.3
1931	15.4	14.5	6.5	23.3	14.8	16.4
1932	21.7	23.5	15.4	30.1	25.3	17.0
1933	26.0	20.4	14.1	26.3	26.9	15.4
1934	25.5	23.4	13.8	14.9	28.0	12.9
1935	24.1	22.9	14.5	11.6	31.7	12.0
1936	24.1	16.8	10.4	8.3	32.7	10.2
1937	21.7	13.8	7.4	4.6	26.9	8.5
1938	n.a.	18.4	7.8	2.1	25.0	10.1

47

Unemployment in Austria, Belgium, France, Germany, the Netherlands, and the United Kingdom, 1929-1938 (percentage of the appropriate workforce) Πηγή (Jstor)

Η εξαιρετικά καθοδική πορεία της Γερμανικής οικονομίας και, μετέπειτα η οικονομική της ανάπτυξη είναι αρκετά προφανής. Μέχρι το 1932 υπέφερε τρία χρόνια οικονομικής ύφεσης (1929-1932), με ποσοστό να αγγίζει το 30,1% το 1932. Η Αυστρία επίσης υπέκυψε στη παγκόσμια κρίση για έξι ολόκληρα χρόνια με αποκορύφωμα το 1933, στο οποίο το ποσοστό ανεργίας έφτασε στο 26 %. Η Γαλλία, σε γενικές γραμμές, διατήρησε το ποσοστό ανεργίας σε φυσιολογικά πλαίσια (σύμφωνα πάντα με την δυσχερή κατάσταση της ύφεσης που επικρατούσε). Το Βέλγιο αγγίζει το μόλις 1,9 % ανεργία το 1929, πράγμα το οποίο αποδεικνύει την οικονομική της ανάπτυξη. Ωστόσο, από το 1930-1936, υπέφερε εξίσου σημαντικά για επτά χρόνια. Η Ολλανδία παρουσιάζει τα μεγαλύτερα ποσοστά της μεσοπολεμική Ευρώπης (1930-1932). Τέλος, η Μεγάλη Βρετανία, η οποία ακολουθεί το μονοπάτι της Γερμανίας, (1929-1932), με υψηλότερο ποσοστό 17%, το 1932. Τα ποσοστά ανεργίας που παρουσιάστηκαν είναι από τα ισχυρότερα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα. Το πλήγμα στις ζωές πολλών Ευρωπαίων πολιτών είναι σημαντικά προφανές. Στη συνέχεια απεικονίζεται πίνακας με αντικείμενο το δείκτη βιομηχανικής παραγωγής στις αναφερόμενες 6 χώρες.

Πίνακας 2. Βιομηχανική παραγωγή στις Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο, 1929-38 (1937=100).

⁴⁷Zimmermann, E., & Saalfeld, T. (1988). Economic and Political Reactions to the World Economic Crisis of the 1930s in Six European Countries. *International Studies Quarterly*, 32(3), 305-334. doi:10.2307/2600445. Ιστοσελίδα: https://www.jstor.org/stable/2600445?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=euro%20pean&searchText=crisis&searchText=1930&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FsearchType%3DfacetSearch%26amp%3Bsd%3D%26amp%3Bed%3D%26amp%3BQuery%3Deuro%2Bcrisis%2B1930%26amp%3Bpagemark%3DcGFnZU1hcms9Mg%253D%253D&ab_segments=0%2Fbasic_SYC-4946%2Fcontrol&seq=17#metadata_info_tab_contents

<i>Year</i>	<i>Austria</i>	<i>Belgium</i>	<i>France</i>	<i>Germany</i>	<i>Netherlands</i>	<i>United Kingdom</i>
1929	94	115	123	79	97	76.9
1930	80	97	123	69	99	73.6
1931	66	88	105	56	93	68.9
1932	58	73	91	48	82	68.6
1933	59	76	99	54	88	73.1
1934	66	76	92	67	90	80.4
1935	75	83	88	79	88	86.6
1936	81	90	95	90	89	94.4
1937	100	100	100	100	100	100.0
1938	101	81	92	110	101	97.3

48

Industrial production in Austria, Belgium, France, Germany, the Netherlands and the United Kingdom, 1929-38 (1937=100) Πηγή (Jstor)

Η Αυστρία ακολουθεί καθοδική πορεία, με συνεχόμενη πτώση του δείκτη της βιομηχανικής της παραγωγής. Ωστόσο, το 1938 ανακάμπτει. Το Βέλγιο και η Γαλλία υποκύπτουν στην χρηματιστηριακή κρίση. Οι δύο αναφερόμενες χώρες είχαν τα μικρότερα ποσοστά ανεργίας τη περίοδο 1929-1930, καθώς και ισχυρά διατηρημένη βιομηχανική παραγωγή την ίδια περίοδο που οι υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες είχαν «γονατίσει» στην ύφεση. Παρ' όλα αυτά, το 1931 και μετά εμφανίζεται σταδιακή μείωση της βιομηχανικής παραγωγής. Η Γερμανία είχε εξίσου φθίνουσα πορεία στη βιομηχανική της παραγωγή με αποκορύφωμα το 1932 (48 μονάδες). Η Ολλανδία διατήρησε σε σημαντικό βαθμό το βιομηχανικό της επίπεδο, κάτι το οποίο είναι παράδοξο, διότι είχε το ισχυρότερο και πιο χρονοβόρο ποσοστό ανεργίας κατά τα έτη της Παγκόσμιας κρίσης. Το Ηνωμένο Βασίλειο κινείται σε πλήρως φυσιολογικά πλαίσια, καθώς όταν αυξάνεται η ανεργία μειώνεται ομαλά το βιομηχανικό επίπεδο, χωρίς μεγάλη απόκλιση από το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Ακολουθείται πίνακας παρουσίασης του σημαντικότερου μακροοικονομικού μεγέθους μιας οικονομίας, ΑΕΠ.

Πίνακας 3. Ακαθάριστο (καθαρό) εθνικό προϊόν στις Αυστρία, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο, 1929-38 (σε σταθερές τιμές, 1929=100)

⁴⁸ Zimmermann, E., & Saalfeld, T. (1988). Economic and Political Reactions to the World Economic Crisis of the 1930s in Six European Countries. *International Studies Quarterly*, 32(3), 305-334. doi:10.2307/2600445. Ιστοσελίδα: https://www.jstor.org/stable/2600445?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=1930&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FsearchType%3DfacetSearch%26amp%3Bsd%3D%26amp%3Bed%3D%26amp%3Bquery%3Deuropean%2Bcrisis%2B1930%26amp%3BpageMark%3DcGFnZU1hcms9Mg%253D%253D&ab_segments=0%2Fbasic_SYC-4946%2Fcontrol&seq=18&fbclid=IwAR25XJmNMMWILuuKlbZvQQwNhkTlzXJS6DZTbvVBtyehqYKV3GcUHEi4Dy4#metadata_info_tab_contents

<i>Year</i>	<i>Austria</i>	<i>France</i>	<i>Germany²</i>	<i>Netherlands</i>	<i>United Kingdom</i>
1929	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1930	97.2	98.7	95.3	102.2	99.9
1931	89.3	94.5	84.9	96.2	94.8
1932	80.2	87.9	80.8	92.7	94.5
1933	77.5	88.3	91.6	89.9	96.3
1934	78.2	86.5	100.8	89.4	102.7
1935	79.8	82.8	113.5	91.5	106.7
1936	82.0	81.9	128.1	93.9	110.0
1937	86.4	84.8	141.5	99.9	114.1
1938	n.a.	83.9	157.3	101.5	117.4

49

Gross (net) national product in Austria, France, Germany, Netherlands and the United Kingdom, 1929-38 (at constant prices, 1929=100) Πηγή (Jstor)

Βαθμιαία μείωση στο καθαρό εθνικό προϊόν εμφανίζει η Αυστρία, κατά τα έτη 1930-33. Το ίδιο μονοπάτι ακολουθεί και η Γαλλία. Η Γερμανία ξεπερνάει μέσα σε μια τριετία, ξεπερνάει τις δυσμενείς καταστάσεις της Μεγάλης ύφεσης και αυξάνει με ραγδαίους ρυθμούς το εθνικό της προϊόν. Η Ολλανδία, εμφανίζει πτώση της οικονομικής της δραστηριότητας κατά τα έτη 1931-34. Τέλος, το Ηνωμένο Βασίλειο, παρουσιάζει ελάχιστη πτώση του ΚΑΘ τη περίοδο 1931-32, καθώς στη συνέχεια αυξάνεται σημαντικά προσεγγίζοντας την Γερμανία.

3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ 4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Είναι παράδοξο το πως μια λάθος εκτίμηση μιας μετοχής μπορεί να συμβάλλει στη παγκόσμια αγορά συνθλίβοντας ηπείρους, κράτη, ζωές. Η λανθασμένη υπερεκτίμηση της μετοχής Dow Jones, αύξησε τόσο πολύ την πλασματική της αξία, σε πλαίσια, που ξεπέρασε την θεμελιώδη της αξία, με αποτέλεσμα αυτή η χρηματιστηριακή φούσκα να «σκάσει». Εξαιτίας αυτού του γεγονότος ξέσπασε η Παγκόσμια κρίση, η οποία μεταγενέστερα έμεινε στην ιστορία ως Μεγάλη Ύφεση, καθώς εκατομμύρια άνθρωποι, χάσανε δουλειές, σπίτια, ζωές. Στο 4^ο Κεφάλαιο θα γίνει σχολαστική ανάλυση της Ελληνικής οικονομικής κρίσης, το αντικείμενο και ο «κορμός» της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Θα δούμε πως ξέσπασε η χρηματιστηριακή κρίση του 2008 και πως εξαπλώθηκε άμεσα σε όλο την υδρόγειο. Επίσης, θα αναφερθεί η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας πριν το ξέσπασμα της κρίσης, καθώς και η κατάσταση που επικρατούσε στην Ελληνική Δημοκρατία πριν την εισαγωγή της στο ευρώ.

⁴⁹ Zimmermann, E., & Saalfeld, T. (1988). Economic and Political Reactions to the World Economic Crisis of the 1930s in Six European Countries. *International Studies Quarterly*, 32(3), 305-334. doi:10.2307/2600445. Ιστοσελίδα: https://www.jstor.org/stable/2600445?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=1930&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FsearchType%3DfacetSearch%26amp%3Bsd%3D%26amp%3Bed%3D%26amp%3Bquery%3Deuropean%2Bcrisis%2B1930%26amp%3BpageMark%3DcGFnZU1hcms9Mg%253D%253D&ab_segments=0%2Fbasic_SYC-4946%2Fcontrol&seq=18&fbclid=IwAR25XJmNMMWlLuuKlBzVvQwNhhkTlxJS6DZTbvVBtyehqYKV3GcUHEi4Dy4#metadata_info_tab_contents

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

4.1 ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (2007-2009)

Η διεθνής αλλά και η Ελληνική οικονομία, βρέθηκαν αντιμέτωπες με τη μεγαλύτερη ύφεση μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Η χρηματοοικονομική κρίση που ξεκίνησε στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης (subprime mortgages⁵⁰) των ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007 μετατράπηκε ραγδαία σε κρίση του παγκοσμίου χρηματοπιστωτικού συστήματος και μεταφέρθηκε στην πραγματική οικονομία με ταχύ ρυθμό⁵¹. Ακολούθησαν άνευ προηγουμένου γεγονότα, που μέχρι πριν από μερικά χρόνια φαντάζονταν απίθανο να συμβούν, τα οποία οδήγησαν τους παγκόσμιους ρυθμούς ανάπτυξης σε απότομη μείωση, καθώς εμφανίστηκε αύξηση της ανεργίας και δημιουργήθηκε ανασφάλεια σε διεθνή κλίμακα. Καθώς η κρίση εκτυλίσσονταν, η ένταση και η έκταση της αύξαναν συνεχώς, αναγκάζοντας κυβερνήσεις, τράπεζες, οργανισμούς, επιχειρήσεις, επενδυτές – αναλυτές, να αναθεωρούν συνεχώς τις αντιλήψεις και τις προσδοκίες τους.

Στην προσπάθεια άμεσης αντιμετώπισης της κρίσης ελήφθησαν μια σειρά από μέτρα και πολιτικές, οι οποίες ήταν αδιανόητο πριν τη κρίση ότι θα μπορούσε ποτέ να γίνει ποτέ απαραίτητο να εφαρμοστούν, όπως η κρατικοποίηση των τραπεζών⁵².

Ξεκίνησε αρχικά σαν ένα μικρό πρόβλημα μιας χώρας στα μέσα του έτους 2007, τον Οκτώβριο του 2008 εξαπλώνεται στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, καθώς το 2009 παρουσιάζεται στο προσκήνιο ως Παγκόσμια οικονομική ύφεση⁵³.

4.1.1 ΑΙΤΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Ι) Υπερβολική πιστωτική επέκταση και μόχλευση. Τα τελευταία 15 χρόνια η πιστωτική επέκταση στις ΗΠΑ και στις περισσότερες ανεπτυγμένες υπήρξε εντυπωσιακή από τη σχετικά μεγάλη αύξηση της νομισματικής μονάδας, καθώς και από την μόχλευση εντός και εκτός των ισολογισμών των πιστωτικών ιδρυμάτων και κυρίως των επενδυτικών τραπεζών των hedge funds (αντισταθμιστικά κεφάλαια υψηλού κινδύνου). Η μόχλευση αυτή, όπως και σε άλλες χρηματοοικονομικές κρίσεις, υποθήκευσε τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και άφησε το σύστημα εκτεθειμένο σε συστημικούς κινδύνους.

⁵⁰ Subprime mortgages, στεγαστικό δάνειο χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας

⁵¹ Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές. Ιστοσελίδα:

<https://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/EconomyMarketsIV8.pdf>

⁵² Κρατικοποίηση τραπεζών, σταθερότητα των καταθέσεων

⁵³ MELLOR, M. (2010). THE FINANCIAL CRISIS OF 2007–08. In *The Future of Money: From Financial Crisis to Public Resource*(pp. 109-130). London: Pluto Press.

doi:10.2307/j.ctt183h0cz.9. Ιστοσελίδα:

https://www.jstor.org/stable/j.ctt183h0cz.9?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=economic&searchText=crisis&searchText=2007&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Deconomic%2Bcrisis%2B2007&ab_segments=0%2Fbasic_SYC-4946%2Fcontrol&refreqid=search%3Ad0ba3b591ce5efd886fdc4f5461a1f90&seq=1#metadata_info_tab_contents

II) Παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες. Τα τελευταία 30 χρόνια η Κίνα πέτυχε μια εξαιρετική οικονομική ανάπτυξη μέσω εξαγωγών βιομηχανικών αγαθών στις ΗΠΑ. Οι εξαγωγές αυτές δημιούργησαν πλεόνασμα στο εμπορικό ισοζύγιο της Κίνας. Ωστόσο, δεν τροφοδότησαν την εγχώρια ζήτηση, αλλά τοποθετήθηκαν σε ομόλογα των ΗΠΑ και άλλα δολαριακά αξιόγραφα που κράτησαν το δολάριο σε σχετικά υψηλά επίπεδα και αντίθετα τα επιτόκια δανεισμού στις ΗΠΑ σε σχετικά χαμηλά επιτόκια. Η κατάσταση αυτή οδήγησε σε ενίσχυση της ρευστότητας και του δανεισμού στις ΗΠΑ, αλλά και στη συγκράτηση του πληθωρισμού.⁵⁴

III) «Απελευθερωμένο» κανονιστικό πλαίσιο. Το 1999, με την κατάργηση του νόμου Glass Steagall, υιοθετήθηκε το δόγμα της αυτορρύθμισης των επενδυτικών τραπεζών. Επίσης, υιοθετήθηκε και η μετακίνηση σχετικών δραστηριοτήτων εκτός του ισολογισμού, μειώνοντας την ικανότητα της αγοράς να αποτιμήσει το μέγεθος του κινδύνου. Τέλος, η διάσωση του Long-Term Capital Management το 1998 δημιούργησε προσδοκίες πως η κεντρική τράπεζα δεν θα άφηνε μεγάλα πιστωτικά ιδρύματα να καταρρεύσουν.⁵⁵

Το αποτέλεσμα της συνύπαρξης αυτών των αιτιών δημιούργησε μια μεγάλη σειρά από χρηματιστηριακές φούσκες σε διάφορες αγορές φυσικού και χρηματοοικονομικού κεφαλαίου (εμπορεύματα, μετοχές, ομόλογα, παράγωγα, περιουσιακά στοιχεία). Ένα εύρος από διάφορες χρηματιστηριακές φούσκες, έτοιμες να «σκάσουν» και να δημιουργήσουν δυσεπίλυτα προβλήματα.

Η πρώτη φούσκα έσκασε στην αγορά κατοικιών στις ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007. Ένα μεγάλο ποσοστό κατοικιών είχαν αγοραστεί με ενυπόθηκα δάνεια μεγάλης μόχλευσης και χαμηλής πιστοληπτικής διαβάθμισης. Ακολούθησαν καταστροφικές ενέργειες και πολλές φούσκες σε αγορές προϊόντων, όπως τα CDOs και τα CDSs. Η ικανότητα των τραπεζών να απορροφήσουν κινδύνους βρέθηκε σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, εξαιτίας της ανεπαρκούς κεφαλαιακής βάση, καθώς και του τεράστιου βραχυπρόθεσμου δανεισμού. Οι φούσκες στις αγορές φυσικού και χρηματοοικονομικού κεφαλαίου συνέχισαν να σκάνε με σημείο κορύφωσης την πτώχευση της Lehman Brothers και την κατάρρευση μεγάλων οργανισμών, όπως τράπεζες, επιχειρήσεις, ασφαλιστικές εταιρίες, το Φθινόπωρο του 2008.

Η χρηματοοικονομική κρίση εισέβαλε στην πραγματική οικονομία με δύο τρόπους: Πρώτον, μέσω της απροθυμίας των πιστωτικών ιδρυμάτων να χορηγήσουν δάνεια και δεύτερον, μέσω της καταστροφής του πλούτου των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων από το σπάσιμο στις φούσκες. Το παγκόσμιο εμπόριο κατάρρευσε και άμεσα μειώθηκαν τα μακροοικονομικά μεγέθη των κρατών ολόκληρου του κόσμου.

Επιπροσθέτως, εμφανίστηκε αύξηση της ανεργίας και μείωση της οικονομικής απασχόλησης.

⁵⁴ Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές. Ιστοσελίδα:

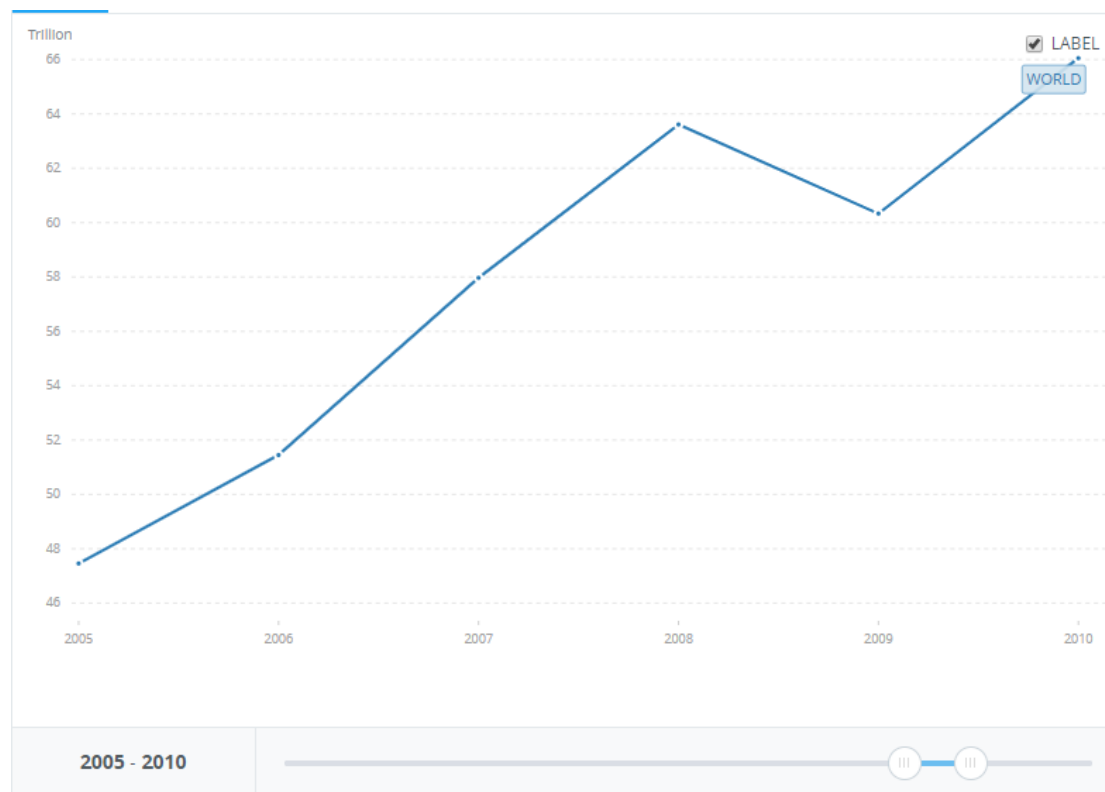
<https://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/EconomyMarketsIV8.pdf>

⁵⁵ Καμπόλη Χ. και Τραυλού Ν. (2009) Πέντε βασικές αιτίες της χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/362723/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/pente-vasikes-aities-ths-xrhmatopistwtikhhs-krishs>

Διάγραμμα 1.

ΑΕΠ (σε τρέχουσες τιμές US\$)

56

GDP (current US%) Πηγή (The World Bank)

Βλέπουμε ότι από το 2005 έως και το 2008 υπάρχει αυξητική πορεία του παγκόσμιου ΑΕΠ, το οποίο συνεπάγεται με οικονομική ανάπτυξη και μείωση της ανεργίας. Το Φθινόπωρο του 2008 σκάνε πολλές χρηματιστηριακές φούσκες και πολλές τραπεζικές επιχειρήσεις και οργανισμοί ναυαγούν με ορόσημο τη πτώχευση της Lehman Brothers, η οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο στη παγκόσμια ύφεση, καθώς συνέβαλλε αρνητικά στα εισοδήματα πολλών πολιτών. Το 2008 το ΑΕΠ (σε τρέχουσες τιμές) άγγιζε τα 63,612 τρισεκατομμύρια δολάρια, ενώ το 2009 παρουσιάζει αισθητή μείωση, 60,334 τρισεκατομμύρια. Ετήσιο ποσοστό μείωσης του παγκόσμιου ΑΕΠ, ετών 2008-09, περίπου 5%. Αποτέλεσμα, απώλεια περίπου 3,280 τρισεκατομμυρίων δολαρίων. Σοβαρό πλήγμα δέχτηκε η παγκόσμια οικονομία, καθώς και το διεθνές εμπόριο.

Επιπλέον, υπήρξε σοβαρή αύξηση της ανεργίας, που δημιούργησε σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις σε διεθνή κλίμακα.

Πίνακας 1.

⁵⁶ GDP (current US\$). Ιστοσελίδα:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2012&start=2005>

Unemployment rate 2008-2018 (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EU-28	7.0	9.0	9.6	9.7	10.5	10.9	10.2	9.4	8.6	7.6	6.8
Euro area	7.6	9.6	10.2	10.2	11.4	12.0	11.6	10.9	10.0	9.1	8.2
Belgium	7.0	7.9	8.3	7.2	7.6	8.4	8.5	8.5	7.8	7.1	6.0
Bulgaria	5.6	6.8	10.3	11.3	12.3	13.0	11.4	9.2	7.6	6.2	5.2
Czechia	4.4	6.7	7.3	6.7	7.0	7.0	6.1	5.1	4.0	2.9	2.2
Denmark	3.4	6.0	7.5	7.6	7.5	7.0	6.6	6.2	6.2	5.7	5.0
Germany	7.4	7.6	7.0	5.8	5.4	5.2	5.0	4.6	4.1	3.8	3.4
Estonia	5.5	13.5	16.7	12.3	10.0	8.6	7.4	6.2	6.8	5.8	5.4
Ireland	6.8	12.6	14.6	15.4	15.5	13.8	11.9	10.0	8.4	6.7	5.8
Greece	7.8	9.6	12.7	17.9	24.5	27.5	26.5	24.9	23.6	21.5	19.3
Spain	11.3	17.9	19.9	21.4	24.8	26.1	24.5	22.1	19.6	17.2	15.3
France	7.4	9.1	9.3	9.2	9.8	10.3	10.3	10.4	10.1	9.4	9.1
Croatia	8.6	9.3	11.8	13.7	15.8	17.4	17.2	16.1	13.4	11.0	8.5
Italy	6.7	7.7	8.4	8.4	10.7	12.1	12.7	11.9	11.7	11.2	10.6
Cyprus	3.7	5.4	6.3	7.9	11.9	15.9	16.1	15.0	13.0	11.1	8.4
Latvia	7.7	17.5	19.5	16.2	15.0	11.9	10.8	9.9	9.6	8.7	7.4
Lithuania	5.8	13.8	17.8	15.4	13.4	11.8	10.7	9.1	7.9	7.1	6.2
Luxembourg	4.9	5.1	4.6	4.8	5.1	5.9	6.0	6.5	6.3	5.6	5.4
Hungary	7.8	10.0	11.2	11.0	11.0	10.2	7.7	6.8	5.1	4.2	3.7
Malta	6.0	6.9	6.8	6.4	6.2	6.1	5.7	5.4	4.7	4.0	3.7
Netherlands	3.7	4.4	5.0	5.0	5.8	7.3	7.4	6.9	6.0	4.9	3.8
Austria	4.1	5.3	4.8	4.6	4.9	5.4	5.6	5.7	6.0	5.5	4.9
Poland	7.1	8.1	9.7	9.7	10.1	10.3	9.0	7.5	6.2	4.9	3.9
Portugal	8.8	10.7	12.0	12.9	15.8	16.4	14.1	12.6	11.2	9.0	7.0
Romania	5.6	6.5	7.0	7.2	6.8	7.1	6.8	6.8	5.9	4.9	4.2
Slovenia	4.4	5.9	7.3	8.2	8.9	10.1	9.7	9.0	8.0	6.6	5.1
Slovakia	9.6	12.1	14.5	13.7	14.0	14.2	13.2	11.5	9.7	8.1	6.5
Finland	6.4	8.2	8.4	7.8	7.7	8.2	8.7	9.4	8.8	8.6	7.4
Sweden	6.2	8.3	8.6	7.8	8.0	8.0	7.9	7.4	6.9	6.7	6.3
United Kingdom	5.6	7.6	7.8	8.1	7.9	7.5	6.1	5.3	4.8	4.4	4.0
Iceland	3.0	7.2	7.6	7.1	6.0	5.4	5.0	4.0	3.0	2.8	2.7
Norway	2.7	3.3	3.7	3.4	3.3	3.8	3.6	4.5	4.8	4.2	3.9
Turkey	10.0	13.0	11.1	9.1	8.4	9.0	9.9	10.3	10.9	10.9	11.0
United States	5.8	9.3	9.6	8.9	8.1	7.4	6.2	5.3	4.9	4.4	3.9
Japan	4.0	5.1	5.0	4.6	4.3	4.0	3.6	3.4	3.1	2.8	2.4

: Data not available

Source: Eurostat (online data code: une_rt_a)

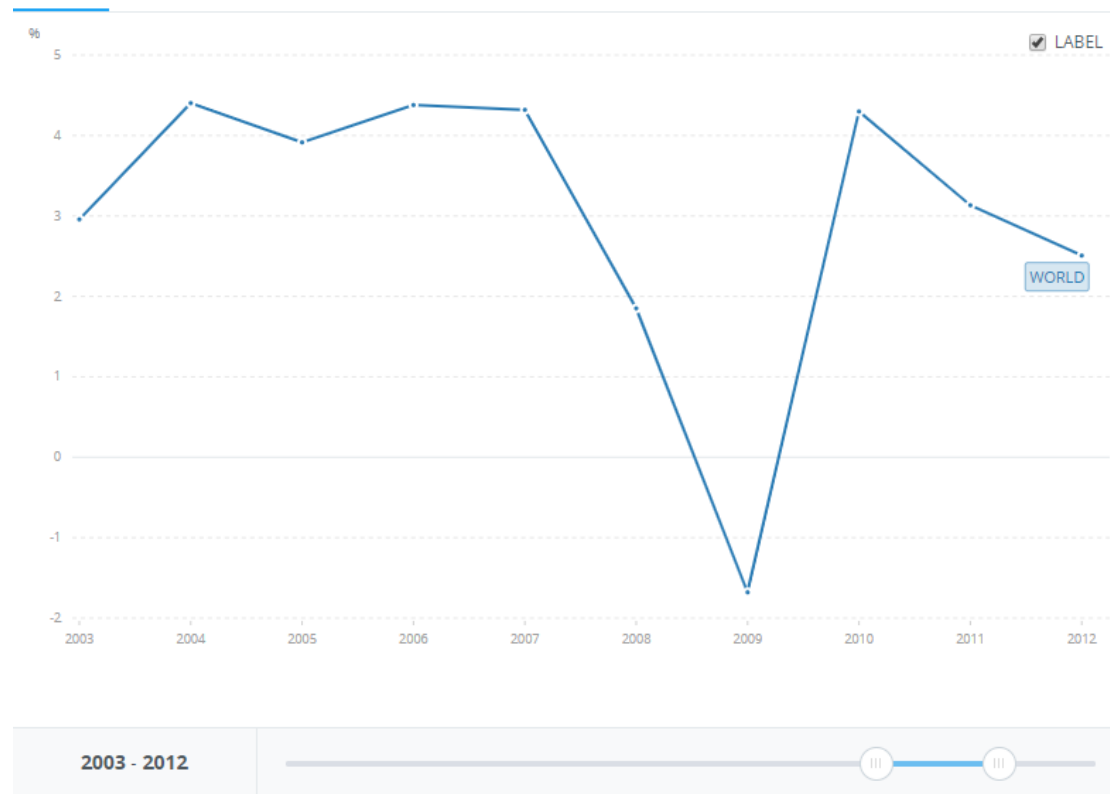
⁵⁷ Unemployment rate 2008-2018 (%) Πηγή (Eurostat)

Υψηλά τα ποσοστά ανεργίας στην Ευρωπαϊκή ζώνη, τα οποία ξεκινάνε και αυξάνονται σταδιακά με αποκορύφωμα το 2013 (10,9%). Παραδόξως η Αμερική κρατάει τα ποσοστά ανεργίας σε σταθερά πλαίσια, καθώς από το 2011 και μετά επικρατεί καθοδική πορεία της ανεργίας με αργούς ρυθμούς. Τα συντριπτικά ποσοστά υψηλής ανεργίας παρουσιάζονται στην Ελλάδα, με ποσοστά τα οποία φαντάζουν ψευδή και υπερβολικά, αλλά άκρως αληθινά. Έως και το 2013 η Ελλάδα δέχεται πολλαπλά χτυπήματα στην οικονομία της με αποκορύφωμα να αγγίζει το 27,5% ποσοστό ανεργίας. Παρουσιάζεται ελάχιστη μείωση της ανεργίας τα επόμενα έτη, αλλά μέχρι και το 2018, παραμένει η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας στην Ευρώπη. Η Ισπανία επίσης, ακολουθεί τα βήματα της Ελλάδας με εξίσου σημαντικά οικονομικά προβλήματα και σοβαρά ποσοστά ανεργίας (2013 26,1%).

Διάγραμμα 2.

Αύξηση του ΑΕΠ (ετησίως %)

⁵⁷ Unemployment Statistics. Ιστοσελίδα: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics

58

GDP growth (annual %) Πηγή (The World Bank)

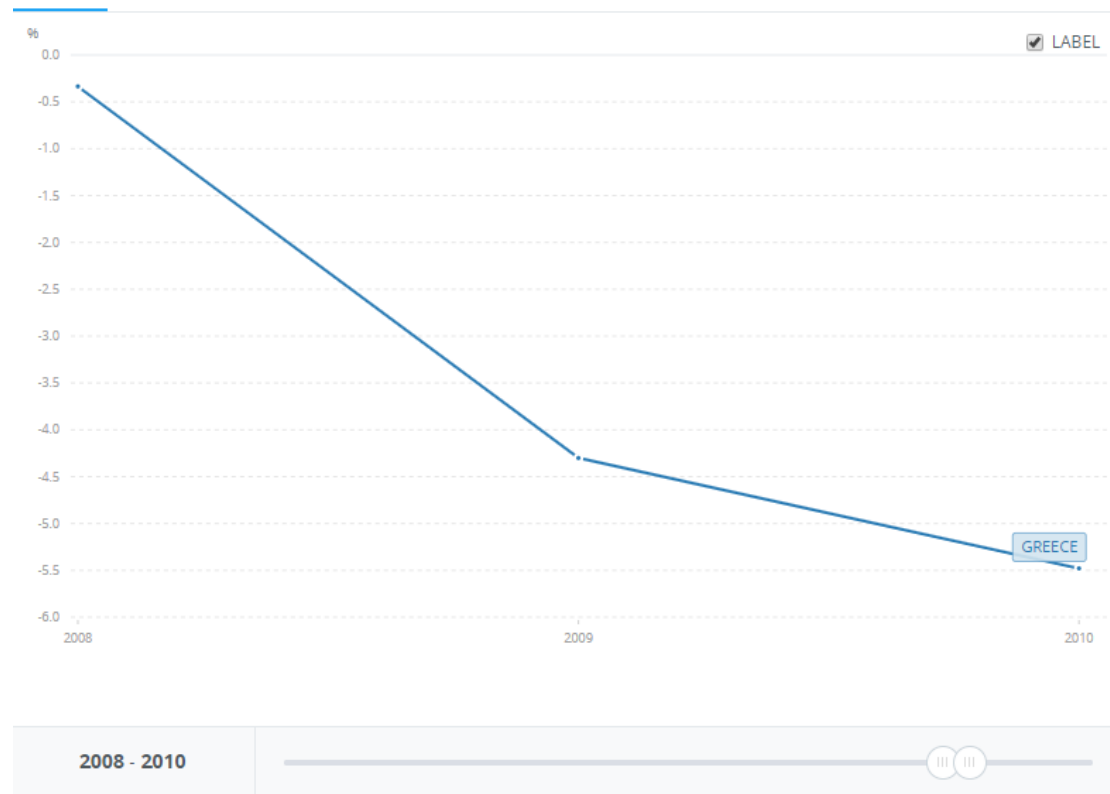
Στις αρχές του 2000 μέχρι και το 2004, υπήρχε μια πλεονασματική αυξητική ροή στην οικονομική ανάπτυξη των κρατών του κόσμου (4,403 %). Ωστόσο, ξεκίνησε η καθοδική πορεία τα επόμενα έτη και πραγματοποιήθηκε αρνητική ροή το 2009 με απότομη μείωση της Παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης και κρίσιμο ποσοστό να αγγίζει το -1,679 %.

Διάγραμμα 3.

Αύξηση του ΑΕΠ (ετησίως %) – Ελλάδα

⁵⁸ GDP growth (annual %). Ιστοσελίδα:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2012&start=2003>

59

GDP growth (annual %) – Greece Πηγή (The World Bank)

Μέσος όρος ποσοστού παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης το 2009, -1,679 % (ελλειμματικός)

Ποσοστό Ελληνικής οικονομικής ανάπτυξης την ίδια περίοδο -4,301 % (ελλειμματικός). Το πλήγμα της Ελλάδας ήταν εξαιρετικά επώδυνο και εξακολουθεί να είναι.

Ακολουθεί ένα σύντομο υποκεφάλαιο αναφορικά με τη παγκόσμια εταιρία Lehman Brothers (εταιρία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών) που είχε ουσιαστικό και ταυτοχρόνως κρίσιμο ρόλο στη χρηματοπιστωτική κρίση του 2007-09, καθώς συνέβαλλε στην Παγκόσμια ύφεση και η κήρυξη της πτώχευσης της άφησε άνεργους χιλιάδες ανθρώπους.

4.1.2 LEHMAN BROTHERS HOLDING Inc.

Η εταιρία Lehman Brothers ιδρύθηκε το 1850. Ξεκίνησε ως μια επιχείρηση που πωλούσε διαφορά αγαθά γενικής χρήσης (κλωστές, υφάσματα, αλεύρι, καφέ κλπ.) και στα τέλη του 20^{ου} αιώνα κατέληξε να είναι μια από τις μεγαλύτερες επενδυτικές τράπεζες με επιχειρηματικές δραστηριότητες στην επενδυτική τραπεζική, στις πωλήσεις μετοχών και συναλλαγών, στην έρευνα και διαχείριση επενδύσεων. Η

⁵⁹ GDP growth (annual %) – Greece. Ιστοσελίδα:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2010&locations=GR&start=2008>

εταιρία συμβούλευε διάφορους φορείς και οργανισμούς για εταιρικές συγχωνεύσεις, πωλήσεις και εξαγορές επιχειρήσεων, χαρτοφυλάκια επενδύσεων για ιδιώτες, ιδρύματα, συνταξιοδοτικά και μη ταμεία. Η εταιρία από την απαρχή της, παρουσίαζε όραμα στην ικανότητα της να προβλέπει τις δυνατότητες διαφόρων βιομηχανιών, συμπεριλαμβανομένων των μεταφορών, του λιανικού εμπορίου, της ψυχαγωγίας, της διαφήμισης, της κατασκευής, των επικοινωνιών, των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας και της υψηλής τεχνολογίας.⁶⁰

Για περισσότερο από έναν αιώνα και μισό, οι επενδυτικές ευκαιρίες που μπορούσε να εντοπίσει το προσωπικό της Lehman Brothers, συνέβαλλαν σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, στη δημιουργία θέσεων εργασίας, καθώς και στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου. Παρ' όλα αυτά, το 2008 είναι το έτος το οποίο δίνει τέλος στην Lehman Brothers, στην τέταρτη μεγαλύτερη επενδυτική τράπεζα της Αμερικής. Την 15^η Σεπτεμβρίου του 2008, η Lehman Brothers υπέβαλε αίτημα προστασίας για τους πιστωτές. Είναι η ημερομηνία της μεγαλύτερης χρεοκοπίας στην παγκόσμια ιστορία. Ακολούθησε ένα χρηματοπιστωτικό «τσουνάμι» που παρέσυρε τράπεζες, επιχειρήσεις και εκατομμύρια επενδυτές σε ολόκληρο το κόσμο.

Η κατάρρευση της Lehman Brothers είναι το συμβολικό επιστέγασμα του σκασίματος της χρηματοπιστωτικής φούσκας των τοξικών ομολόγων. Επρόκειτο για χρεόγραφα που δημιουργήθηκαν πάνω σε υποτιθέμενες αξίας εξαιρετικά επισφαλών ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων (subprime loans). Τα χρεόγραφα αυτά αρχικά κυκλοφόρησαν στις ΗΠΑ, ωστόσο, δεν άργησαν να «μολύνουν» όλο το κόσμο.⁶¹ Όταν η φούσκα των ακινήτων έσκασε και άρχισαν να συσσωρεύονται τα χρέη μη εξυπηρετούμενων δανείων, ξεκίνησε το ντόμινο. Από τις τράπεζες που χορηγούσαν τα δάνεια, σε αυτές που τα μετέτρεπαν σε ομόλογα-χρεόγραφα, σε αυτές που τα αγόραζαν και τα μεταπωλούσαν στους εκατομμύρια ανυποψίαστους επενδυτές. Οι απώλειες ήταν μεγάλες σε διεθνές επίπεδο.

Με περιουσιακά στοιχεία 639 δισεκατομμυρίων δολαρίων και δάνεια ύψους 619 δισεκατομμυρίων δολαρίων, η κήρυξη πτώχευσης της Lehman Brothers είναι η μεγαλύτερη στην ιστορία. Η κατάρρευση της Lehman Brothers ήταν ένα σημαντικό γεγονός που ενθάρρυνε την κρίση του 2008 και συνέβαλλε στη διάβρωση σχεδόν 10 τρισεκατομμυρίων δολαρίων.⁶²

Διάγραμμα μετοχής 1.

⁶⁰ GLOBAL IMPACT of the COLLAPSE. Ιστοσελίδα:

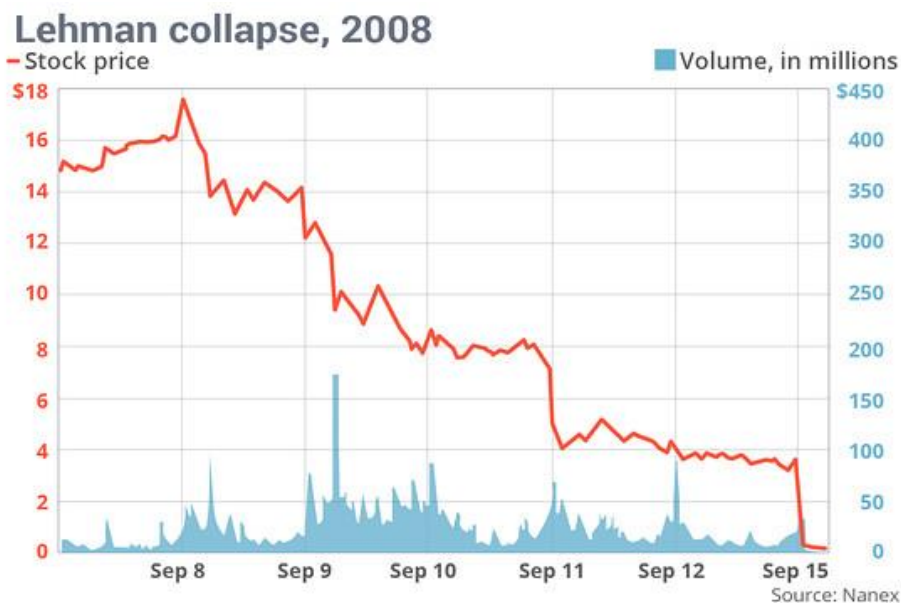
<https://www.library.hbs.edu/hc/lehman/Exhibition/Global-Impact-of-the-Collapse>

⁶¹ Τουχτίδου Σ. (2016) Lehman Brothers: Η χρεοκοπία που άλλαξε το κόσμο. Ιστοσελίδα:

<https://gr.euronews.com/2016/09/15/lehman-brothers-8-years>

⁶² ΛΙΟΥΔΙΣ Ν. (2019) The Collapse of Lehman Brothers: A Case Study. Ιστοσελίδα:

<https://www.investopedia.com/articles/economics/09/lehman-brothers-collapse.asp>

63

Lehman collapse, 2008 Πηγή (MarketWatch)

Υπήρχε ανοδική ροή της χρηματιστηριακής μετοχής έως την 8^η Σεπτεμβρίου. Τα επόμενα έτη παρουσιάζεται σταδιακή πτώση, με ορόσημο την 15^η Σεπτεμβρίου όπου σταματάει η λειτουργία της εταιρίας, καθώς δήλωσε πτώχευση και ναυάγησε οριστικά. Η Lehman Brothers επιβίωσε πάνω από 150 χρόνια, καθώς ξεπέρασε την Μεγάλη ύφεση του 1929, δύο παγκόσμιους πολέμους. Παρ' όλα αυτά κατάρρευσε στη χρηματοπιστωτική κρίση του 2007-09, όπου συνέβαλλε απότομα και άμεσα στην ενθάρρυνση της κρίσης, δημιουργώντας ζημία τρισεκατομμυρίων δολαρίων.

4.2 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Από τις αρχές του 2000, έως και το 2008 η Ελληνική οικονομία είχε δημιουργήσει σοβαρή πλεονασματική ροή στο ΑΕΠ της. Ωστόσο, από το 2008 και μετά, αφού ξέσπασε η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, εξαιτίας των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ, παρουσιάζει σοβαρή έλλειψη οικονομικής δραστηριότητας, απότομη αύξηση της ανεργίας, πολλαπλά κοινωνικά προβλήματα και υψηλά ποσοστά ανασφάλειας. Η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με σοβαρές ανισόρροπες οικονομικές καταστάσεις και ήταν ουσιαστικό και απαιτητό να συμφωνήσει στην εφαρμογή σημαντικών οικονομικών μεταρρυθμίσεων, με απώτερο σκοπό την χρηματοοικονομική υποστήριξη και έξοδο της Ελλάδας από την οικονομική κρίση. Η Ελληνική Δημοκρατία αντιμετώπιζε σοβαρή οικονομική κρίση, το μέγεθος της οποίας είναι συγκρίσιμο, αν όχι δυσμενέστερο, με την Μεγάλη ύφεση της δεκαετίας του 30'. Μεταξύ του 2008-13 το πραγματικό ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά 23%, ενώ το ποσοστό ανεργίας σχεδόν τετραπλασιάστηκε φτάνοντας το 27,5% το 2013.

⁶³ Goldstein S. (2015) Lehman collapse, 2008. Ιστοσελίδα: <https://www.marketwatch.com/story/in-lehmans-last-days-merrill-lynch-may-have-allowed-illegal-bets-against-firm-2015-06-02>

Πίνακας 1.

Πρόγνωση Πραγματικού ΑΕΠ

Location	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Germany	-5.64	4.04	3.99	0.62	0.55	2.21	1.49	2.14	2.77	1.54	0.60	0.44
Greece	-4.31	-5.43	-9.19	-7.32	-3.19	0.77	-0.49	-0.26	1.44	1.92	1.80	2.13
Hungary	-6.66	0.61	1.83	-1.36	2.05	4.09	3.79	2.10	4.55	5.13	4.77	3.33
Iceland	-6.78	-3.44	1.88	1.30	4.13	2.08	4.75	6.63	4.40	4.82	0.79	1.65
India	7.86	8.50	5.22	5.48	6.39	7.41	8.00	8.17	7.17	6.81	5.76	6.20
Indonesia	4.70	6.38	6.17	6.03	5.56	5.01	4.88	5.03	5.07	5.17	5.04	5.01
Ireland	-5.11	1.76	0.34	0.23	1.35	8.53	25.12	3.68	8.14	8.30	5.61	3.34
Israel	1.03	5.33	5.02	2.10	4.24	3.98	2.18	3.98	3.57	3.55	3.05	2.91
Italy	-5.32	1.67	0.85	-3.01	-1.86	0.07	0.66	1.39	1.78	0.65	0.19	0.42
Japan	-5.42	4.19	-0.12	1.50	2.00	0.37	1.22	0.61	1.94	0.79	1.02	0.55
Korea	0.79	6.80	3.69	2.40	3.16	3.20	2.81	2.95	3.16	2.66	1.98	2.30
Latvia	-14.24	-4.47	6.29	4.13	2.33	1.92	3.26	1.77	3.79	4.62	2.25	2.55
Lithuania	-14.93	1.68	6.03	3.83	3.56	3.51	2.03	2.56	4.25	3.64	3.64	2.45

64

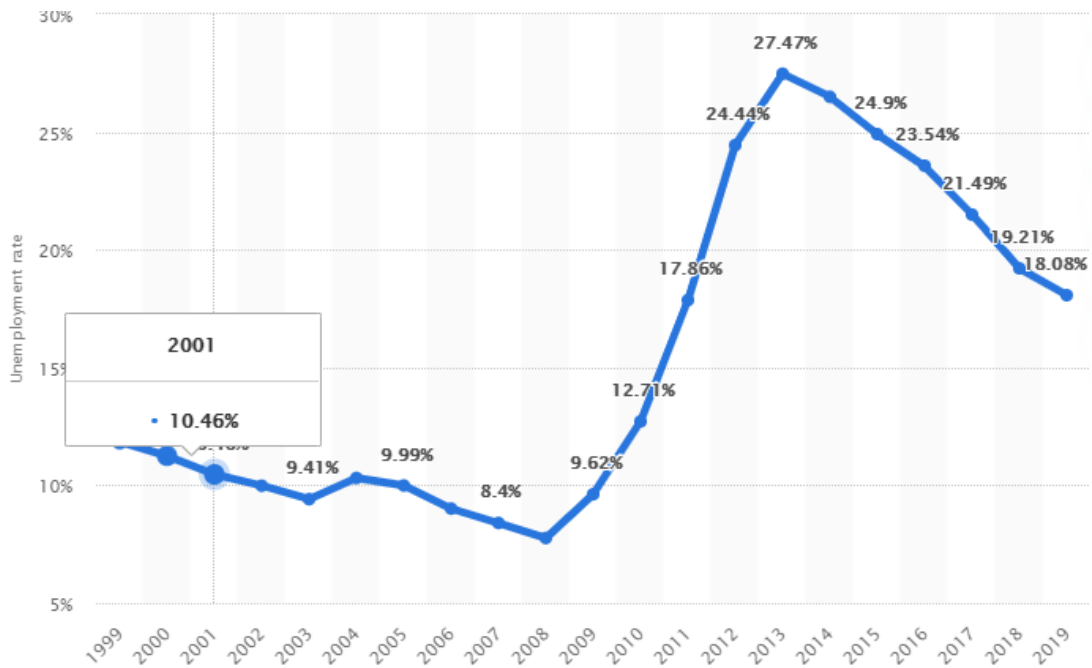
Real GDP forecast Πηγή (OECD)

Συνεχόμενη μειωμένη μείωση του ΑΕΠ έως και το έτος 2013, με μικρή ανάκαμψη το 2014.

Διάγραμμα 1.

Ελλάδα: Ποσοστό ανεργίας από το 1999-2019

⁶⁴ OECD Data Real GDP forecast. Ιστοσελίδα: <https://data.oecd.org/gdp/real-gdp-forecast.htm>

65

Greece: Unemployment rate from 1999-2019 Πηγή (statista)

Από το απότομο ξέσπασμα της κρίσης το 2008, επικρατεί θετική ροή στην ανεργία με ανώτατο όριο το 27,47% το 2013. Σήμερα το ποσοστό ανεργίας βρίσκεται στο 16,9%.

Οι ρίζες αυτής της οικονομικής καταστροφής εντοπίζονται στις ανισορροπίες που συσσωρεύτηκαν στην Ελλάδα πριν από την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007-09. Συνεπώς, για να κατανοήσουμε τα αίτια της κρίσης και για να αξιολογήσουμε ποιες πολιτικές μπορούν να συμβάλλουν στην έξοδο από αυτή, πρέπει πρώτα να εξετάσουμε τα γεγονότα εκείνων των ετών.

Ένα μεγάλο ποσοστό Ελλήνων πολιτών θεωρεί ότι το κύριο αίτιο της οικονομικής κρίσης είναι η δημοσιονομική σπατάλη και η κακοδιαχείριση των κεφαλαίων. Αυτή η ανάγνωση της κρίσης οδηγεί σε τρία συμπεράσματα: Πρώτον, ότι η Ελληνική κυβέρνηση είναι ο αποκλειστικός υπεύθυνος για τη δυσχερή θέση στην οποία περιέλθει η χώρα, επειδή επέλεξε την οδό των μεγάλων ελλειμάτων, ενώ θα μπορούσε να είχε κινηθεί με μεγαλύτερη σύνεση. Δεύτερον, ότι για να βγει η Ελλάδα από τη κρίση αρκεί να μειωθεί το δημόσιο έλλειμα και χρέος. Τρίτον, ότι η κρίση της Ευρωζώνης θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί εάν δεν είχε επιτραπεί η είσοδος της Ελλάδας στο ευρώ.⁶⁶ Αυτό το σκεπτικό είναι ευρέως γνωστόν στο Ελληνικό

⁶⁵ Plecher H. (2020) Unemployment rate in Greece 2019. Ιστοσελίδα:

<https://www.statista.com/statistics/263698/unemployment-rate-in-greece/>

⁶⁶ Γαλενιανός Μ. (2015) Η Ελληνική Κρίση: Αίτια και Επιπτώσεις. Ιστοσελίδα:

http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2015/01/%CE%95%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF_16_Manolis-Galenianos-GR.pdf

προσκήνιο και σημαντική πολιτική συζήτηση της Ευρώπης. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του 2013, τόσο η καγκελάριος Μέρκελ όσο και ο πρόεδρος του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Sigmar Gabriel, δήλωσαν ότι δεν θα έπρεπε να είχε επιτραπεί η είσοδος της Ελλάδας στο ευρώ. Η ίδια αναφέρεται στο γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή κρίση ξεκίνησε, εν μέρει, από την εισαγωγή της Ελλάδας στο ευρώ, καθώς κατηγορεί την απόφαση του προκάτοχου και συνάδελφου της Gerhard Schroeder (ο οποίος εισήγαγε την Ελλάδα στην ευρώ) λανθασμένη.⁶⁷ Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα ο ρυθμός ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας πριν τα έτη της κρίσης ήταν συγκριτικά καλός σε σχέση με τις Ευρωπαϊκές χώρες, καθώς και το ποσοστό ανεργίας να βρίσκεται σε φυσιολογικά πλαίσια και με καθοδική πορεία από το 2004. Επίσης, αξιοσημείωτο γεγονός είναι ότι η παγκόσμια ύφεση δεν επηρέασε άμεσα την Ελλάδα το 2008, καθώς η τελευταία σημείωσε ανάπτυξη 1,3%, ενώ ο μέσος όρος ανάπτυξης στην Ευρωζώνη ήταν μόλις 0,4%, γεγονός που ενδεχομένως οδήγησε αρχικά ορισμένους να θεωρήσουν ότι η Ελλάδα δεν θα επηρεαστεί ιδιαίτερα από την παγκόσμια κρίση.

Με τη μεταφορά της κρίσης από τον χρηματοοικονομικό τομέα στην πραγματική οικονομία, ο ρυθμός ανάπτυξης έγινε αρνητικός, κάτι που σημειώθηκε για πρώτη φορά μετά τη μεγάλη ύφεση της δεκαετίας του 1930.⁶⁸ Οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες αντέδρασαν μειώνοντας τα επιτόκια και αυξάνοντας το ελάχιστο ποσό των εγγυημένων τραπεζικών καταθέσεων, σε μια προσπάθεια τόνωσης της ρευστότητας. Οι επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές που υιοθετήθηκαν από τις κυβερνήσεις οδήγησαν στην αύξηση του δημόσιου χρέους, και η ευαισθητοποίηση των αγορών από τα γεγονότα του 2008 είχε ως αποτέλεσμα την εξέταση της φερεγγυότητας και του πιστωτικού κινδύνου των χωρών. Έτσι, πριν το 2007-08 η Ελλάδα θεωρούνταν λίγο - πολύ το ίδιο αξιόπιστη με όλες τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης, από το δεύτερο μισό του 2009 και μετά η υποχρέωση του Ελληνικού δημοσίου ήρθε στο προσκήνιο, καθώς η Ελλάδα αξιολογήθηκε ως η χώρα με τη μικρότερη πιθανότητα ελέγχου του διογκούμενου χρέους της.

4.2.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ (1967-2009)

Την 21^η Απριλίου 1967, πραγματοποιείται πραξικόπημα στην Ελληνική Δημοκρατία το οποίο κατέλυσε το δημοκρατικό πολίτευμα στην Ελλάδα και επέβαλε μια στυγνή δικτατορία που διήρκεσε 7 χρόνια.⁶⁹ Η αναφερόμενη επταετής περίοδος ονομάστηκε Χούντα των Συνταγματαρχών. Κατά τη περίοδο της στρατιωτικής δικτατορίας, η Ελληνική οικονομία αντίκρισε ένα σημαντικά αξιόλογο ρυθμό ανάπτυξης, καθώς υπήρχε σταδιακή αύξηση του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 1.

GDP growth (annual %) – Greece

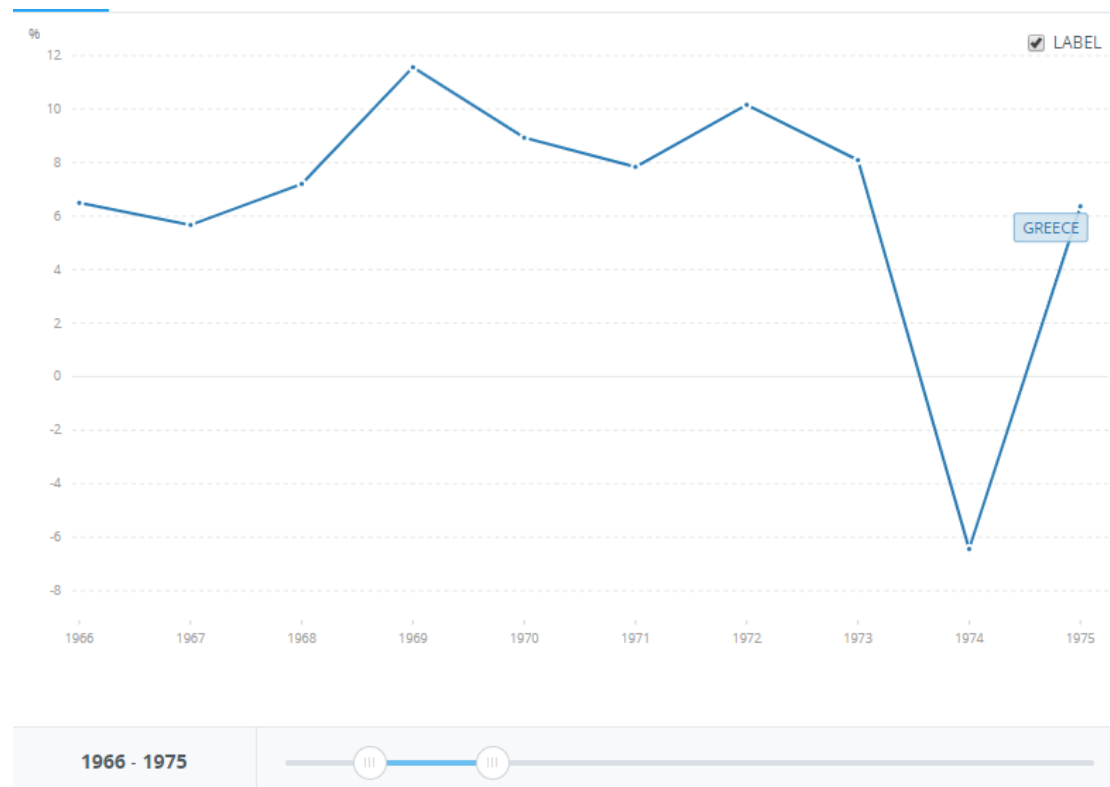
⁶⁷ MCCANN J. (2013) Angela Merkel admits Greece should never have entered the Eurozone.

Ιστοσελίδα: <https://www.express.co.uk/news/uk/425184/Angela-Merkel-admits-Greece-should-never-have-entered-the-Eurozone>

⁶⁸ Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011. Ιστοσελίδα:

<https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>

⁶⁹ Το Πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967. Ιστοσελίδα: <https://www.sansimera.gr/articles/250>

70

GDP growth (annual %) – Greece Πηγή (World Bank)

Σταθερή ροή οικονομικής ανάπτυξης με μεγαλύτερο ποσοστό 11,564% το 1969, καθώς το καταγεγραμμένο ΑΕΠ της Ελλάδας το ίδιο έτος ήταν περίπου 10,216 δισεκατομμύρια ευρώ. Παραδόξως, τα επόμενα δύο έτη υπάρχει μια μικρή μείωση της ανάπτυξης, αλλά το ΑΕΠ συνεχίζει να αυξάνεται. Η επταετία της στρατιωτικής δικτατορίας κορυφώνεται με τη λήξη της το 1974 και σημειώνει σημαντικά μειωμένο ρυθμό ανάπτυξης -6,438%. Το ΑΕΠ βρισκόταν στα 22,31 δισεκατομμύρια ευρώ.

Η Ελλάδα ανέκαθεν έπαιρνε δάνεια και χρωστούσε μεγάλα χρηματικά κεφάλαια σε ξένες χώρες. Ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1820, μετά το ξέσπασμα της μεγάλης επανάστασης του 21'. Ωστόσο, η πραγματική διόγκωση του δημόσιου χρέους ξεκίνησε στη δεκαετία του 1980, επί σοσιαλιστικής διακυβέρνησης και υπήρξε ραγδαία (Καμάρα Ι. 2005)^{ix}. Από 28,6% του ΑΕΠ (σε επίπεδο γενικής κυβέρνησης) το έτος 1980 (από τα χαμηλότερα μεταξύ των χωρών-μελών της μετέπειτα Ε.Ε. -15 και 10 εκατομμύρια μονάδες χαμηλότερο από τον μέσο όρο των χωρών αυτών) ανήλθε σε 54,7% του ΑΕΠ το 1985 (Καμάρα Ι. 2005)^x. Σχεδόν διπλασιάστηκε σε πέντε έτη. Μετά τη ραγδαία αυτή άνοδο και αφού οι δυσμενείς επιπτώσεις από την υπερχρέωση της χώρας είχαν αρχίσει να γίνονται ορατές (ενδεικτικά: η δαπάνη για πληρωμή τόκων από 2,0% του ΑΕΠ το 1980 είχε ανέλθει στο 4,9% το 1985), η τότε κυβέρνηση αντελήφθη το πρόβλημα που είχε δημιουργήσει, αλλά δεν το ομολόγησε

⁷⁰ GDP growth (annual &) – Greece. Ιστοσελίδα:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=1975&locations=GR&start=1966>

(Καμάρα Ι. 2005)^{xi}. Περίμενε πρώτα να κερδίσει τις εκλογές του 1985 και αμέσως μετά αποφάσισε να ασκήσει περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, με αποτέλεσμα να μειωθεί ο ξέφρενος ρυθμός διόγκωσης του δημόσιου χρέους, κατά την επόμενη τετραετία (Καμάρα Ι. 2005)^{xii}. Εν συνεχεία όμως, λόγω των εκλογών του 1989, η περιοριστική πολιτική ανεστάλη και το δημόσιο χρέος εκτινάχτηκε στο 80,7% του ΑΕΠ το έτος 1990, αν και όπως απεδείχθη αργότερα, το ποσοστό αυτό ήταν πλασματικό (Καμάρα Ι. 2005)^{xiii}. Στο τέλος του έτους 1980, όλοι κατάλαβαν ότι το Ελληνικό δημόσιο χρέος αποτελούσε καταστροφική απειλή για τη μελλοντική κατάσταση της χώρας, καθώς και δυνητική απειλή στις ζωές των νέων Ελλήνων πολιτών. Η Νέο-δημοκρατική κυβέρνηση κατά τα έτη 1990-93, έλαβε καθοριστικά μέτρα κατά της δυνητικής αυτής απειλής. Η ΝΔ κυβέρνηση πέτυχε αξιοσημείωτη πρόοδο, ενώ επίσης κατάφερε να εξασφαλίσει πετυχημένη αυξητική ροή στα δημοσιονομικά στοιχεία της Ελληνικής Δημοκρατίας (εξασφάλιση 2 βασικών δημοσιονομικών μεγεθών). 1^ο, η κυβέρνηση ΝΔ ανέστρεψε το δημοσιονομικό έλλειμμα της εν τότε Γενικής Κυβέρνησης από ελλειμματικό πρωτογενές ισοζύγιο σε πλεονασματικό (αυτό έγινε το 94'), και 2^ο από το σταδιακό περιορισμό της αυξητικής επίδρασης και, εν συνεχεία τη μεταστροφή του αποτελέσματος ενδοκυβερνητικών συναλλαγών σε παράγοντα μειωτικό για το δημόσιο χρέος.

Πίνακας 1.

Πρωτογενές ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (έλλειμμα(-)/πλεόνασμα(+), % ΑΕΠ)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Γερμανία	0,7	-0,2	0,7	0,2	0,9	-6,0	0,1	0,6	1,0	1,6	4,3	0,0	-0,9	-1,1	-0,9	-0,5	1,2	3,0
Ελλάδα	-5,1	-1,3	-0,7	-0,7	4,2	2,2	3,9	3,4	4,4	4,3	3,6	2,0	0,7	-0,7	-2,6	-0,7	-1,4	-2,0
Ιρλανδία	5,0	4,7	4,1	3,9	4,1	3,0	4,2	5,1	5,5	4,9	6,7	2,4	1,1	1,7	2,5	2,7	4,0	1,1
Ισπανία	-	-	-	-	-	-2,1	-0,3	0,7	1,2	2,3	2,3	2,5	2,5	2,0	1,9	3,1	4,0	3,5
Ιταλία	-1,4	0,0	1,8	2,6	2,3	4,1	4,5	6,5	5,2	4,6	5,4	3,1	2,5	1,5	1,2	0,2	1,2	3,4
Κύπρος	-	-	-	-	-	1,2	-0,8	-2,6	-1,1	-1,3	1,1	1,1	-1,2	-3,0	-0,8	1,1	2,1	6,5
Πορτογαλία	1,8	1,1	3,5	-0,3	-1,0	0,2	0,0	0,1	-0,8	-0,2	-0,3	-1,8	-0,6	-1,0	-1,4	-4,0	-1,8	-0,2
Ευρωζώνη-12	-	-	-	-	-	-1,8	1,2	2,1	2,3	2,6	3,8	1,9	0,8	0,2	0,2	0,5	1,6	2,3
Ευρωζώνη-17	-	-	-	-	-	-1,8	1,2	2,1	2,2	2,5	3,8	1,8	0,8	0,1	0,2	0,5	1,5	2,3
ΕΕ-15	-	-	-	-	-	-1,8	1,0	2,1	2,6	2,9	4,4	2,2	0,8	0,0	0,0	0,4	1,3	2,0
ΕΕ-27	-	-	-	-	-	-1,8	1,0	2,0	2,4	2,8	4,2	2,0	0,6	-0,2	0,0	0,3	1,2	1,8

71

Πρωτογενές ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (έλλειμμα(-)/πλεόνασμα(+), % ΑΕΠ) Πηγή (Παρατηρητήριο για τη Κρίση)

Ωστόσο, οι δημοσιονομικές παρεμβάσεις της τότε κυβέρνησης δεν φάνηκαν να ανακόπτουν την διόγκωση του δημόσιου χρέους, το οποίο εξακολούθησε να αυξάνεται ραγδαία με αποτέλεσμα να αγγίζει το 99,2% του ΑΕΠ το έτος 1993 και ποσοστιαία αύξηση 27,5%.

Διάγραμμα 2.

Δημόσιο χρέος (% ΑΕΠ, 1990-2003)

⁷¹ Πρωτογενές ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (έλλειμμα(-)/πλεόνασμα(+), % ΑΕΠ, 1990-2012).

Ιστοσελίδα: <http://crisisobs.gr/>

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Γερμανία	41,3	39,5	42,0	45,8	48,0	55,6	58,5	59,8	60,5	61,3	60,2	59,1	60,7	64,4
Ελλάδα	71,7	74,0	79,1	99,2	97,2	97,9	100,3	97,5	95,4	94,9	104,4	104,7	102,6	98,3
Ιρλανδία	92,0	93,3	90,4	92,9	87,5	80,1	72,3	63,5	53,0	47,0	35,1	35,2	32,0	30,7
Ισπανία	42,7	43,4	45,9	57,2	59,9	63,3	67,4	66,1	64,1	62,4	59,4	55,6	52,6	48,8
Ιταλία	94,3	97,6	107,4	115,1	121,2	120,9	120,2	117,4	114,2	113,0	108,5	108,2	105,1	103,9
Κύπρος	-	-	-	-	-	51,8	53,1	57,4	59,2	59,3	59,6	61,2	65,1	69,7
Πορτογαλία	53,3	55,6	50,0	54,6	57,3	59,2	58,2	55,5	51,8	51,4	50,7	53,8	56,8	59,4
Ευρωζώνη-12	56,5	57,3	59,1	65,0	67,7	72,4	74,1	73,6	73,2	72,0	69,5	68,5	68,4	69,6
Ευρωζώνη-17	-	-	-	-	-	72,0	73,7	73,2	72,8	71,7	69,2	68,2	68,0	69,2
ΕΕ-27	-	-	-	-	-	-	69,9	68,3	66,4	65,8	61,9	61,0	60,5	61,9

72

Δημόσιο χρέος (% ΑΕΠ, 1990-2003) Πηγή (Παρατηρητήριο για τη Κρίση)

Η δυσμενής αυτή εξέλιξη θα πρέπει να αποδοθεί σε δύο πρόσθετους παράγοντες (Καμάρα Ι. 2010)^{xiv}. Πρώτον στην αυξημένη ετήσια επιβάρυνση για πληρωμή τόκων (από 1,3 τρισεκατομμύρια δραχμές το 1990 σε 2,7 τρισεκατομμύρια δραχμές το 1993) από ήδη συσσωρευμένα χρέη και δεύτερον «στη διόρθωση ημάρτημένων του παρελθόντος» (κάτι ανάλογο με την πρόσφατη δημοσιονομική απογραφή), δηλαδή την ενσωμάτωση σωρείας χρεών τα οποία υπήρχαν αλλά δεν είχαν μέχρι τότε συμπεριληφθεί στο δημόσιο χρέος όπως, συναλλαγματικές διαφορές στις Τραπεζές της Ελλάδος, ελλείμματα ΔΕΚΟ (Καμάρα Ι. 2005)^{xv}.

Η Ελληνική σοσιαλιστική κυβέρνηση τη δεκαετία του 1990 δεν είχε καταλάβει τη σοβαρότητα και το μέγεθος του δημοσίου χρέους μέχρι που αυτό ξεπέρασε σε % το ΑΕΠ του Ελληνικού έθνους το 1996. Την ανησυχία της εξέφρασε η Σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση, στην οποία πρωθυπουργός τότε ήταν ο Ανδρέας Παπανδρέου με το σοσιαλιστικό κόμμα ΠΑΣΟΚ, ο οποίος χαρακτηριστικά είπε «είτε το έθνος θα εξαφανίσει το χρέος, είτε το χρέος θα αφανίσει το έθνος», ενημερώνοντας τον Ελληνικό λαό για την κατάσταση της χώρας⁷³. Ο πρωθυπουργός του κινήματος αναγνωρίζοντας την δυσμενή κατάσταση της Ελλάδας, αποφάσισε να συνεχίσει την πολιτική δημοσιονομικής περισυλλογής, κάτι το οποίο είχε αρχικά εγκαινιαστεί από την κυβέρνηση της ΝΔ.

Πέραν όμως αυτού, τη συνέχιση της πολιτικής αυτής επέβαλε και η προετοιμασία εισόδου της χώρας στην ΟΝΕ (οικονομική και νομισματική πολιτική), καθώς και η ανάγκη ικανοποίησης των κριτηρίων της Συνθήκης του Μάαστριχτ⁷⁴, μεταξύ των οποίων ήταν και η σταδιακή υποχώρηση του ύψους του δημοσίου χρέους (Καμάρα Ι. 2005)^{xvi}. Το Ελληνικό δημόσιο χρέος υπέστη μικρή πτώση το 1997-99, ωστόσο άρχισε ξανά η ανοδική του πορεία μέχρι και το 2002 που σημείωσε μέσο όρο κατά τα έτη 2000-03 103,9%. Τα επόμενα έτη που ακολούθησαν μέχρι τη επικύρωση της σοβαρής οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα το 2009, ήταν αδυσώπητα με υψηλές

⁷² Δημόσιο χρέος (% ΑΕΠ, 1990-2012). Ιστοσελίδα: <http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2013/03/7.-%CE%A7%CE%A1%CE%95%CE%9F%CE%A3-%CE%91%CE%95%CE%A03.pdf>

⁷³ TANEА Team (2015) TA NEA. Ιστοσελίδα: <https://www.tanea.gr/2015/09/07/politics/eite-to-ethnos-tha-eksafanisei-to-xreos-eite-to-xreos-tha-afanisei-to-ethnos-2/>

⁷⁴ Συνθήκη του Μάαστριχτ, σημαντική και θεμελιώδης συνθήκη που σύμβαλλε στην ολοκλήρωση της Ε.Ε.

φορολογικές αφαιμάξεις, μεγάλα ποσοστά ανεργίας και σημαντικές πολλαπλές απώλειες στα μακροοικονομικά μεγέθη της Ελληνικής οικονομίας. Στα έτη 2004-2009, δηλαδή πριν την επικύρωση της Ελληνικής κρίσης, το δημόσιο χρέος της χώρας αυξήθηκε κατά περίπου 109 δισεκατομμύρια ευρώ (συνολικά) – 126,7% του ΑΕΠ το 2009, σε σχέση με το 2003 98,3% του ΑΕΠ.

4.2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ (2009-2018)

Η οικονομική καθώς και κοινωνική κατάσταση της Ελληνικής δημοκρατίας συνέχισε την καθοδική της πορεία επηρεασμένη άμεσα από την χρηματοπιστωτική κρίση των ΗΠΑ. Επιπροσθέτως, τα προηγούμενα οικονομικά έτη ενίσχυσαν την πληγούσα κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας, με κρίσιμα αποτελέσματα στα μακροοικονομικά της μεγέθη, καθώς αυξήθηκε το δημόσιο χρέος της σε ποσοστό που άγγιζε το 181,2% του ΑΕΠ το 2018. Το 2009, η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία αναθεώρησε το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας στο 15,4% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος στο 126,8% του ΑΕΠ (298 δισεκατομμύρια ευρώ). Υπήρξε αύξηση συγκριτικά με το έτος 2008, στο οποίο το δημοσιονομικό έλλειμμα ήταν 9,4% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος στο 110,3% του ΑΕΠ (261,3 δισεκατομμύρια ευρώ).⁷⁵

Οι διεθνείς οίκοι αξιολόγησης συνέβαλλαν αρνητικά στην Ελληνική οικονομία καθώς υποβάθμισαν το επίπεδο της πιστοληπτικής της ικανότητας⁷⁶ πολλαπλές φορές, με αποτέλεσμα να προβάλλουν την διεθνή οικονομική της εικόνα, αφερέγγυα και αρκετά ριψοκίνδυνη για δυνητικές επενδύσεις, καθώς και μελλοντική χρηματοοικονομική υποστήριξη. Οι αποφάσεις των οίκων αξιολόγησης στην περίπτωση της Ελλάδας ανέκαθεν στηρίζονταν στην πολιτική κατάσταση και στο κλίμα που υπήρχε απέναντι στο ενδεχόμενο εξόδου της χώρας από την Ευρωζώνη, παρά στα αποτελέσματα των οικονομετρικών τους μοντέλων που θα μπορούσαν να στοιχειοθετήσουν στην επιχειρηματολογία τους για την πορεία της Ελληνικής οικονομίας.⁷⁷ Οι τρεις μεγάλοι οίκοι πιστοληπτικής αξιολόγησης (Moody's, Fitch και Standard&Poor's) εκδήλωσαν αβεβαιότητα και αφερέγγυοτητα για την οικονομία της Ελλάδας και αυτό οδήγησε σε σημαντική υποβάθμιση της χώρας μας.

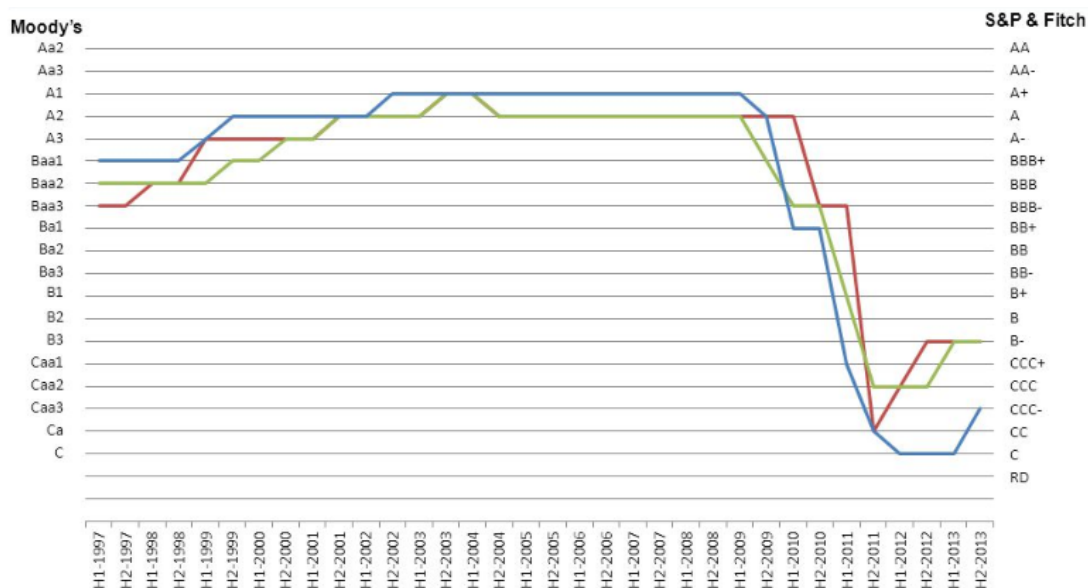
Ακολουθεί ένα διάγραμμα με αντικείμενο τη διαχρονική εξέλιξη της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας.

Διάγραμμα 1.

⁷⁵ ΤοΒημα Team (2010) EUROSTAT Στο 15,4% ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΤΟ 2009. Ιστοσελίδα: <https://www.tovima.gr/2010/11/15/finance/b-eurostat-b-br-sto-15-4-to-dimosionomiko-elleimma-to-2009/>

⁷⁶ Πιστοληπτική ικανότητα είναι η αξιοπιστία και η φερεγγυότητα μιας χώρας/ατόμου/επιχείρησης για την αποπληρωμή των χρεών της/του

⁷⁷ Νίκας Σ(2014) Οι οίκοι αξιολόγησης επιτάχυναν τη χρεοκοπία. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/780351/article/epikairothta/politikh/oi-oikoi-a3iologhshs-epitaxyinan-th-xreokopia>

78

Η διαχρονική εξέλιξη της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας Πηγή (slideplayer)

Ο οίκος Moody's με την γαλάζια γραμμή και κλίμακα αξιολόγησης Aa2-C. Οι οίκοι S&P και Fitch, αντίστοιχα κόκκινη και πράσινη γραμμή και με κλίμακα AA-RD.

Με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης οι αναφερόμενοι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμισαν τη πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας και δημιούργησαν αφερέγγυο επενδυτικό κλίμα μείωσαν δανειακό της επίπεδο. Επιπροσθέτως, η Ελληνική κυβέρνηση σπατάλησε εκατομμύρια σε ευρώ και γιεν, καθώς και χιλιάδες σε Αμερικανικά δολάρια και Αγγλικές λίρες προς τους οίκους αξιολόγησης την περίοδο 2009-13, όπως προκύπτει από το Υπουργείο Οικονομικών. Συγκεκριμένα πληρώθηκαν 1.082.700 σε ευρώ, 8.000.000 γιεν, 401.050 δολάρια και 325.042,37 λίρες Αγγλίας.⁷⁹

Οι οίκοι αξιολόγησης έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη οικονομική κρίση της Ελλάδας, καθώς η κυβέρνηση δαπάνησε μεγάλα χρηματικά ποσά τα οποία αύξησαν το δημόσιο χρέος της.

Το εξωτερικό χρέος της Ελλάδας ανήλθε το 2009 σε ποσοστό 82,5% του ΑΕΠ και, κατά το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος του, ταυτίζεται με το εξωτερικό δημόσιο χρέος, καθώς ο εξωτερικός δανεισμός πραγματοποιούνταν από την κυβέρνηση και όχι από τον ιδιωτικό τομέα (ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Λ., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. 2011)^{xvii}. Κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας, η Ελληνική οικονομία παρήγαγε λιγότερο από ότι κατανάλωνε, καθώς το μέγεθος και ο όγκος των εισαγωγών ήταν μεγαλύτερος από των εξαγωγών. Επιπλέον, είχε λιγότερες εισροές από κοινοτικούς πόρους, ενώ επίσης, της υποβλήθηκαν

⁷⁸ slideplayer.gr (2014). Ιστοσελίδα: <https://slideplayer.gr/slide/1962617/>

⁷⁹ Πόσα πλήρωσε η Ελλάδα σε οίκους αξιολόγησης από το 2009 έως το 2013. Ιστοσελίδα: <https://www.naftemporiki.gr/story/777283/posa-plitrose-i-ellada-se-oikous-aksiologisis-apo-to-2009-eos-to-2013>

μεγαλύτεροι τόκοι , εξαιτίας του διογκωμένου εξωτερικού χρέους. Ως αποτέλεσμα, η Ελλάδα είχε αυξημένες ανάγκες δανεισμού (καθώς οι αποταμιεύσεις δεν επαρκούσαν για την αγορά ομολόγων που εκδίδονταν από την κυβέρνηση, ενώ υπήρξαν και μεγάλες επενδυτικές δαπάνες λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004) και διόγκωσε περαιτέρω το εξωτερικό της χρέος(ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Α., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. 2011)^{xviii}.

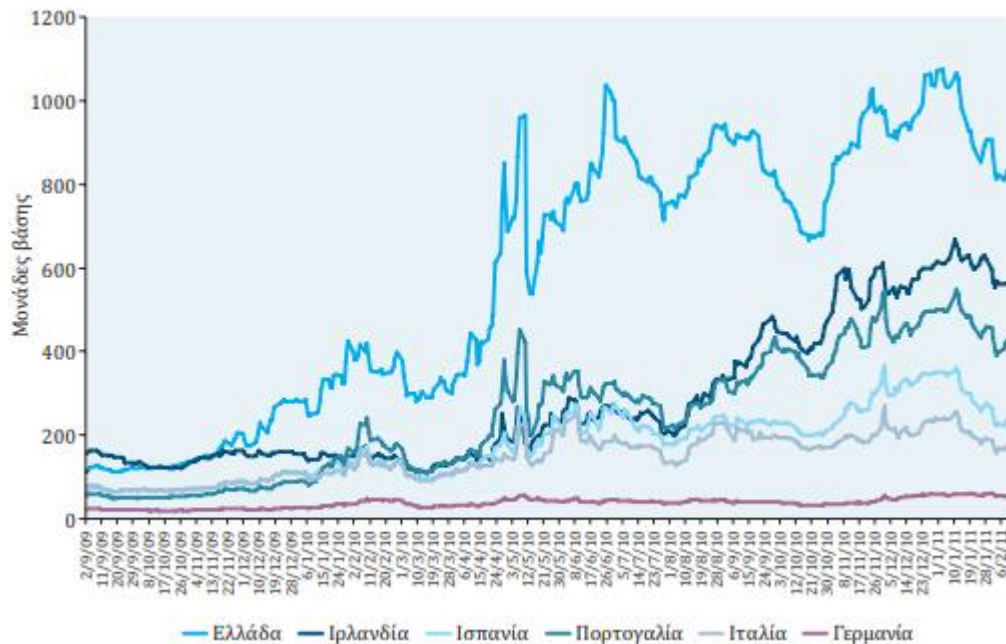
Η εικόνα αυτή, αν και ανέκαθεν γνωστή, ήρθε στο προσκήνιο το 2009, καθώς αποτυπώθηκε στα περιθώρια επιτοκίων δανεισμού της Ελλάδας σε σχέση με τα αντίστοιχα γερμανικά και στα επιτόκια ασφάλισης των δανειστών της Ελλάδας (CDS⁸⁰) (ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Α., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. 2011)^{xix}. Με δεδομένο ότι αυτοί οι δείκτες συνυπολογίζουν, μεταξύ άλλων, το δημόσιο και ιδιωτικό χρέος κάθε χώρας ή τη σταθερότητα του τραπεζικού της συστήματος και αντανακλούν την πιστοληπτική φερεγγυότητα των κρατών, η Ελλάδα επισημάνθηκε ως η χώρα με τη μεγαλύτερη επικινδυνότητα και τα Ελληνικά κρατικά ομόλογα ως εκείνα τα οποία απαιτούσαν τη μεγαλύτερη πληρωμή για ασφάλεια (δηλαδή με το μεγαλύτερο ρίσκο) (ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Α., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. 2011)^{xx}.

Από τον Νοέμβριο του 2009 και μετά, τα CDS της Ελλάδας (τα επιτόκια των προθεσμιακών συμβολαίων ανταλλαγής πιστωτικού κινδύνου μακροπρόθεσμων ομολόγων πενταετούς διάρκειας της Ελλάδας), ενώ βρίσκονταν στα ίδια περίπου επίπεδα με αυτά της Ιρλανδίας (και ήδη υψηλότερα από αυτά των άλλων χωρών της ευρωζώνης), ακολούθησαν μια δραματικά ανοδική πορεία, η οποία, αν και είχε σκαμπανεβάσματα, οδήγησε σε επίπεδα κατά πολύ υψηλότερα σε σχέση με τα αντίστοιχα CDS της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας (ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Α., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. 2011)^{xxi}. Ενώ λοιπόν τον Οκτώβριο του 2009 τα Ελληνικά CDS βρίσκονταν στις 130 περίπου μονάδες βάσης (κάτι που σημαίνει ότι ένας αγοραστής ελληνικού 5ετούς ομολόγου αξίας ενός εκατομμυρίου ευρώ έπρεπε να καταβάλλει 13.000 ευρώ ετησίως επί 5 χρόνια για ασφάλεια), μέσα στο δεύτερο μισό του 2010 τα CDS βρίσκονταν κατά μέσο όρο στις 800 μονάδες βάσης, ενώ περιστασιακά ξεπέρασαν ακόμα και τις 1.000 μονάδες βάσης (ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Α., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. 2011)^{xxii}. Αυτή η ανοδική πορεία των Ελληνικών στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.

5ετή CDS, Σεπτ.2009 – Φεβ.2011

⁸⁰ Τα cds αποτελούν ασφάλιστρα έναντι ομολόγων που τα εκδίδει ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα/κράτος τα οποία αποσκοπούν στην αντιστάθμιση κινδύνου

81

5^η CDS, Σεπτ.2009 – Φεβ.2011 Πηγή (Bloomberg.com)

Αναγράφεται επίσης και η Ιρλανδία η οποία στις αρχές βρισκόταν στα ίδια επίπεδα με τα Ελληνικά CDS, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία και η Γερμανία η οποία θεωρείται η πιο αξιόπιστη χώρα στην ΕΕ.

Τον Οκτώβριο του 2009, εξαιτίας των σοβαρών πιέσεων των αγορών να αναδεικνύουν τα ανυπολόγιστα προβλήματα της Ελληνικής Οικονομίας, η κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή, προκειμένου να κερδίσει την συναίνεση των πολιτών, κήρυξε πρόωρες εκλογές. Παρ' όλα αυτά η κυβέρνηση του Παπανδρέου (ΠΑΣΟΚ) κέρδισε τις εκλογές, και μετά από ένα μικρό χρονικό διάστημα ο υπουργός Οικονομικών της αναφερόμενης κυβέρνησης, ενημέρωσε το Συμβούλιο Οικονομικών και Δημοσιονομικών υποθέσεων (ECOFIN) ότι το έλλειμμα της Ελλάδας θα άγγιζε το 12,5% για το 2009⁸². Ομολογουμένως, η εκτίμηση αυτή δεν στάθηκε ορθή και κατά τη γνώμη μου λίγο ουτοπική, καθώς το δημοσιονομικό έλλειμμα το 2009 ανήλθε στο 15,4% όπως είχε αναφερθεί νωρίτερα.

Η οικονομική κρίση της Ελλάδας και το υψηλό δημόσιο χρέος αποκάλυψε μια σοβαρή αδυναμία στο τρόπο διαχείρισης δημοσιονομικών και οικονομικών υποθέσεων της Ευρωζώνης, την έλλειψη ενός μηχανισμού, ο οποίος θα μπορούσε να διαχειριστεί τις δημοσιονομικές κρίσεις σε χώρες – μέλη. Ενώ η κρίση βρισκόταν σε εξέλιξη, με το spread των Ελληνικών ομολόγων να ανεβαίνει και την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας να υποβαθμίζεται, η ΕΕ αρχικά απέφευγε να υποστηρίξει

⁸¹ Bloomberg (2011). Ιστοσελίδα: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-24/stock-rally-to-build-in-asia-as-wall-street-surges-markets-wrap>

⁸² TANEΑ TEAM (2009) Παπακωνσταντίνου: στο 12,5% του ΑΕΠ το έλλειμμα του 2009. <https://www.tanea.gr/2009/10/20/economy/papakwnstantinoγ-sto-12-5-toy-aep-br-to-elleimma-to-2009/>

χρηματοοικονομικά την Ελλάδα, επικαλούμενη τη ρήτρα περί «μη διάσωσης» (Άρθρο 125 της Συνθήκης ΕΕ) (Ξαφά Μ. 2017)^{xxiii}. Η κρίση όμως απέκτησε ένταση και έκταση και ο δυνητικός φόβος που θα έπληττε τις άλλες ευάλωτες Ευρωπαϊκές χώρες ήταν εμφανής. Υπήρχαν επίσης έντονες ανησυχίες για τις αναμενόμενες ζημιές που θα υφίσταντο οι τράπεζες και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της Γερμανίας και της Γαλλίας, που είχαν στη κατοχή τους 21% και 36% αντίστοιχα των συνολικών υποχρεώσεων σε ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου. Την 2^η Μαΐου 2010 η Ελληνική Δημοκρατία κατέληξε στη σύναψη συμφωνίας σε υπηρεσιακό επίπεδο για μια χρηματοδότηση μια ενός **τριετούς προγράμματος ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ (1^ο Μνημόνιο)**, υπό την καθοδήγηση του ΔΝΤ, με διμερή δάνεια 80 δισεκατομμυρίων από τους εταίρους και 30 δισεκατομμύρια από το ΔΝΤ. Τα ποσά αυτά ήταν ασύλληπτα για τα δεδομένα της εποχής, καθώς ξεπερνούσαν κατά πολύ την οικονομική στήριξη που είχε ποτέ δοθεί σε χώρα παγκοσμίως, τόσο σε σχέση με το ΑΕΠ (η χρηματοοικονομική υποστήριξη από την Ευρωζώνη και το ΔΝΤ ανήλθε στο 48% του Ελληνικού ΑΕΠ), όσο και ως απόλυτο μέγεθος (Ξαφά Μ. 2017)^{xxiv}. Το ύψος του Ελληνικού χρέους και τα σημαντικά υψηλά ποσά των δανείων, τα οποία χρωστάει η Ελλάδα, αντανακλούσαν το συντριπτικά κρίσιμο και ανυπολόγιστο ύψος των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και τις ανισορροπίες των μακροοικονομικών μεγεθών της Ελληνικής οικονομίας. Στις 9 Μαΐου το Εκτελεστικό συμβούλιο του ΔΝΤ ενέκρινε συμφωνία stand-by (SBA)⁸³. Στις 18 Μαΐου, οι χώρες της Ευρωζώνης εκταμίευσαν τη πρώτη δόση του δανείου ύψους 14,5 δισεκατομμυρίων ευρώ, κατόπιν εκταμίευσης 5,5 δισεκατομμυρίων ευρώ από το ΔΝΤ.

Τον Ιούνιο του 2010 δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF), ένα επενδυτικό όχημα με έδρα το Λουξεμβούργο, που μπορούσε να δανειστεί από τις αγορές στηριζόμενο στις εγγυήσεις που παρείχαν οι χώρες – μέλη (Ξαφά Μ. 2017)^{xxv}. Το EFSF έδωσε δάνεια στην Ιρλανδία (2010), Πορτογαλία (2011) και Ελλάδα (2012), προτού εκκριθεί από τα κοινοβούλια των χωρών – μελών και λειτουργήσει ο μόνιμος Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ESM), τον Ιανουάριο του 2013 (Ξαφά Μ. 2017)^{xxvi}. Καθώς δημιουργήθηκε ο οργανισμός διαχείρισης κρίσεων, οι Ευρωπαϊκές χώρες απέκτησαν συλλογική ευθύνη για τα χρέη των χωρών – μελών προς το EFSF/ESM (Ξαφά Μ. 2017)^{xxvii}. Το ίδιο ίσχυε για το πρόγραμμα αγοράς ομολόγων ευάλωτων χωρών στη δευτερογενή αγορά που υιοθέτησε η ΕΚΤ (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα) το 2010, σε μία προσπάθεια να συγκρατήσει το κόστους δανεισμού των χωρών αυτών σε βιώσιμα επίπεδα (το πρόγραμμα SMP⁸⁴) (Ξαφά Μ. 2017)^{xxviii}.

Το πρόγραμμα στήριξης του 2010 προέβλεπε ότι το πρωτογενές ισοζύγιο θα γινόταν πλεονασματικό το 2013 και θα αυξανόταν σταδιακά στο 6% του ΑΕΠ από το 2015, ενώ το συνολικό δημοσιονομικό ισοζύγιο (μαζί με τους τόκους) θα παρέμενε ελλειμματικό (Ξαφά Μ. 2017)^{xxix}. Επίσης, στο πρόγραμμα αναφερόταν άμεση υποτίμηση της Ελληνικής Δημοκρατίας, κάτι το οποίο συνεπάγεται με μείωση του

⁸³ Συμφωνία stand-by (SBA), η συμφωνία αποτελεί ένα αξιόπιστο δανειοδοτικό μέσο

⁸⁴ SMP, πρόγραμμα αγορών τίτλων, το οποίο αφορούσε παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στις αγορές χρεογράφων

βιοτικού επίπεδου, μέσω αυξημένης ανεργίας και σοβαρές περικοπές και μειώσεις στους μισθούς, με απώτερο σκοπό να ανακτηθεί η ανταγωνιστικότητα μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο συνδυασμός ελλειμμάτων και εσωτερικής υποτίμησης, που θα μείωνε το ονομαστικό ΑΕΠ, είχε ως αποτέλεσμα την εκτίναξη του δημόσιου χρέους από 115% του ΑΕΠ το 2009 (λανθασμένη εκτίμηση, το δημόσιο χρέος έφτασε το 127% του ΑΕΠ το 2009) σε 150% το 2013, προτού αρχίσει σταδιακή μείωση στο 120% του ΑΕΠ το 2020 – το όριο που έθεσε το ΔΝΤ για να κριθεί βιώσιμο το χρέος. Το πρόγραμμα περιλάμβανε επίσης όλες τις μεταρρυθμίσεις που οι Ελληνικές κυβερνήσεις παραδέχονταν ότι είναι απαραίτητες, αλλά δεν εφάρμοζαν λόγω «πολιτικού κόστους». Μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού, άνοιγμα των επαγγελματιών, εισαγωγή ενός νέου μηχανισμού, καθορισμένος να ελέγχει τις δαπάνες, εύρος ευελιξίας των αγορών εργασίας.

Ωστόσο, αυτές οι μεταρρυθμίσεις προσέκρουσαν σε ομάδες συμφερόντων (stakeholders) που ήθελαν να διατηρήσουν τα «κεκτημένα» και δεν εφαρμόστηκαν ή εφαρμόστηκαν ατελώς (Ξαφά Μ. 2017)^{xxx}. Η στάση της αξιωματικής αντιπολίτευσης «νομιμοποίησε» την αντι-μνημονιακή ρητορική στη συνείδηση των πολιτών, ενώ συγχρόνως μια σειρά από δυσάρεστες εξελίξεις κατέστησε αναπόφευκτη την αναδιάρθρωση χρέους που τελικά έγινε το Μάρτιο του 2012 (Ξαφά Μ. 2017)^{xxxi}. Με πλήρη εφαρμογή των στατιστικών κανόνων της Eurostat τον Νοέμβριο του 2010, αποκαλύφθηκε ότι το έλλειμμα που έπρεπε να χρηματοδοτηθεί ήταν μεγαλύτερο από τις προηγούμενες εκτιμήσεις, προκαλώντας περαιτέρω σοβαρές πιστοληπτικές υποβαθμίσεις (Ξαφά Μ. 2017)^{xxxii}.

Στην συνέχεια η ένταση και η έκταση της ύφεσης, οι κοινωνικές αναταραχές, η ασταμάτητη εκροή καταθέσεων, η πιστωτική ασφυξία, οι φορολογικές αφαιμάξεις, η μείωση των μακροοικονομικών μεγεθών της οικονομίας και ο εκτροχιασμός του προγράμματος φανέρωσαν ότι η Ελληνική Δημοκρατία δεν θα μπορούσε να επιστρέψει άμεσα στις κεφαλαιαγορές, στις αρχές του 2012 όπως προβλεπόταν. Η έλλειψη εμπιστοσύνης στη βούληση και στην ικανότητα της κυβέρνησης να εφαρμόσει το πρόγραμμα κατέστησε τους Ευρωπαίους απρόθυμους να προσφέρουν περαιτέρω βοήθεια (Ξαφά Μ. 2017)^{xxxiii}. Αυτή η απροθυμία έφερε στο προσκήνιο τη συζήτηση για συμμετοχή ιδιωτών στη διάσωση, υπονομεύοντας την πεποίθηση ότι η Ελληνική κρίση ήταν κρίση ρευστότητας και όχι βιωσιμότητας (Ξαφά Μ. 2017)^{xxxiv}.

Η Ελλάδα χρειαζόταν επιπρόσθετη χρηματοοικονομική υποστήριξη εξαιτίας της έλλειψης της ικανότητας της κυβέρνησης να μπορέσει να διαχειριστεί σωστά τα εταιρικά κεφάλαια. Τον Ιούλιο του 2011 στην τέταρτη αξιολόγηση του προγράμματος, το ΔΝΤ αναγνώρισε επίσημα ότι η Ελλάδα θα χρειαζόταν αναδιάταξη χρέους με παράταση της προθεσμίας λήξης των ομολόγων Ελληνικού δημοσίου και πρόσθετη χρηματοδότηση ύψους 71 δισεκατομμυρίων ευρώ από την Ευρωπαϊούς εταίρους και το ΔΝΤ, μέχρι τα μέσα του 2014. Τελικά οι Ευρωπαίοι ηγέτες συμφώνησαν στη Σύνοδο Κορυφής την 21^η Ιουλίου να συνεχίσουν τη χρηματοδότηση του Ελληνικού προγράμματος, υπό τον όρο η Ελλάδα να συμφωνήσει σε αναδιάταξη του χρέους με τους ιδιώτες ομολογιούχους (Ξαφά Μ. 2017)^{xxxv} και να πάρει σοβαρά επιπρόσθετα μέτρα. Η κατ' αρχήν συμφωνία με το Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Ινστιτούτο, που εκπροσωπούσε τους ομολογιούχους, προέβλεπε μείωση 21% στη καθαρή παρούσα

αξία του χρέους (Ξαφά Μ. 2017)^{xxxvi}. Η προτεινόμενη ανταλλαγή αφορούσε μόνο τα ομόλογα που έληγαν μέχρι το 2020, τα οποία συνιστούσαν τον κύριο όγκο του χρέους (Ξαφά Μ. 2017)^{xxxvii}. Το ΔΝΤ εξέδωσε ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους και ταυτόχρονα εξέφραζε ανησυχία για το γεγονός ότι η οικονομία προσαρμοζόταν σε χαμηλότερα επίπεδα δανεισμού μέσω ύφεσης και όχι μέσα από μεταρρυθμίσεις που θα βελτιώναν μακροπρόθεσμα την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ρισκάροντας τους δημοσιονομικούς στόχους που είχαν τεθεί (Ξαφά Μ. 2017)^{xxxviii}. Η εν τότε κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ με πρωθυπουργό τον Γιώργο Παπανδρέου ανακοίνωσε την προκήρυξη δημοψηφίσματος, με στόχο να εξασφαλίσει στήριξη για το νέο πακέτο. Ωστόσο, η πρόθεση αυτή κατακρίθηκε έντονα από τους Ευρωπαίους ηγέτες, γιατί η κρίση στην Ευρωζώνη είχε αποκτήσει επικίνδυνες διαστάσεις και υπήρχε ανησυχία και φόβος για το ίδιο το ευρώ. Στη συνέχεια ο Γεώργιος Παπανδρέου δήλωσε τη παραίτηση του. Μετέπειτα, σχηματίστηκε από την ίδια τη βουλή των Ελλήνων τρικομματική κυβέρνηση⁸⁵, με πρόεδρο το Λουκά Παπαδήμο (πρώην διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος) ο οποίος ανέλαβε την τη παρούσα κατάσταση και ολοκλήρωσε τη διαπραγμάτευση για νέο πρόγραμμα και αναδιάρθρωση του Ελληνικού δημόσιου χρέους. Μετά τη δέσμευση της νέας κυβέρνησης να αποδεχθεί τους στόχους του νέου προγράμματος, οι πιστωτές εκταμίευσαν μια τελευταία δόση τον Δεκέμβριο του 2011, ανεβάζοντας το πρώτο Μνημόνιο σε **73 δισεκατομμύρια ευρώ** από τα προβλεπόμενα **110 δισεκατομμύρια ευρώ**, εκ των οποίων τα 53 δισεκατομμύρια (52,9 για την ακρίβεια) προήλθαν από την Ευρώπη και τα υπόλοιπα 20 δισεκατομμύρια από το ΔΝΤ (Ξαφά Μ. 2017)^{xxxix}.

1^ο Μνημόνιο (Μάιος 2010 – Μάρτιος 2012) 52,9 δισεκατομμύρια ευρώ από Ευρωπαίους εταίρους και 20 δισεκατομμύρια από το ΔΝΤ. Το πρώτο μνημόνιο αντικατοπτρίζει την 3η φάση των πακέτων στήριξης, καθώς οι 2 προηγούμενες φάσεις είναι η pre-phase του πρώτου μνημονίου.

Τα μέτρα των 2 πακέτων χρηματοοικονομικής στήριξης.

1^η φάση. Ένα «χαλαρό» πακέτο, το οποίο περιελάμβανε

- Πάγωμα δημοσίων μισθών (αντί αυξήσεων).
- Περικοπές, ύψους 10% στα επιδόματα.
- Περικοπές στα οδοιπορικά και στις υπερωρίες.

2^η φάση. Το δεύτερο «βαρύ» πακέτο.

- Μείωση 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα, άδειας
- Μείωση 12% σε όλα τα επιδόματα του Δημοσίου
- Μείωση 7% στις αποδοχές υπαλλήλων ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, ΝΠΙΔ
- Αύξηση ΦΠΑ από 4,5% στο 5%, από 9% στο 10%, από 19% στο 21%
- Αύξηση 15% στο φόρο της βενζίνης

⁸⁵ Τρικομματική κυβέρνηση 2011, συμφωνία τριών κοινοβουλευτικών κομμάτων ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΛΑΟΣ

- Επιβολή επιπλέον 10% έως 30% στους ήδη υπάρχοντες φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.
- Επαναφορά τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα αυτοκίνητα, ακόμα και στα μικρότερου κυβισμού.
- Επέκταση των τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα ακίνητα, ακόμα και στα μικρότερα.

Επιπροσθέτως οι οίκοι αξιολόγησης, προχωράνε σε σταδιακή υποβάθμιση της Ελλάδας. Την 3^η Μαΐου 2010 η Ελλάδα επικυρώνει τη συμφωνία με την Ευρωζώνη και το ΔΝΤ για το πρώτο επίσημο «πακέτο οικονομικής προσαρμογής», το οποίο συνάπτεται με βάση το αγγλικό δίκαιο, που προβλέπει την αποζημίωση του δανειστή ακόμη και με κατάσχεση δημόσιας περιουσίας (Δασόπουλος Τ. 2018)^{x1}. Η εποπτεία γίνεται υπό την αιγίδα της τρόικας⁸⁶.

3^η φάση. Η επικύρωση του πρώτου οικονομικού πακέτου (μνημονίου) και τα τελευταία επιπρόσθετα μέτρα.

- Γίνεται αντικατάσταση του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού των υπαλλήλων του δημοσίου με παροχή επιδόματος 500 ευρώ σε όλους που έχουν αποδοχές μέχρι και 3000 ευρώ και πλήρη κατάργηση των δύο μισθών για αποδοχές μεγαλύτερες των 3000 ευρώ.
- Αντικατάσταση 13^{ης} και 14^{ης} σύνταξης με επίδομα 800 ευρώ για συντάξεις ως 2500 ευρώ (Δασόπουλος Τ. 2018)^{xii}.
- Επιπρόσθετη περικοπή 8% στα επιδόματα των υπαλλήλων του δημοσίου και 3% στους υπάλληλους που ανήκουν στις ΔΕΚΟ.
- Αύξηση του υψηλού συντελεστή ΦΠΑ από 21% σε **23%**, του μεσαίου από 10% σε 11% (από 1^η Ιουλίου 2010) και από 11% σε 13% (από 1^η Ιανουαρίου 2011) και αντίστοιχα του χαμηλού στο 6,5% (από 1^η Ιανουαρίου 2011) (Δασόπουλος Τ. 2018)^{xlii}.
- Ο ειδικός φόρος κατανάλωσης σε καύσιμα, τσιγάρα και ποτά υπέστη αύξηση κατά 10%.
- Άμεση αύξηση στις τιμές των ακινήτων (αντικειμενικές τιμές).
- Περαιτέρω αύξηση κατά 10% στους φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγομένων αυτοκινήτων.

Αυτά είναι τα μέτρα του πρώτου «οικονομικού πακέτου προσαρμογής». Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τη διαδικτυακή εφημερίδα *news247.gr*.⁸⁷

Η σοβαρά αυξημένη φορολογία, η οποία άγγιξε το 23%, ισοπέδωσε το βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων πολιτών, οι μειώσεις των δώρων του Πάσχα και των Χριστουγέννων κατέληξαν σε σημαντικές περικοπές. Συνεχόμενες αυξήσεις παρουσιάστηκαν και στα καύσιμα με το υψηλό ποσοστό σε φόρο βενζίνης, επιπρόσθετους φόρους σε τσιγάρα, ποτά σε αγαθά τα οποία ο Ελληνικός λαός

⁸⁶ Τρόικα, η συλλογική εποπτεία της ΕΕ, του ΔΝΤ και της ΕΚΤ

⁸⁷ Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα:

<https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

δαπανάει υψηλά ποσά ετησίως. Οι φορολογικές αφαιμάξεις, γενικότερα, συνέβαλλαν αρνητικά στις ζωές των Ελλήνων, καθώς τα μακροοικονομικά μεγέθη της Ελληνικής Δημοκρατίας μειωθήκαν, ενώ ταυτόχρονα αυξήθηκε το δημόσιο χρέος και παρουσιάστηκε σοβαρό πλήγμα στις ζωές των νέων με ραγδαία αύξηση της ανεργίας.

Ακολουθεί πίνακας στον οποίο αναγράφεται το έλλειμμα/πλεόνασμα της Γενικής Κυβέρνησης, σχετικά στοιχεία, καθώς και το δημόσιο χρέος της.

Πίνακας 1.

Αναφορά ελλείματος/πλεονάσματος, επίπεδο χρέους και παροχή σχετικών στοιχείων Γενικής Κυβέρνησης

Στοιχεία σε εκατομμύρια Ευρώ	ΕΣΛ 2010 κωδικοί	2010	2011	2012	2013
Ισοζύγιο: Έλλειμμα (-)/ Πλεόνασμα (+)	B.9				
Γενική Κυβέρνηση	S.13	-25.036	-21.031	-16.704	-22.257
Κεντρική Κυβέρνηση	S.1311	-23.936	-19.083	-15.773	-26.365
Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης	S.1313	-569	487	635	756
Οργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης	S.1314	-531	-2.435	-1.566	3.352
Ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης					
Ονομαστικές τιμές στο τέλος κάθε έτους		330.291	355.954	304.691	319.133
<i>Ανά κατηγορία:</i>					
Διαθέσιμα και καταθέσεις	AF.2	1.005	820	774	819
Χρεόγραφα	AF.3	252.528	251.791	93.499	79.206
Βραχυπρόθεσμα	AF.31	9.121	11.844	16.516	11.993
Μακροπρόθεσμα	AF.32	243.407	239.947	76.983	67.213
Δάνεια	AF.4	76.758	103.343	210.418	239.108
Βραχυπρόθεσμα	AF.41	3.058	2.806	2.381	2.080
Μακροπρόθεσμα	AF.42	73.700	100.537	208.037	237.028
Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης για:					
Ακαθάριστο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου	P.51g	7.277	5.066	4.731	4.945
Τόκους (ενοποιημένους)	D.41 (έξοδα)	13.236	15.066	9.742	7.271
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) σε αγοραίες τιμές	B.1*g	226.210	207.752	194.204	182.438
Έλλειμμα (-) / Πλεόνασμα (+) ως % του ΑΕΠ		-11,1	-10,1	-8,6	-12,2
Ακαθάριστο ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ		146,0	171,3	156,9	174,9

88

Αναφορά ελλείματος/πλεονάσματος, επίπεδο χρέους και παροχή σχετικών στοιχείων Γενικής Κυβέρνησης
Πηγή (ΕΛΣΤΑΤ)

Μέσος όρος ελλείματος γενικής κυβέρνησης κατά τα έτη 2010-13, -21.257 εκατομμύρια ευρώ. Μέσος όρος ενοποιημένου χρέους ΓΚ κατά τα έτη 2010-13,

⁸⁸ ΔΕΛΤΙΟΥ ΤΥΠΟΥ Δημοσιονομικά στοιχεία για τη περίοδο 2010-2013. Ιστοσελίδα:

https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=128040&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el

327.517,25 εκατομμύρια ευρώ, ενώ το ΑΕΠ (αγοραίες ή τρέχουσες τιμές) της Ελληνικής οικονομίας κατά τα έτη 2010-13 ανέρχεται στα 202.651 εκατομμύρια ευρώ (μέρος όρος). Το χρέος της ΓΚ ήταν κατά πολύ υψηλότερο από το ΑΕΠ, αποτέλεσμα να φτάνει περίπου το 175% του ΑΕΠ το 2013, και μέσο όρο (2010-13) 162,275% του ΑΕΠ.

Πίνακας 2.

ΑΕΠ, Ισοζύγιο, Δαπάνες, Έσοδα, Χρέος Γενικής Κυβέρνησης

		2010	2011	2012	2013
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν(ΑΕΠ)	(εκατ. ευρώ)	226.210	207.752	194.204	182.438
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα (-) / Πλεόνασμα (+) Β.9	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	-25.036 -11,1	-21.031 -10,1	-16.704 -8,6	-22.257 -12,2
Πρωτογενές Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα (-) / Πλεόνασμα (+) ^{1/}	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	-11.800 -5,2	-5.965 -2,9	-6.962 -3,6	-14.986 -8,2
Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	117.774 52,1	111.633 53,7	104.491 53,8	108.040 59,2
Έσοδα Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	92.738 41,0	90.602 43,6	87.787 45,2	85.783 47,0
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης ^{2/}	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	330.291 146,0	355.954 171,3	304.691 156,9	319.133 174,9

89

ΑΕΠ, Ισοζύγιο, Δαπάνες, Έσοδα, Χρέος Γενικής Κυβέρνησης Πηγή (ΕΛΣΤΑΤ)

Στο πίνακα 2. αναγράφονται οι δαπάνες της ΓΚ, οποίες, ομολογουμένως, ενίσχυσαν το δημόσιο χρέος, τα έσοδα της ΓΚ, το πρωτογενές ισοζύγιο, το οποίο είχε συζητηθεί στο Ευρωπαϊκό προσκήνιο και οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι συμφώνησαν στο γεγονός ότι το πρωτογενές ισοζύγιο θα γινόταν πλεονασματικό το 2013 και θα αυξανόταν σταδιακά στο 6% του ΑΕΠ το 2015. Λάθος εκτίμηση, διότι το πρωτογενές ισοζύγιο της ΓΚ ανήλθε στο -3,6% το 2013, καθώς αυξήθηκε ραγδαία το 2014 με ποσοστό -8,2% και

⁸⁹ ΔΕΛΤΙΟΥ ΤΥΠΟΥ Δημοσιονομικά στοιχεία για τη περίοδο 2010-2013. Ιστοσελίδα:

https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=128040&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el

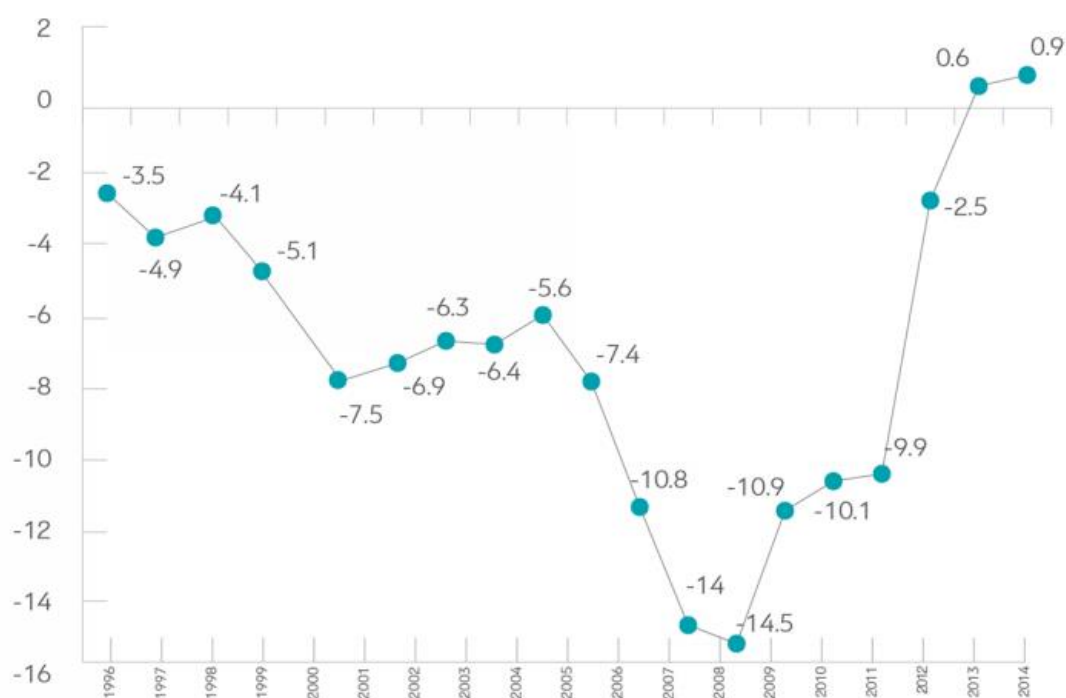
το ισοζύγιο της ΓΚ να είναι, προφανώς ελλειμματικό με ποσοστό -12,2% το 2014. Επίσης, η μείωση του χρέους της ΓΚ το 2012 αντικατοπτρίζει μεταξύ άλλων την ανταλλαγή ομολόγων μέσω της εμπλοκής του ιδιωτικού τομέα.

Οι απόψεις δίστανται στο αντικείμενο των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής (μνημονίων), καθώς παρουσιάζονται αμφιλεγόμενες ιδέες σχετικά με την ιδιόρρυθμη λειτουργία τους και ταυτοχρόνως κατά πόσο είναι αποδοτικά, πάντα σε σχέση με τα μέτρα λιτότητας και μεγάλων περικοπών που αντλήθηκαν. Όμως, σύμφωνα πάντα με τα στατιστικά δεδομένα (αντλούμενα από στατιστικές υπηρεσίες) κατά τα έτη 2010-13 το χρέος της ΓΚ αυξήθηκε και από 146% του ΑΕΠ το 2010 σε 174% του ΑΕΠ το 2013, και το ΑΕΠ μειώθηκε από 226.210 το 2010 σε 182.438 το 2013.

Επίσης, εξαιτίας κάποιων παρεμβάσεων στην αγορά εργασίας το μοναδιαίο κόστος εργασίας μειώθηκε σημαντικά, κάτι το οποίο βελτίωσε την ανταγωνιστικότητα, ενώ η πτώση του διαθέσιμου εισοδήματος οδήγησε σε μείωση την εισαγωγών. Ως αποτέλεσμα, το ισοζύγιο πληρωμών, που βρισκόταν σε έλλειμμα ίσο με -14,5% του ΑΕΠ το 2008, το 2013 παρουσίασε πλεόνασμα ύψους 0,6% του ΑΕΠ. Αξίζει να αναφερθεί ότι αυτή ήταν η πρώτη φορά μετά από 72 χρόνια που η Ελλάδα παρουσίασε πλεονασματικό ισοζύγιο (τελευταία φορά το 1948).

Διάγραμμα 2.

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% του ΑΕΠ)

90

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% του ΑΕΠ) Πηγή (διαΝΕΟσις)

⁹⁰ Τι Συνέβη Στα 6 Χρόνια Των Μνημονίων (2016). Ιστοσελίδα: <https://www.dianeosis.org/2016/05/6-xronia-mnimonion/>

Αν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μιας χώρας είναι θετικό, αντανακλά την καθαρή επένδυση της χώρας στο εξωτερικό. Στην περίπτωση της Ελλάδας, η οποία χαρακτηρίζεται από έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, δείχνει τις επενδύσεις των ξένων εταιρικών και μη κεφαλαίων. Το διαχρονικό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών σταματάει το 2013 και αγγίζει το 0,6%, το οποίο αποδεικνύει ότι η Ελλάδα κατάφερε και μείωσε τις εισαγωγές (πτώση 10%) και αύξησε τις εξαγωγές, συγκεκριμένα στο 11%.

Στα τέλη του έτους 2011, η Ελληνική Δημοκρατία αποκλίνει σημαντικά από τους προκαθορισμένους στόχους εσόδων, με αποτέλεσμα, παρά τις μεγάλες φορολογικές αυξήσεις, σοβαρά μέτρα λιτότητας και πολλαπλές μειώσεις σε συντάξεις και μισθούς, να παρουσιάζει έλλειμμα στο ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης 11,2%, που προφανώς είναι μια σημαντική μείωση από το 15,4% το 2009, αλλά σύμφωνα με το υπουργείο Οικονομικών και τη τρόικα η μείωση του ισοζυγίου της ΓΓ εκτιμιόταν να αγγίζει το 8,5% του ΑΕΠ το 2011. Η Ελληνική οικονομία δεν έδειχνε σημάδια ανάκαμψης και ήταν πολύ πιθανή η εισαγωγή της σε ένα νέο πακέτο οικονομικής διάσωσης.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σε έκτακτη σύνοδο για την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους της Ευρωζώνης, αποφασίζει ότι το πρώτο μνημόνιο απέτυχε και πλέον συζητά για «κούρεμα» του χρέους του ιδιωτικού τομέα κατά 50% (PSI⁹¹) και ένα νέο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους 158 δισεκατομμύρια ευρώ (Δασόπουλος Τ. 2018)^{xliii}. Ακόμη αποφασίστηκε η επιμήκυνση από 15 έως και 30 χρόνια των ομολόγων που λήγουν από το άμεσο διάστημα έως το 2020. Στο κυβερνητικό επιτελείο υπάρχει ανακούφιση, αλλά οι οίκοι αξιολόγησης Moody's και S&P υποβαθμίζουν την αξιολόγηση ομολόγων και θεωρούν η Ελλάδα κατευθύνετε σε ελεγχόμενη χρεοκοπία (Δασόπουλος Τ. 2018)^{xliiv}. Στη διαδικασία της Ελληνικής διάσωσης εισάγεται ένα νέο πρόσωπο ο Charles Dallara, επικεφαλής του IFF(διεθνές χρηματοπιστωτικό ινστιτούτο), που θα είναι ο σύνδεσμος της Ελλάδας για την ολοκλήρωση του κουρέματος του ιδιωτικού χρέους (Δασόπουλος Τ. 2018)^{xliv}.

Η τρόικα επιστρέφει στην Αθήνα τον Αύγουστο 2011 με κύριο σκοπό την άρση νέων οικονομικών μέτρων. Ο υπουργός οικονομικών Βενιζέλος Ε. αρνείται τα νέα μέτρα του νέου προγράμματος και διώχνει τους Εταίρους δανειστές από την Αθήνα. Παρ' όλα αυτά, το 2^ο Μνημόνιο ήταν αναπόφευκτο, καθώς μερικές μέρες αργότερα ανακοινώθηκαν τα νέα μέτρα λιτότητας.

1^η φάση νέου οικονομικού πακέτου διάσωσης. (pre-phase του δεύτερου προγράμματος οικονομικής προσαρμογής)

- Σχολαστική έρευνα της εργασιακής εφεδρείας και σε οργανισμούς οι οποίοι δεν καταργούνται.
- Νέος φόρος που θα καταβάλετε μέσω της ΔΕΗ, ο οποίος αφορά την ηλεκτροδοτούμενη επιφάνεια ακινήτων (ο αναφερόμενος έκτακτος φόρος είναι το γνωστό σε όλους μας χαράτσι).

⁹¹ PSI, συμμετοχή ιδιωτικού τομέα στην χρηματοοικονομική υποστήριξη και αναδιάρθρωση κρατικού χρέους

- Περικοπή συντάξεων και μεγάλες περικοπές στο εφάπαξ.
- Νέες περικοπές μισθών στο δημόσιο και εφαρμογή ενιαίου μισθολογίου.
- Μείωση του αφορολόγητου ορίου από τις 8.000€ στις 5.000€.
- Άνοιγμα όλων των κλειστών επαγγελματιών.

Την 16η Σεπτεμβρίου του 2011 ο υπουργός Οικονομικών Βενιζέλος Ε., στο Eurogroup που έλαβε τόπο στη Πολωνία, ακούει για πρώτη φορά δυνητική συντεταγμένη έξοδο της Ελλάδας από το ευρώ. Προφανώς, εκείνη τη χρονική περίοδο κάτι τέτοιο ήταν αρκετά δύσκολο να συμβεί, διότι μια τέτοια κίνηση θα ήταν μεγάλο χρηματοοικονομικό πλήγμα στην Ευρωζώνη, και θα είχε κρίσιμες συνέπειες στους Εταίρους, καθώς και στο ΔΝΤ. Ο υπουργός Οικονομικών πείθει τους Εταίρους ότι η Ελλάδα μπορεί και θα ανταπεξέλθει σε ένα δεύτερο πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας. Και έτσι συνέβη, την 12^η Φλεβάρη του 2012 ψηφίστηκε το δεύτερο «πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής», συγκεκριμένα η νέα δανειακή σύμβαση είχε υπερψηφιστεί με 199 «ναι», έναντι 74 βουλευτών που την είχαν καταψηφίσει, ενώ 5 είχαν δηλώσει «παρών»⁹² (278 βουλευτές παραβρεθήκανε).

Το δεύτερο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής για την Ελλάδα αντικατέστησε το προηγούμενο σχέδιο διάσωσης, το πρώτο μνημόνιο, το οποίο απέτυχε. Η αρχική δανειακή συμφωνία για το δεύτερο μνημόνιο από τους Ευρωπαίους εταίρους, έγινε μέσω ενός «βοηθητικού οχήματος», το ονομαζόμενο Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας⁹³(ΕΤΧΣ, ίδρυση 2010), το οποίο χρηματοδότησε σε 10 δόσεις την Ελληνική οικονομία, με συνολικό ποσό **141,8 δισεκατομμύρια**, αν και η αρχική συμφωνία ήταν **144,7 δισεκατομμύρια ευρώ**. Επίσης το ΔΝΤ συμφώνησε να δανείσει στην Ελλάδα 28 δισεκατομμύρια ευρώ σε 17 δόσεις των 1,65 δισεκατομμυρίων. Το συνολικό συμφωνηθέν ποσό ανέρχεται στα **172,7 δισεκατομμύρια**, ωστόσο, όπως αναφέρθηκε από τα 144,7 δισεκατομμύρια ευρώ που συμφώνησε η Ευρωζώνη, εκταμιευθήκαν 141,8 δισεκατομμύρια ευρώ, καθώς από τα 28 δισεκατομμύρια ευρώ από το ΔΝΤ, εκταμιευθήκαν μόλις 11,6 δισεκατομμύρια ευρώ. Συνολικό δάνειο από ΔΝΤ και ΕΤΧΣ **153,6 δισεκατομμύρια ευρώ**.

2^ο Μνημόνιο (Φλεβάρης 2012 – Ιούνιος 2015), 141,8 δισεκατομμύρια ευρώ από ΕΤΧΣ και 11,6 δισεκατομμύρια από το ΔΝΤ. Το δεύτερο μνημόνιο αντικατοπτρίζει την 2^η φάση του νέου «προγράμματος οικονομικής προσαρμογής».

2^η φάση του νέου οικονομικού πακέτου διάσωσης (επικύρωση του δεύτερου προγράμματος οικονομικής προσαρμογής) και τα αντίστοιχα μέτρα.

- Καταργούνται , από το δημόσιο τομέα, 150.000 θέσεις εργασίας έως το 2015. Επιπρόσθετα 15.000 θέσεις από τις αναφερόμενες 150.000 θα είναι μέσα στο έτος 2012.

⁹² Κωτάκης Α. (2020) Σαν σήμερα (12/2) το 2012: Ψηφίζεται το δεύτερο μνημόνιο από τη Βουλή. Ιστοσελίδα: <https://www.sportime.gr/extratime/agenda/san-simera-12-2-to-2012-psifizete-to-deftero-mnimonio-apo-tin-vouli/>

⁹³ Το ΕΤΧΣ είναι ένα όργανο που παρέχει χρηματοοικονομική υποστήριξη και έχει ως απώτερο στόχο την διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας

- Καταργούνται οι κλαδικές συμβάσεις εργασίας και παίρνουν μέρος οι ατομικές ή επιχειρησιακές συμβάσεις. Όλες οι τράπεζες τίθενται υπό κρατικό έλεγχο. Άρση μονιμότητας σε ΔΕΚΟ.
- Σημαντικές περικοπές σε συντάξεις, διάφορα επιδόματα, σε δαπάνες υγείας, λειτουργιών του Κράτους και εκλογών και σε δαπάνες υγείας.
- Κατάργηση των Οργανισμών Εργατικής Κατοικίας και Εστίας (Δασόπουλος Τ. 2018)^{xlvi}.
- Αυξάνονται οι αντικειμενικές αξίες και επιβάλλεται ενοποίηση φόρων στα ακίνητα.
- «Ανοίγουν» 20 κλειστά επαγγέλματα.
- Κατά 25% αυξάνονται τα αστικά εισιτήρια και τα εισιτήρια που αφορούν τον ΟΣΕ.
- «Λουκέτο» σε 200 εφορίες, κατάργηση φοροαπαλλαγών.
- Καταργείται ο χαμηλός ΦΠΑ στα νησιού του Αιγαίου και πραγματοποιούνται ριζικές αλλαγές της επιβολής ΦΠΑ.

Το αρχικό συμφωνηθέν χρηματικό ποσό του δεύτερου μνημονίου ανερχόταν στα 144,7 δισεκατομμύρια ευρώ, ωστόσο, τα 141,8 δισεκατομμύρια από αυτά εκταμιευθήκαν. Το σημαντικό αυτό ποσό εκταμιεύθηκε σε 3 δόσεις. 1^η δόση (112,6 δις ευρώ) το 2012, 2^η το 2013 (17,2 δις ευρώ) και η 3^η το 2014 (14,9 δις ευρώ)⁹⁴. Τα χρήματα αυτά θα επιστραφούν στους εταίρους μετά το 2016. Να αναφερθεί επίσης ότι, το σύνολο του δανείου στις αναγραφόμενες παρενθέσεις είναι η αρχική συμφωνία, 144,7 δις ευρώ, στη πραγματικότητα μόλις 141,8 εκταμιευθήκαν, αλλά δεν γνωρίζω ακριβώς τα ποσά τα οποία εκταμιευθήκαν κατά τα έτη 2012, 2013, 2014.

Το 2012, μετά από τις δύο διαδοχικές εκλογικές αναμετρήσεις, αναλαμβάνει το ΠΑΣΟΚ σε συνεργασία με τη ΝΔ (δικομματική κυβέρνηση), και με υπουργό Οικονομικών το Ράπανο Βασίλειο. Μετά από τέσσερις μήνες διαπραγματεύσεων ο νέος υπουργός Οικονομικών συμφωνεί με τους Ευρωπαίους εταίρους σε ένα ακόμα νέο πακέτο μέτρων λιτότητας.

Την 7^η Νοεμβρίου 2012, με ψήφους 153 υπέρ, 128 «όχι» και 18 «παρών», ψηφίζεται νέο πολυνομοσχέδιο με νέα επώδυνα μέτρα, έπειτα από 14ωρη θυελλώδη συζήτηση στην Ολομέλεια της Βουλής και εν μέσω κινητοποιήσεων πολιτών και σωματείων έξω από το Κοινοβούλιο⁹⁵(τα μέτρα του νέου πολυνομοσχεδίου αφορούν το έτος 2013). Το νέο πολυνομοσχέδιο περιλαμβάνει:

- Αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης κατά 2 έτη, από 1-1-2013.
- Μείωση στις συντάξεις από 5% έως και 15%, από τα 1.000 ευρώ και άνω.
- Μειώσεις στο εφάπαξ έως 83%.

⁹⁴ Τσάφος Ν. Αναλύοντας το Δεύτερο Μνημόνιο. Ιστοσελίδα:

<http://www.elzoni.gr/html/ent/804/ent.20804.asp>

⁹⁵ Με πολιτικές απώλειες πέρασαν τα μέτρα. Ιστοσελίδα:

<https://www.in.gr/2012/11/07/greece/nomos-to-mnimonio-iii-me-153-psifoyis-epeita-apo-mia-ekriktiki-imeras-sti-boyli/>

- Κατάργηση της καθολικότητας της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας.
- Κατάργηση των Δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα, όπως και των επιδομάτων αδείας για τους δημόσιους υπάλληλους και συνταξιούχους.
- Μείωση χρόνου προειδοποίησης για απολύσεις σε 4 αντί 6 μήνες.
- Περικοπές στα ειδικά μισθολόγια.
- Ένταξη στο ενιαίο μισθολόγιο των εργαζομένων στις ΔΕΚΟ/
- Εφαρμογή διαθεσιμότητας ενός έτους, με μειωμένο μισθό σε μόνιμους υπαλλήλους του δημοσίου, οι θέσεις των οποίων καταργούνται.
- Κατάργηση των πολυάριθμων οικογενειακών επιδομάτων και αντικατάσταση τους από το ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων.
- Αύξηση του φόρου στο υγραέριο κίνησης κατά 0,23 ευρώ.
- Εισαγωγή έκτακτης εισφοράς στα φωτοβολταϊκά.
- Αντίτιμο 25 ευρώ για εισαγωγή σε νοσοκομείο.

Τα μέτρα του πολυνομοσχεδίου, τα μέτρα της 1^{ης} φάσης του δεύτερου οικονομικού πακέτου διάσωσης, καθώς και τα μέτρα του 2^{ου} Μνημονίου αντλήθηκαν από τη διαδικτυακή εφημερίδα *news247.gr* (το link το έχω τοποθετήσει σαν υποσημείωση στη σελίδα 52).

Σύμφωνα με το ΔΝΤ, το Ελληνικό χρέος θα γίνει βιώσιμο μόνο αν εξασφαλισθεί κρίσιμη μείωση του χρέους σε ποσοστό κάτω από το 120% του ΑΕΠ, κάτι που δεν εξασφαλίζει το PSI. Το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης μειώνεται στα 156,9% του ΑΕΠ το 2012, όμως συνεχίζει να παράγει ελλείμματα που φτάνουν το 8,6% (ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης) του ΑΕΠ το 2012.

Πίνακας 3.

Αναφορά ελλείμματος/πλεονάσματος, επιπέδου χρέους και παροχής σχετικών στοιχείων Γενικής Κυβέρνησης

Στοιχεία σε εκατομμύρια Ευρώ	ESA 2010 κωδικοί	2013	2014	2015	2016
Ισοζύγιο: Έλλειμμα (-)/ Πλεόνασμα (+)	B.9				
Γενική Κυβέρνηση	S.13	-23.774	-6.407	-10.083	790
Κεντρική Κυβέρνηση	S.1311	-27.899	-7.703	-9.984	-1.661
Όργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης	S.1313	763	552	494	556
Όργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης	S.1314	3.362	744	-593	1.895
Ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης					
Ονομαστικές τιμές στο τέλος κάθε έτους		320.509	319.726	311.763	315.036
<i>Ανά κατηγορία:</i>					
Διαθέσιμα και καταθέσεις	AF.2	1.088	6.374	5.546	5.987
Χρεόγραφα	AF.3	79.205	69.477	61.095	57.164
Βραχυπρόθεσμα	AF.31	10.874	12.201	10.934	10.134
Μακροπρόθεσμα	AF.32	68.331	57.276	50.161	47.030
Δάνεια	AF.4	240.216	243.875	245.122	251.885
Βραχυπρόθεσμα	AF.41	183	352	293	278
Μακροπρόθεσμα	AF.42	240.033	243.523	244.829	251.607
Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης για:					
Ακαθάριστο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου	P.51g	6.210	6.549	6.830	5.625
Τόκους (ενοποιημένους)	D.41 (έξοδα)	7.275	7.096	6.322	5.651
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) σε αγοραίες τιμές	B.1*g	180.654	178.656	176.312	174.199
Έλλειμμα (-) / Πλεόνασμα (+) ως % του ΑΕΠ		-13,2	-3,6	-5,7	0,5
Ακαθάριστο ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ		177,4	179,0	176,8	180,8

96

Αναφορά ελλείμματος/πλεονάσματος, επιπέδου χρέους και παροχής σχετικών στοιχείων Γενικής Κυβέρνησης Πηγή (ΕΛΣΤΑΤ)

Επικρατεί ελλειμματικό ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης κατά τα έτη 2013-15 - 13.421,33 εκατομμύρια ευρώ. Ομολογουμένως, υπάρχει μείωση σχετικά με τα προηγούμενα έτη 2010-13, τα οποία παρουσίασαν έλλειμμα γενικής κυβέρνησης - 21,257 εκατομμύρια ευρώ. Παρατηρείται επίσης για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια της κρίσης πλεόνασμα στο ισοζύγιο της ΓΚ 790 εκατομμύρια ευρώ το έτος 2016 (να αναφερθεί ότι η Ελληνική οικονομία κατά το έτος 2016 βρίσκεται στο 3^ο Μνημόνιο το οποίο θα το αναλύσουμε στη συνέχεια). Το χρέος της ΓΚ ως ποσοστό του ΑΕΠ έχει αυξηθεί και ταυτοχρόνως έχει μειωθεί το ΑΕΠ, και αυτό είναι απολύτως λογικό, διότι η Ελληνική οικονομία, εξαιτίας του δημόσιου χρέους, παρατήρησε υψηλά επίπεδα ανεργίας με αποκορύφωμα το 2013 να αγγίζει το 27,5%, ενώ την ίδια χρονολογία το ποσοστό των άνεργων νέων βρισκόταν στο 58,2%, καθώς το ποσοστό ανεργίας στους νέους το ίδιο έτος ήταν περίπου 24% (αναφέρομαι σε ηλικίες 18-26). Η διαφορά είναι συγκλονιστικά μεγάλη, και κατά τη γνώμη μου, τρομακτική. Έτσι, το πλήγμα της χώρας ήταν μεγάλο και η ένταση της κρίσης εξίσου μεγάλη.

Πίνακας 4.

ΑΕΠ, Ισοζύγιο, Δαπάνες, Έσοδα, Χρέος Γενικής Κυβέρνησης

⁹⁶ ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ Δημοσιονομικά στοιχεία για την περίοδο 2013-2016. Ιστοσελίδα:

<https://www.statistics.gr/documents/20181/ad46e479-381e-47ea-9d11-f8c7a64d0ee1>

		2013	2014	2015	2016
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν(ΑΕΠ)	(εκατ. ευρώ)	180.654	178.656	176.312	174.199
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα (-) / Πλεόνασμα (+) Β.9	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	-23.774 -13,2	-6.407 -3,6	-10.083 -5,7	790 0,5
Πρωτογενές Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα (-) / Πλεόνασμα (+) [*]	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	-16.499 -9,1	689 0,4	-3.761 -2,1	6.441 3,7
Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	112.318 62,17	89.629 50,17	94.885 53,82	86.594 49,71
Έσοδα Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	88.544 49,01	83.222 46,58	84.802 48,10	87.384 50,16
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	320.509 177,4	319.726 179,0	311.763 176,8	315.036 180,8

97

ΑΕΠ, Ισοζύγιο, Δαπάνες, Έσοδα, Χρέος Γενικής Κυβέρνησης Πηγή (ΕΛΣΤΑΤ)

Όπως παρατηρείται στο πίνακα 4. μετά από αρκετά χρόνια η Ελληνική οικονομία παρουσιάζει πλεόνασμα το έτος 2014 με ποσοστό 0,4% του ΑΕΠ καθώς και το 2016 αυξήθηκε στο 3,7% του ΑΕΠ. Το χρέος όπως αναφέρθηκε αυξήθηκε κατά +16,225% (ποσοστιαία αύξηση) και παρουσίασε μέσο όρο 178,5% κατά τα έτη 2013-16. Θετικό και σημαντικό αποτέλεσμα ήταν το δημοσιονομικό πλεόνασμα που δημιουργήθηκε το έτος 2013, 0,4%. Επιπλέον, ο ρυθμός ανάπτυξης είχε ανοδική πορεία, καθώς το 2011 βρισκόταν στο σημαντικά χαμηλό ποσοστό -9.132% και το 2014 στο 0,74%. Ωστόσο, το δημόσιο χρέος αυξήθηκε και ταυτοχρόνως το ΑΕΠ.

Την 27^η Νοεμβρίου 2012, στο χρονοβόρο Eurogroup που πραγματοποιήθηκε με θέμα την Ελληνική οικονομία, τοποθετήθηκε ξανά στο προσκήνιο η αποχώρηση της Ελλάδας από το ευρώ (Grexit). Ωστόσο, η έκβαση για την απόφαση του Grexit ήταν αρνητική, και η Ελλάδα «φεύγει» με ένα πακέτο ελάφρυνσης του χρέους που περιλαμβάνει μείωση κατά 1% των επιτοκίων, παράταση των προθεσμιών λήξης των διμερών δανείων και δανείων από το EFSF (ΕΤΧΣ) για 15 χρόνια (Δασόπουλος Τ. 2018)^{xlvii}. Η τρόικα πιέζει και απαιτεί επιπρόσθετες φορολογικές αφαιμάξεις, κατάργηση φοροαπαλλαγών και διερεύνηση του ΕΕΤΗΔΕ (χαράτσι της ΔΕΗ).

Στις αρχές του 2014 η ΕΕ και το ΔΝΤ περιορίζουν την «πίεση» που ασκούν στην Ελλάδα, διότι έρχονται εκλογές τον Μάιο σε Τοπική Αυτοδιοίκηση και στην Ευρωβουλή. Στο μεταξύ η Ελλάδα προβαίνει σε 2 δοκιμαστικές εξόδους στις διεθνείς αγορές. Η 1^η πραγματοποιείται την 10^η Απριλίου 2014, με ένα πενταετές ομόλογο

⁹⁷ ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ Δημοσιονομικά στοιχεία για τη περίοδο 2013-2016. Ιστοσελίδα:

<https://www.statistics.gr/documents/20181/ad46e479-381e-47ea-9d11-f8c7a64d0ee1>

ποσού τριών δισεκατομμυρίων ευρώ με επιτόκιο 4,95%, καθώς η 2^η πραγματοποιήθηκε την 10^η Ιουλίου το ίδιο έτος με ένα νέο τριετές ομόλογο αξίας 1,5 δισεκατομμυρίων ευρώ και με επιτόκιο 3,5%.

Ο τότε πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς με τη κυβέρνηση ΝΔ ανακοίνωσε ότι «Τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής (μνημόνια σιγά σιγά εξαφανίζονται και το ΔΝΤ απομακρύνεται από την Ελληνική Δημοκρατία». Παράλληλα ξεκινά η συζήτηση με τον νεοσύστατο ΕΜΣ (Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας) για τη συνέχιση του προγράμματος. Οι αγορές αντιδρούν για τα Ελληνικά ομόλογα και αυξάνουν τις αποδόσεις 300 μονάδες βάσης πάνω από τα Γερμανικά. Η τρόικα πιέζει (ξανά) την Ελληνική οικονομία με επιπρόσθετα μέτρα που έχουν σκοπό τις περικοπές συντάξεων και αύξηση ΦΠΑ. Η Ελλάδα δεν ήταν δυνατόν να ξεφύγει από τις δανειακές της υποχρεώσεις, ούτε ήταν χρηματοοικονομικά ικανή να αποπληρώσει τους Εταίρους και ταυτοχρόνως να μπορέσει να αυξήσει το βιοτικό επίπεδο της, αυξάνοντας την παραγωγή, και συνεπώς το ΑΕΠ. Έτσι, ακολούθησε το επόμενο βήμα, το οποίο ήταν η εισαγωγή της στο τρίτο μνημόνιο. Η εισαγωγή του τρίτου μνημονίου ήταν ένα αναμενόμενο βήμα, τονίζει ο κ. Γιάνης Βαρουφάκης σε ένα άρθρο που έχει αναρτήσει στο διαδίκτυο λέγοντας: Το 3^ο Μνημόνιο μπήκε στο σχεδιαστήριο μερικές ημέρες μετά την υπογραφή του 2^{ου} Μνημονίου. Όπως και στην περίπτωση του 2^{ου} Μνημονίου, που καθυστέρησε 18 μήνες να επισημοποιηθεί, έτσι και στην περίπτωση του 3^{ου} Μνημονίου υπάρχει πιθανότητα να περάσει ένα μακρύ χρονικό διάστημα μέχρι την πλήρη ανάπτυξη και εφαρμογή του⁹⁸. Το 3^ο Μνημόνιο θα υποστηριχτεί χρηματοοικονομικά από το ΕΜΣ.

Το Σεπτέμβριο, 2015 λαμβάνουν τόπο οι Ελληνικές βουλευτικές εκλογές, κατά τις οποίες ψηφίζεται η νέα Κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ με πρωθυπουργό τον Αλέξη Τσίπρα και υπουργό Οικονομικών τον Γιάννη Βαρουφάκη. Μια νέα κυβέρνηση συνεργασίας δύο κομμάτων ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ.

Ο υπουργός Οικονομικών θεωρεί ότι η τρόικα ένα αυθαίρετο σώμα που λειτουργεί χωρίς νομιμοποίηση και απαιτεί να «διαγραφτεί». Ασκει πίεση στους Ευρωπαίους Εταίρους κάτι το οποίο προβληματίζει την Ευρωζώνη γενικότερα, και ακολουθούν «απειλές» από τους Εταίρους και συγκεκριμένα από τον πρόεδρο του Eurogroup Jeroen Dijsselbloem, ότι θα κλείσουν τις τράπεζες και θα σταματήσει η ρευστότητα. Επίσης, ξανά προβάλλεται στο προσκήνιο η αποχώρηση της Ελλάδας από το ευρώ, με πρόταση από τον υπουργό Οικονομικών Wolfgang Schäuble, ο οποίος πρότεινε στον Έλληνα υπουργό Οικονομικών ένα νέο δάνειο για αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης και κούρεμα του χρέους, αν πραγματοποιηθεί το Grexit. Οι απειλές από την ΕΕ και η πρόταση του Schäuble για έξοδο της Ελλάδας από το ευρώ, αναγκάζει τον τότε πρωθυπουργό να αλλάξει διαπραγματευτική ομάδα και τοποθετεί επικεφαλής τον Ευκλείδη Τσακαλώτο σαν νέο υπουργό Οικονομικών. Η Ελληνική οικονομία μειώνει σταδιακά την πιστοληπτική της ικανότητα, καθώς δεν

⁹⁸ Βαρουφάκης Γ. (2014) Ανατομία του Τρίτου Μνημονίου, που θα λέγεται αλλιώς. Ιστοσελίδα: <https://www.yanisvaroufakis.eu/wp-content/uploads/2014/10/60-ceb1cebdcceb1cf84cebfcceafceb1-cf84cebfcf85-cf84cf81ceafcf84cebfcf85-cebccebdceb7cebccf8ccebdcceb9cebfcf85-cf80cebfcf85-ceb8ceb1.pdf>

αποπληρώνει τις αρχικές δόσεις που εκταμίευσε από το ΔΝΤ. Παρεμβαίνει ο ΕΜΣ και ισχυρίζεται να εφαρμόσει σε ληξιπρόθεσμα όλα τα Ευρωπαϊκά δάνεια, κάτι το οποίο συνεπάγεται με την άμεσα πτώχευση της χώρας.

Ο πρωθυπουργός συναντά τους Ευρωπαίους Εταίρους σε σκοπό να σταθεροποιήσει τη κατάσταση, χωρίς να υπάρχει πρόοδος, διότι ο ίδιος έμμενε σταθερός στις απόψεις του. Στην συνέχεια, την 26^η Ιουνίου πραγματοποιείται η προκήρυξη του δημοψηφίσματος, με αντικείμενο το αν πρέπει να γίνει αποδεκτό το σχέδιο συμφωνίας, το οποίο κατέθεσαν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το ΔΝΤ στο Eurogroup της 26/05/2015. Το αντικείμενο του σχεδίου ήταν οι μεταρρυθμίσεις για την ολοκλήρωση του τρέχοντος προγράμματος και πέραν αυτού, και το δεύτερο για την προκαταρκτική ανάλυση βιωσιμότητας χρέους. Να αναφερθεί ότι αυτό είναι το πρώτο δημοψήφισμα που πραγματοποιείται στην Ελλάδα μετά το 1974⁹⁹. Το δημοψήφισμα πήρε μέρος την 5^η Ιουλίου 2015 (το λεγόμενο Grexit) και το αποτέλεσμα ήταν υπέρ του ΟΧΙ με ποσοστό 61,31% (και ΝΑΙ με 38,69%). Οι Ευρωπαίοι Εταίροι δεν περιμέναν τέτοιο αποτέλεσμα, καθώς πίστευαν ακράτητα στην συμφωνία των Ελλήνων να αποδεχτούν τις νέες μεταρρυθμίσεις και αυτό τους προβλημάτισε έντονα.

Την Κυριακή 28 Ιουνίου 2015, μετά το διάγγελμα του πρωθυπουργό για το δημοψήφισμα, επιβλήθηκαν τα capital controls στην Ελλάδα. Η Ευρωζώνη φοβόταν στην απόφαση Grexit και στο γεγονός ότι η Ελλάδα βρισκόταν εκτός προγράμματος προσαρμογής, κάτι το οποίο επηρέαζε αρνητικά το ΔΝΤ και τους Εταίρους. Προκειμένου να σταματήσει η αιμορραγία των καταθέσεων, με Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου, τα capital controls ήταν η μόνη λύση. Έτσι, με ισχύ από τη Δευτέρα 29 Ιουνίου 2015 έως τις 20 Ιουλίου οι τράπεζες παρέμειναν κλειστές με τους καταθέτες να αποσύρουν εντός του Σαββατοκύριακου 27-28 Ιουνίου καταθέσεις ενός δισεκατομμυρίων ευρώ και να αδειάζουν από μετρητά το 50% των 5.000 ATM της χώρας¹⁰⁰.

Οι τράπεζες προσέφυγαν για την άντληση ρευστότητας στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, με τον δανεισμό τους από τον Μηχανισμό Έκτακτης Παροχής Ρευστότητας να προσεγγίζει στο διάστημα των επομένων μηνών τα 90 δισεκατομμύρια ευρώ. Τον πρώτο καιρό από την επιβολή των capital controls, το όριο για τις ημερήσιες αναλήψεις μετρητών είχε τεθεί στα 60 ευρώ και πρακτικά στα 50 ευρώ, αφού αυτό το ποσό έδινε η πλειοψηφία των ATM. Παράλληλα, δεν επιτρεπόταν καμία μορφής μεταφορά κεφαλαίων στο εξωτερικό, ενώ οι περισσότερες εμπορικές συναλλαγές έπρεπε να λάβουν την έγκριση της Επιτροπής Έγκρισης Τραπεζικών Συναλλαγών της Τραπεζής της Ελλάδος.

⁹⁹ Κουγιάνου Α. (2016) Οι 14 στιγμές που θυμόμαστε από το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015. Ιστοσελίδα: <https://www.huffingtonpost.gr/2016/07/05/politiki-afieroma-dimopsifisma-n-10806852.html>

¹⁰⁰ Μαλλιάρια Ν. (2019) Πως η Ελλάδα μπήκε στη φυλακή των capital controls και πως απελευθερώνεται 4 χρόνια μετά. Ιστοσελίδα: <https://www.capital.gr/oikonomia/3378722/pos-i-ellada-mpike-sti-fulaki-ton-capital-controls-kai-pos-apeleutheronetai-4-xronia-meta>

Την 13^η Ιουλίου 2015 μετά από χρονοβόρα διαπραγμάτευση ο Έλληνας πρωθυπουργός υπογράφει το 3^ο και τελευταίο μνημόνιο το οποίο διήρκησε έως τον Αύγουστο 2018. Το 3^ο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής ήταν ένα δάνειο ύψους **86 δισεκατομμυρίων ευρώ**, που αντλήθηκε από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ). Ωστόσο, μόλις τα **46,9 δισεκατομμύρια** εκταμιεύθηκαν. Το ΔΝΤ παραμένει τεχνικός σύμβουλος του ΕSM (ΕΜΣ) ως το τέλος του προγράμματος παρότι χρησιμοποιήθηκε από την Γερμανία για να κάνει πιο σκληρούς τους όρους του μνημονίου (Δασόπουλος Τ. 2018)^{xlviii}.

3^ο Μνημόνιο (Ιούλιος 2015 – Ιούλιος 2018), όλο το ποσό ύψους 46,9 δισεκατομμυρίων ευρώ εκταμιεύθηκε από την Ελληνική Δημοκρατία, μετά από δανειακή συμφωνία με τον ΕΜΣ. Αυτή τη φορά υπήρξε μόνο το Ευρωπαϊκό «όχημα» χρηματοοικονομικής υποστήριξης, ο αναφερόμενος Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας, σαν υποστηρικτικός φορέας συμβολής στη βιωσιμότητα της χώρας. Το 3^ο Μνημόνιο αντικατοπτρίζει το τελευταίο οικονομικό πακέτο βοήθειας που δέχεται η Ελλάδα, και σηματοδοτεί το 3^ο και τελευταίο «πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής».

Το 3^ο Μνημόνιο περιλαμβάνει τα ακόλουθα νέα μέτρα:

- Τις αλλαγές με μεταφορά προϊόντων και υπηρεσιών σε υψηλότερο συντελεστή ΦΠΑ και σταδιακή κατάργηση των μειωμένων κατά 30% συντελεστών ΦΠΑ στα νησιά Αιγαίου.
- Αύξηση ΦΠΑ από 23% σε **24%**
- Αυξάνονται οι συντελεστές της εισφοράς αλληλεγγύης με τον αποτέλεσμα το ύψους του μεγαλύτερου συντελεστή να βρίσκεται από στο 10% από το 2,8%.
- Τη μείωση του αφορολόγητου, η έκπτωση φόρου που οδηγεί σε αφορολόγητο όριο για τους μισθωτούς και συνταξιούχους από τα 2.100 ευρώ στα 1.900 ευρώ (Δασόπουλος Τ. 2018)^{xlix}.
- Αύξηση για τους συντελεστές της φορολογικής κλίμακας για όλους τους φορολογούμενους. Το ανώτατο όριο του συντελεστή φτάνει το 45% από το 42% που βρισκόταν.
- Καταργήθηκε η αυτοτελής φορολόγηση του εισοδήματος από ελευθέριο επάγγελμα 26% έως και 33% και πλέον το εισόδημα αυτό φορολογείται με συντελεστές που φθάνουν ακόμη και το 45% (Δασόπουλος Τ. 2018)^l.
- Αυξήθηκαν επίσης και οι φορολογικοί συντελεστές για το εισόδημα από ενοίκια. Για εισόδημα έως 12.000 ευρώ αυξήθηκε στο 15% (από 11%), για εισοδήματα ύψους 12.000 έως 35.000 ευρώ ο συντελεστής αυξήθηκε στο 35% (από 33%), ενώ για εισοδήματα ύψους 35.000 και άνω αυξήθηκε στο 45% (από 35%).
- Σοβαρό πλήγμα στους επαγγελματίες και στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, καθώς η προκαταβολή φόρου αυξήθηκε στο 100% από 55% που βρισκόταν.
- Αύξηση του φόρου των επιχειρηματικών κερδών στο 29% (από 26%).
- Αύξηση του φορολογικού συντελεστή των μερισμάτων στο 15% από 10% που βρισκόταν.
- Αυξήθηκε ο συντελεστής του φόρου πολυτελούς διαβίωσης από το 10% στο 13% επί του ετησίου τεκμηρίου για τα ΙΧ άνω των 2.500 κυβικών, τις πισίνες

και τα αεροσκάφη ενώ επιβλήθηκε ο φόρος και στα σκάφη αναψυχής (Δασόπουλος Τ. 2018)^{li}.

63

- Καταργήθηκε ο ΕΦΚ για τα αλκοολούχα ποτά στα Δωδεκάνησα.
- Νέος φόρος ύψους 10% για όσους έχουν συνδρομητική τηλεόραση.
- Επιβλήθηκε φόρος 5% στην σταθερή τηλεφωνία και το ίντερνετ (Δασόπουλος Τ. 2018)^{lii}.
- Αυξήθηκε ο Ειδικός Φόρος κατανάλωσης στα τσιγάρα και στα ποτά.
- Αύξηση του φόρου στο ζύθο.
- Επιβλήθηκε Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης στον οίνο.
- Επιβλήθηκε ΕΦΚ στο ηλεκτρονικό τσιγάρο.
- Αυξήθηκε ο φόρος στην αμόλυβδη, στο πετρέλαιο κίνησης, στο πετρέλαιο θέρμανσης και στο υγραέριο.
- Εφαρμογή νέου φόρου με ισχύ από το 2018 και μετά, που στοχεύει τα τουριστικά καταλύματα τα οποία θα πρέπει να πληρώνουν ειδικά τέλη διανυκτέρευσης.
- Νέος φόρος στις μισθώσεις κατοικιών (π.χ. hostel).
- Επιβλήθηκε φόρος στο καφέ 3 ευρώ ανά κιλό για τον καβουρδισμένο, 2 ευρώ ανά κιλό για το μη καβουρδισμένο, 4 ευρώ ανά κιλό για τον στιγμιαίο και τα συμπυκνώματα καφέ κ.α. (η επιβολή του φόρου εκτιμάται ότι αύξηση τη λιανική τιμή των προϊόντων κατά 10%) (Δασόπουλος Τ. 2018)^{liii}.
- Αυξήθηκε ο συμπληρωματικός ΕΝΦΙΑ σε εύρος τιμών από 0,1% έως 1%.
- Αυξήθηκε ο φορολογικός συντελεστής για ΕΝΦΙΑ στα οικόπεδα.
- Νέα προκαταβολικά μέτρα στο ασφαλιστικό με περικοπές των πρόωρων συνταξιοδοτήσεων, των επικουρικών συντάξεων και των εφάπαξ. Επιπλέον θεσπίστηκε αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης που θα φτάσει 2022 το 67^ο έτος ηλικίας ή το 62^ο έτος ηλικίας με 40 χρόνια εισφορών (Δασόπουλος Τ. 2018)^{liv}.
- Αύξηση της εισφοράς των συνταξιούχων για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη από το 4% στο 6% σε κύρια και επικουρικά ταμεία και ενοποίηση όλων των επικουρικών ταμείων υπό το ΕΤΑ. Επίσης θεσπίστηκε σταδιακή κατάργηση του ΕΚΑΣ για όλους δικαιούχους ως το τέλος του 2019 (Δασόπουλος Τ. 2018)^{lv}.
- Με το νόμου Κατρούγκαλου¹⁰¹ άλλαξαν τα ποσοστά αναπλήρωσης των συντάξεων και θεσπίστηκε η προσωπική διαφορά για τους παλιούς συνταξιούχους (Δασόπουλος Τ. 2018)^{lvi}.

Τα μέτρα του 3^{ου} Μνημονίου αντλήθηκαν από την διαδικτυακή εφημερίδα news247.gr (το link το έχω τοποθετήσει σαν υποσημείωση στη σελίδα 52).

Η Ελληνική οικονομία καταφέρνει και πετυχαίνει προκαθορισμένους δημοσιονομικούς στόχους, καθώς παρουσιάζεται πλεόνασμα το 2016 ύψους 3,6% και αυξάνεται σταδιακά μέχρι και το 2018 με ποσοστό που φτάνει τα 4,4%.

¹⁰¹ Νόμος 4387/2016 – ΦΕΚ 85/Α 12-5-16, μεταρρύθμιση ασφαλιστικού συνταξιοδοτικού συστήματος

64

Επιπροσθέτως, λόγω της επιτυχίας του πρωτογενούς πλεονάσματος και την αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης (2015 -0,438%, 2018 1,934%), η τότε κυβέρνηση αποφάσισε να δώσει κοινωνικό μέρισμα αξίας 650 εκατομμυρίων ευρώ για το 2016 και 1,4 δισεκατομμυρίων ευρώ το 2017.

Η Ελλάδα την 24^η Ιουλίου 2017, προβαίνει στην έκδοση νέου 5ετούς ομολόγου, επιστρέφοντας στην αγορά μετά από 3 χρόνια αποχής. Σύμφωνα με την απόφαση του τότε αναπληρωτή υπουργού Οικονομικών, Γεώργιου Χουλιαράκη, η Ελλάδα βγαίνει στις αγορές με ομόλογο του Ελληνικού δημοσίου διάρκειας 5 ετών και αξίας 3 δισεκατομμυρίων ευρώ¹⁰², και πετυχαίνει επιτόκιο 4,695%.

Την 28^η Νοεμβρίου, 2017, η Ελληνική Δημοκρατία καταφέρνει με επιτυχία την ανταλλαγή 20 ομολόγων ονομαστικής αξίας 29,7 δισεκατομμυρίων ευρώ λήξης από το 2023 έως και το 2042. Η επιτυχημένη ανταλλαγή ομολόγων (swap) ήταν το βασικό θέμα της εισαγωγής του υπουργού Επικράτειας και κυβερνητικού εκπροσώπου κατά την ενημέρωση των πολιτικών συντακτών. Συγκεκριμένα, είπε «ολοκληρώθηκε με μεγάλη επιτυχία η διαδικασία ανταλλαγής ομολόγων, η οποία είχε ξεκινήσει στις 15 Νοεμβρίου 2017. Πρόκειται στην πραγματικότητα για τη δεύτερη επιτυχή έξοδο στις αγορές μετά από αυτή του Ιουλίου, η οποία στοχεύει στην αναδιαμόρφωση του προφίλ του ελληνικού χρέους ώστε αυτό να καταστεί ευκολότερα διαπραγματεύσιμο τις διεθνής αγορές»¹⁰³. Πλέον υπάρχουν 5 ομόλογα στο σύστημα με ονομαστική αξία 25,2 δις και 4,2 δις που παρέμειναν στα παλαιά 20 ομόλογα του PSI. Τα νέα ομόλογα που θα εκδοθούν έχουν τα εξής μεγέθη:

- ❖ Τα νέα ομόλογα λήξεως το 2023 θα είναι συνολικού ποσού 4.344.557.124 ευρώ.
- ❖ Τα νέα ομόλογα λήξεως το 2028 θα είναι συνολικού ποσού 5.942.780.424 ευρώ.
- ❖ Τα νέα ομόλογα λήξεως το 2033 θα είναι συνολικού ποσού 6.076.215.808 ευρώ.
- ❖ Τα νέα ομόλογα λήξεως το 2037 θα είναι συνολικού ποσού 4.797.348.697 ευρώ.
- ❖ Τα νέα ομόλογα λήξεως το 2042 θα είναι συνολικού ποσού 4.595.803.336 ευρώ.

Επιτεύχθηκαν η εξομάλυνση και κανονικοποίηση της αγοράς ομολόγων με την απορρόφηση των μη τυπικών ομολόγων του PSI. Επιπροσθέτως, έγινε μια σημαντική «ένεση ρευστότητας» και το Ελληνικό χρέος κατέστη πιο ελκυστικό για τους μη μοχλευμένους επενδυτές. Κατά τη διαδικασία ανταλλαγής, ομόλογα ύψους περίπου 25,5 δις ευρώ, ανταλλάχθηκαν από μια δεξαμενή 29,6 δις ευρώ (86,1%), γεγονός που καθιστά την συγκεκριμένη ανταλλαγή μια από τις μεγαλύτερες ιδιωτικές ανταλλαγές που έχουν γίνει ποτέ. Η ανταλλαγή αυτή κλείνει οριστικά τον κύκλο που άνοιξε το PSI και σηματοδοτεί το πέρασμα σε μια νέα εποχή για την Ελληνική οικονομία.

Πίνακας 5.

¹⁰² CNN Greece (2017) Με πενταετές ομόλογο η Ελλάδα στις αγορές – Το τίμημα που θα πληρώσει το Δημόσιο. Ιστοσελίδα: <https://www.cnn.gr/oikonomia/story/90486/me-5etes-omologo-i-ellada-stis-agores-to-timima-poy-tha-plirowsei-to-dimosio>

¹⁰³ Με επιτυχία η ανταλλαγή ομολόγων ύψους 25,47 δις ευρώ. Τα 5 νέα ομόλογα ξεκινούν το 2023 και λήγουν το 2042. Ιστοσελίδα: <https://www.huffingtonpost.gr/2017/11/29/oikonomia-antallagi-omologon-n-18676368.html>

Αναφορά ελλείμματος/πλεονάσματος, επιπέδου χρέους και παροχή σχετικών στοιχείων Γενικής Κυβέρνησης

Στοιχεία σε εκατομμύρια Ευρώ	ESA 2010 κωδικοί	2015	2016	2017	2018
Ισοζύγιο: Έλλειμμα (-)/ Πλεόνασμα (+)	B.9				
Γενική Κυβέρνηση	S.13	-9.953	858	1.317	1.991
Κεντρική Κυβέρνηση	S.1311	-9.892	-1.594	-2.121	-1.990
Όργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης	S.1313	491	554	655	673
Όργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης	S.1314	-552	1.898	2.783	3.308
Ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης					
Ονομαστικές τιμές στο τέλος κάθε έτους		311.729	315.010	317.485	334.573
Ανά κατηγορία:					
Διαθέσιμα και καταθέσεις	AF.2	5.546	5.987	6.008	6.107
Χρεόγραφα	AF.3	61.084	57.162	54.938	52.882
Βραχυπρόθεσμα	AF.31	10.933	10.133	14.322	11.202
Μακροπρόθεσμα	AF.32	50.151	47.029	40.616	41.680
Δάνεια	AF.4	245.099	251.861	256.539	275.584
Βραχυπρόθεσμα	AF.41	1.509	2.198	2.036	2.241
Μακροπρόθεσμα	AF.42	243.590	249.663	254.503	273.343
Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης για:					
Ακαθάριστο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου	P.51g	6.813	6.106	7.855	5.601
Τόκους (ενοποιημένους)	D.41 (έξοδα)	6.195	5.572	5.629	6.158
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) σε αγοραίες τιμές	B.1*g	177.258	176.488	180.218	184.714
Έλλειμμα (-) / Πλεόνασμα (+) ως % του ΑΕΠ		-5,6	0,5	0,7	1,1
Ακαθάριστο ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ		175,9	178,5	176,2	181,1

104

Αναφορά ελλείμματος/πλεονάσματος, επιπέδου χρέους και παροχή σχετικών στοιχείων Γενικής Κυβέρνησης Πηγή (ΕΛΣΤΑΤ)

Το χρέος της ΓΚ αυξήθηκε κατά τα έτη 2015-2018, καθώς το 2018 αγγίζει το ύψος των 334.573 εκατομμυρίων ευρώ. Τον υψηλότερο αριθμό του χρέους τον βιώσαμε το 2011 με χρηματικό ποσό ύψους 355.954 εκατομμυρίων ευρώ (αναφέρομαι πάντα στο συνολικό αριθμό του δημόσιου χρέους χωρίς να λαμβάνω υπόψη μου το ποσοστό ως προς το ΑΕΠ). Το χρέος ΓΚ κατά τα έτη 2015-2018 παρουσιάζει μέσο όρο 177,925% ως ποσοστό του ΑΕΠ, ενώ κατά τα έτη 2013-2016 το δημόσιο χρέος παρουσίαζε μέσο όρο 178,5%. Επιπλέον, αυξήθηκε και το ΑΕΠ με μέσο όρο 179.669,5 εκατομμύρια ευρώ, τα έτη 2015-18, σε σχέση με τον μέσο όρο του ΑΕΠ κατά τα έτη 2013-2016, ο οποίος ήταν περίπου 177.5 εκατομμύρια ευρώ. Υπήρξε μια μικρή, αλλά σημαντική βελτίωση τη διάρκεια του 3^{ου} και τελευταίου «προγράμματος οικονομικής προσαρμογής», καθώς παρατηρήθηκε και πρωτογενές πλεόνασμα το οποίο παρουσιάζεται στο πίνακα 6.

Πίνακας 6.

ΑΕΠ, Ισοζύγιο, Δαπάνες, Έσοδα, Χρέος Γενικής Κυβέρνησης

¹⁰⁴ ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ Δημοσιονομικά στοιχεία για τη περίοδο 2015-2018. Ισοσελίδα:

<https://www.statistics.gr/documents/20181/a450e106-24e3-49b0-a9e4-df3775da109b>

		2015	2016	2017	2018
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν(ΑΕΠ)	(εκατ. ευρώ)	177.258	176.488	180.218	184.714
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα (-) / Πλεόνασμα (+) Β.9	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	-9.953 -5,6	858 0,5	1.317 0,7	1.991 1,1
Πρωτογενές Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα (-) / Πλεόνασμα (+)	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	-3.758 -2,1	6.430 3,6	6.946 3,9	8.149 4,4
Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	94.787 53,47	86.313 48,91	85.311 47,34	86.343 46,74
Έσοδα Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	84.834 47,86	87.171 49,39	86.628 48,07	88.334 47,82
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ) (% του ΑΕΠ)	311.729 175,9	315.010 178,5	317.485 176,2	334.573 181,1

105

ΑΕΠ, Ισοζύγιο, Δαπάνες, Έσοδα, Χρέος Γενικής Κυβέρνησης Πηγή (ΕΛΣΤΑΤ)

Το Φεβρουάριο του 2018 η Ελλάδα βγαίνει ξανά στις αγορές με νέο 7ατές ομόλογο που εξέδωσε το Ελληνικό δημόσιο, με στόχο να σχηματίσει ένα αποθεματικό ασφάλειας, ενόψει του τέλους του 3^{ου} Μνημονίου. Το δημόσιο δανείστηκε 3 δις ευρώ, ενώ οι προσφορές έφτασαν τα 6-6,5 δις ευρώ. Η έκδοση του νέου 7ετούς ομόλογου, ύψους 3 δις ευρώ με επιτόκιο 3,5% δημιούργησε θετικό κλίμα στον Ελληνικό λαό και ένα σημαντικό βήμα εισαγωγής στις διεθνείς αγορές.

Παρότι στη κυβέρνηση εξέφραζαν μεγάλη ικανοποίηση για την έκδοση, γεγονός παραμένει ότι η απόδοση απέχει 2 ποσοστιαίες μονάδες από αυτές των αντίστοιχων τίτλων των πρώην μνημονιακών χωρών που βγήκαν με καθαρή έξοδο. Συγκεκριμένα, η απόδοση του 7ετούς ομόλογου της Πορτογαλίας ήταν 1,53% και της Κύπρου 1,56%, ενώ της Ιρλανδίας ήταν μόνο 0,63%¹⁰⁶. Τα χαρακτηριστικά της έκδοσης και της απόδοσης, έδειξαν επίσης ότι η επιστροφή της χώρας στην κανονικότητα έχει ακόμη δρόμο.

Την 22^η Ιουνίου του 2018, εκτελείται Eurogroup, στο οποίο η Ελλάδα κατάφερε και πήρε το εισιτήριο της εξόδου από τα Μνημόνια, ύστερα από εννέα δραματικά χρόνια. Εννέα χρόνια γεμάτα με φορολογικές αφαιμάξεις, καταστροφικά υψηλά ποσοστά

¹⁰⁵ ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ. Δημοσιονομικά στοιχεία για τη περίοδο 2015-2018. Ιστοσελίδα:

<https://www.statistics.gr/documents/20181/a450e106-24e3-49b0-a9e4-df3775da109b>

¹⁰⁶ Χρυσολωρά Ε. (2018) Με επιτόκιο 3,5% το 7ετές ομόλογο. Ιστοσελίδα:

<https://www.kathimerini.gr/947728/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/me-epitokio-35-to-7etes-omologo>

ανεργίας, συνεχόμενη ροή μείωσης των μακροοικονομικών μεγεθών της και πολλαπλά κοινωνικά προβλήματα.

Η δυσμενής κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας, ανάγκασε πολλούς ανθρώπους να μεταναστεύσουν στο εξωτερικό με απώτερο σκοπό καλύτερο βιοτικό επίπεδο. Από την έναρξη της κρίσης (2009) έως και σήμερα πάνω από μισό εκατομμύριο Ελλήνων πολιτών, μετανάστευσαν στο εξωτερικό (κυρίως Ευρώπη), με στόχο να μπορέσουν να αξιοποιήσουν τις δεξιότητες τους σε διάφορα επαγγέλματα, καθώς στην Ελλάδα, δεν υπήρχε αυτή η δυνατότητα. Το ύψος του ποσοστού της ανεργίας περιόρισε τις ήδη λιγοστές θέσεις εργασίας και ώθησε πολλούς νέους να «εγκαταλείψουν» τη χώρα τους και να οδηγηθούν στο εξωτερικό. Αξίζει να αναφερθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ανθρώπων που μετανάστευσαν λόγω της κρίσης (κάτι το οποίο συνεχίζεται ακόμα), ήταν και εξακολουθεί να είναι νέοι επιστήμονες.

Η Ελλάδα απέκτησε το εισιτήριο της εξόδου από τα 3 «προγράμματα οικονομικής προσαρμογής» και ξανά μπήκε στις διεθνείς αγορές. Ωστόσο, η κατάσταση δεν έχει εδραιωθεί ακόμα, διότι οι οικονομικές και κοινωνικές απώλειες, καθώς και το ύψος του δημόσιου χρέους αντικατοπτρίζουν την ύφεση που ζει βαθιά στις ζωές των Ελλήνων πολιτών.

4.2.2.1 ΑΙΤΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ (ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ)

Η οικονομική κρίση της χώρας μας δεν είναι μόνο αποτέλεσμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2007-2009, αλλά είναι και εσωτερική κρίση, συνέπεια ενός αντιπαραγωγικού μοντέλου οργάνωσης της Ελληνικής οικονομίας που εφαρμόζεται εδώ και δεκαετίες, πάντως σίγουρα από τη μεταπολίτευση ως και σήμερα. Ένα μοντέλο με δομικές αδυναμίες, όπως η επιχειρηματική εσωστρέφεια, που σημαίνει μικρό ποσοστό εξαγωγών στο ΑΕΠ, ο μεγάλος, καταστροφικά αναποτελεσματικός δημόσιος τομέας, το μη βιώσιμο ασφαλιστικό σύστημα και η αφόρητη γραφειοκρατία. Επίσης, το ανεπαρκές εκπαιδευτικό σύστημα, που δεν διαμορφώνει χαρακτήρες, δεν προτείνει την κριτική σκέψη, δεν προάγει την αριστεία, δεν είναι συνδεδεμένο με την αγορά εργασίας και υστερεί σε έρευνα και ανάπτυξη¹⁰⁷. Επιπροσθέτως, το διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα, καθώς και η κακομεταχείριση των ξένων κεφαλαίων αποτελούν σημαντικά αίτια της Ελληνικής κρίσης. Το δυσμενές επιχειρηματικό περιβάλλον, και τέλος ο ανορθόδοξα δομημένος πρωτογενής τομέας και ο ταλαιπωρημένος τομέας του κλασικού και σύγχρονου πολιτιστικού μας προϊόντος. Όλα αυτά και άλλα δομικά προβλήματα είχαν σαν συνέπεια τα συνεχή δημοσιονομικά ελλείμματα, τη μείωση της Εθνικής αποταμίευσης, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και το χαμηλό ποσοστό ξένων επενδύσεων.

4.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ 5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

¹⁰⁷ Νάνος Κ. (2019) Τα αίτια της οικονομικής κρίσης, οι συνέπειες και η διέξοδος.

Ιστοσελίδα: <https://mera25.gr/%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%AF%CF%84%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BD/>

Ερχόμαστε το τέλος του σημαντικότερου κεφαλαίου της πτυχιακής εργασίας, την Ελληνική οικονομική κρίση, η οποία αποτελεί το ουσιώδες και σημαντικότερο αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Τα συνεχή χρηματοπιστωτικά αρνητικά αποτελέσματα, δημιούργησαν πλήθος χρηματιστηριακών φουσκών, οι οποίες έσκασαν και επηρέασαν άμεσα επενδυτές, εταιρίες, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, καταναλωτές. Ένα από τα πιο αξιοσημείωτα αρνητικά γεγονότα τα οποία έλαβαν τόπο κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας κρίσης (2007-2009) ήταν η πτώχευση της 3^{ης} μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας στην Αμερική, τη Lehman Brothers. Η χρηματοπιστωτική κρίση, αναφερόμενη επίσης ως, κρίση ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, μεταφέρθηκε ραγδαία στην πραγματικότητα και έπληξε το παγκόσμιο εμπόριο. Η κρίση μεταδόθηκε στα κράτη της Ευρωζώνης, και συνεπώς στην Ελλάδα.

Το πλήγμα της Ελληνικής οικονομίας είναι μεγάλο, καθώς η κρίση εκτυλίσσεται με ταχύς ρυθμούς. Με υψηλά ποσοστά ανεργίας και σοβαρά δημοσιονομικά ελλείμματα, η Ελλάδα βυθίζεται στην άβυσσο της ύφεσης. Τα δισεκατομμύρια ευρώ που αντικατοπτρίζουν το δημόσιο χρέος, και η υπερβολικά χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας, χαρακτηρίζουν την Ελληνική οικονομία αφερέγγυα, και άκρως επικίνδυνη για παροχή δανείων. Η Ελλάδα ανέκαθεν χρωστούσε και έπαιρνε δάνεια, το φαινόμενο αυτό παρατηρείται κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης (1974), έως και τώρα. Έτσι, η Ελλάδα μπήκε στο γνωστό σε όλους μας φαύλο κύκλο των μνημονίων. Τρία προγράμματα οικονομικής προσαρμογής εκταμιευθήκαν στις Ελληνικές τράπεζες, κατά τα έτη 2010-2018, με το συνολικό ποσό από τα 3 Μνημόνια να αγγίζει τα 276,5 δισεκατομμύρια ευρώ. Παρατηρήσαμε ότι η Ελλάδα έκανε σοβαρή προσπάθεια να παράγει πλεονάσματα και να μειώσει το δημόσιο χρέος της. Κατάφερε και πέτυχε πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών το 2013, 0,6%, το οποίο το 2008 βρισκόταν σε έλλειμμα με ποσοστό περίπου 14,5%. Ωστόσο η Ελλάδα δεν κατάφερε να μειώσει το δημόσιο χρέος της, δεν παρέμεινε ούτε σταθερό, αυξήθηκε από το 2010 146,0% του ΑΕΠ, σε 181,1% του ΑΕΠ. Το ΑΕΠ της χώρας μειώθηκε σταδιακά κατά τα μνημονιακά έτη και η ανεργία αυξήθηκε μέχρι και το 2013 με ποσοστό 27,5%. Παρατηρήσαμε όμως και μικρή ανάκαμψη το 2014 με πλεόνασμα 0,4%, το 2015 μειώθηκε στο -2,1%, αλλά από το 2016 έως και το 2018 τα έτη ήταν πλεονασματικά, με σταδιακή αύξηση του πρωτογενούς πλεονάσματος της ΓΓ από 3,6% (2016) σε 4,4% (2018).

Η Ελλάδα μετά από μια αδυσώπητη 9ετία, βγαίνει στις αγορές με νέο 7ετές ομόλογο του Ελληνικού δημοσίου, ύψους 3 δις και 3,5% επιτόκιο. Ομολογουμένως, η οικονομία βρίσκεται ακόμα σε κρίση, χρωστώντας αρκετά δισεκατομμύρια στους Εταίρους και το ΔΝΤ.

Ποσοστά και στατιστικά στοιχεία κατά τη διάρκεια της κρίσης (συνοπτικά).

Μέσος όρος ποσοστού ανεργίας (2009-2018) : 20,13%, με υψηλότερο ποσοστό το 2013 27,5% και το 2018 19,21%, όταν στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2018 ήταν 6,6%.

Ποσοστό ανεργίας στους νέους (2013) : 58,2%, ενώ ο μέσος όρος στην Ευρώπη το ίδιο έτος ήταν 26,81%.

Δημόσιο χρέος: 2009 129,4%, 2010 146%, 2011 171,3%, 2012 156,9%, 2013 174,9%, 2014 179%, 2015 176,8%, 2016 178,5% 2017 176,2% 2018 181,1%.

Ρυθμός ανάπτυξης: -2,6% του ΑΕΠ κατά τα έτη της κρίσης.

Ποσοστό φτώχειας: Το 2009 ήταν περίπου 2,2%, ενώ το 2015 στο 15%, με περίπου 1.650.000 ανθρώπους. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ το 2017 ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό ανέρχεται στο 34,8%, δηλαδή σε 3.701.800 άτομα του πληθυσμού της χώρας¹⁰⁸.

Πρωτογενές ισοζύγιο ΓΚ: 2009 -15,4%, 2010 -5,2%, 2011 -2,9%, 2012 -3,6%, 2013 -9,1%, 2014 0,6%, 2015 -2,1%, 2016 3,7%, 2017 3,9%, 2018 4,4%.

ΑΕΠ: 2009 231.642 εκατομμύρια, 2010 226.210 εκατομμύρια, 2011 207.752 εκατομμύρια, 2012 192.204 εκατομμύρια, 2013 182.438 εκατομμύρια, 2014 178.656 εκατομμύρια, 2015 176.312 εκατομμύρια, 2016 176.488 εκατομμύρια, 2017 180.218 εκατομμύρια, 2018 184.714 εκατομμύρια.

Μερικά στοιχεία όπως ο ρυθμός ανάπτυξης, το ποσοστό ανεργίας στους νέους και το ποσοστό φτώχειας, δεν αναφέρθηκαν στη πτυχιακή εργασία. Ωστόσο, θεώρησα σημαντικό να τα γράψω τώρα, ώστε να υπάρξει ολόκληρη εικόνα και να μπορέσει να κριθεί από τον οποιοδήποτε, με ορθόδοξο και αντικειμενικό τρόπο.

Ακολουθεί το 5^ο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Στο 5^ο κεφάλαιο θα δούμε τη κατάσταση της Ελλάδας από 2018 έως και σήμερα, θα είναι μια σύντομη περιήγηση, καθώς το βασικό αντικείμενο της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας τελείωσε.

¹⁰⁸ Ποντοπόρος Δ. (2018) Πόσοι είναι οι φτωχοί της Ελλάδας. Ιστοσελίδα:

<https://www.ekirikas.com/%CF%80%CF%8C%CF%83%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CF%86%CF%84%CF%89%CF%87%CE%BF%CE%AF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΝΗΜΟΝΙΑΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

5. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ (2018-2019)

Η έξοδος της Ελλάδας από την 9ετία των «σκληρών προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής τελείωσε». Τα δυσμενή χρόνια που υποβάθμισαν και κατέστησαν αυτή τη χώρα, κράτος χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας, επικίνδυνα για μακροπρόθεσμα, καθώς και βραχυχρόνια επενδυτικά προγράμματα και αφερέγγυα στη παροχή δανείων τελείωσαν. Η Ελληνική Δημοκρατία πετυχαίνει πρωτογενή πλεονάσματα από το 2015 έως και το 2019, κάτι το οποίο δείχνει ότι η Ελληνική οικονομία δείχνει δυναμική ανάκαμψη, καθώς τα πρωτογενή πλεονάσματα έχουν μικρή, αλλά σταδιακή αύξηση, Το 2016 3,6%, το 2017 3,9%, το 2018 4,4% και το 2019 4,4%. Να αναφερθεί επίσης ότι το ΔΝΤ προβλέπει πλεόνασμα ύψους 2,6% για το 2020. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, με ρυθμό 1,9% αναπτύχθηκε η Ελληνική οικονομία το 2019. Η συγκεκριμένη αύξηση του ΑΕΠ είναι οριακά χαμηλότερη από εκείνη που ανέμενε η κυβέρνηση, η οποία εκτιμούσε ανάπτυξη 2%¹⁰⁹.

Ειδικότερα, η ΕΛΣΤΑΤ ανακοίνωσε την πρώτη εκτίμηση του ΑΕΠ για το έτος 2019. Η εκτίμηση αυτή έχει υπολογιστεί από το άθροισμα των αντίστοιχων αποτελεσμάτων των τριμήνων των τριμήνων του έτους 2019 (μη εποχικά διορθωμένων) όπως έχουν προκύψει μετά την ενσωμάτωση ενημερωμένων στοιχείων από τις πηγές. Σύμφωνα με την εκτίμηση αυτή, το ΑΕΠ το 2019 σε όρους όγκου ανήλθε σε 194,4 δις ευρώ έναντι 190,8 δις ευρώ το 2018 παρουσιάζοντας αύξηση κατά 1,9%. Το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές το 2019 ανήλθε σε 187,5 δις ευρώ έναντι 184,7 δις ευρώ το 2018 παρουσιάζοντας αύξηση κατά 1,5%.

Στα 331,063 δις ευρώ διαμορφώθηκε το δημόσιο χρέος στο τέλος του δ' τριμήνου 2019, από 334,723 δις ευρώ το δ' τρίμηνο του 2018 και 317,485 δις ευρώ το αντίστοιχο τρίμηνο του 2017. Αυτό προκύπτει από τους τριμηνιαίους μη χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς της Γενικής Κυβέρνησης που δημοσιοποίησε η ΕΛΣΤΑΤ. Το δημόσιο χρέος λοιπόν, ανέρχεται (ως ποσοστό) στο 176,6% του ΑΕΠ.

¹⁰⁹ Κουκάκης Θ. (2020) ΕΛΣΤΑΤ: Στο 1,9% η ανάπτυξη της Ελλάδος το 2019: Ιστοσελίδα: <https://www.cnn.gr/oikonomia/story/210203/elstat-sto-1-9-i-anaptyxi-tis-ellados-to-2019>

Η πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας αυξάνεται σταδιακά από το 2015 έως και σήμερα, με αποτέλεσμα οι μεγάλοι οίκοι αξιολόγησης, όπως Moody's, Fitch, S & P, να χαρακτηρίζουν την Ελλάδα ως B1, BB, BB-, σύμβολα τα οποία δείχνουν ότι η Ελλάδα έχει σταθερή και θετική πιστοληπτική ικανότητα.

Η ανεργία μειώθηκε στο 17,3% το 2019, από το 19,2% το 2018. Σχεδόν 2 ποσοστιαίες μονάδες μείωση. Επιπλέον, το ποσοστό ανεργίας τον Ιανουάριο 2020, ήταν στο 16,4%.

Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία, παρατηρείται ότι η Ελληνική οικονομία ανακάμπτει, έστω και με αργούς ρυθμούς, καθώς παρουσιάζει δημοσιονομικά πλεονάσματα, μειώνει την ανεργία και ελαχιστοποιεί το δημόσιο χρέος.

Η Ελληνική οικονομία, σύμφωνα πάντα με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των διαφόρων υπηρεσιακών ελέγχων, έχει καταφέρει και έχει δημιουργήσει αλλαγές στα μακροοικονομικά μεγέθη, όπως την αύξηση του ΑΕΠ, την αλλαγή του πρωτογενές ισοζυγίου σε πλεονασματικό, από ελλειμματικό, επίσης θετική ροή παρουσιάστηκε στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο κατά τον Αύγουστο του 2019, παρουσίασε πλεόνασμα 1,9 δις ευρώ, κατά 519 εκατομμύρια ευρώ μεγαλύτερο από εκείνο του ίδιου μήνα το 2018¹¹⁰.

Μην ξεχάσουμε να αναφέρουμε τη σημαντικότερη βιομηχανία από την οποία η Ελληνική οικονομία στηρίζεται άμεσα, τη τουριστική βιομηχανία, και το μέγεθος των τουριστικών εισπράξεων συμβάλλουν σημαντικά στο ισοζύγιο πληρωμών, ενώ επίσης συμβάλλουν στην μείωση της ανεργίας, καθώς μεγάλο ποσοστό πολιτών ζουν άμεσα από τις τουριστικές σεζόν.

Πίνακας 1.

Τουριστικές Εισπράξεις, Περίοδος Ιανουαρίου-Νοεμβρίου

¹¹⁰ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Ιστοσελίδα: <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-tyroy/anazhthsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?announcement=3fe6375b-9d3a-4247-a4f6-22d78ab957b8>

111

Τουριστικές Εισπράξεις, Περίοδος Ιανουαρίου-Νοεμβρίου Πηγή (Business Daily)

Το επίπεδο τουριστικών εισπράξεων το 2010 ήταν 9,5 δισεκατομμύρια ευρώ και τώρα βρίσκεται στο ύψος των 17,9 δισεκατομμυρίων ευρώ. Η συνολική αύξηση από το 2010 έως το 2019 είναι περίπου 89%, απίστευτα μεγάλο ποσοστό, και κάτι το οποίο δείχνει ότι η Ελλάδα, ακόμα και στη περίοδο της κρίσης (2009-18) υπήρξε κορυφαίος τουριστικός προορισμός. Το ¼ του Ελληνικού ΑΕΠ δημιουργεί ο τουρισμός, αναδεικνύοντας τόσο την καταλυτική σημασία του για την εθνική οικονομία όσο όμως και τη μονοδιάστατη ανάπτυξη της χώρας¹¹². Σύμφωνα με τις στατιστικές υπηρεσίες, η μια ποσοστιαία μονάδα του ρυθμού ανάπτυξης, οφείλεται στην τουριστική βιομηχανία.

Πέρα από τα θετικά αυτά στατιστικά στοιχεία και τους πλεονασματικούς στόχους που πέτυχε η χώρα, τα προβλήματα που κληροδότησε η σκληρή χρηματοοικονομική κρίση ήταν πολλαπλά και δυσεπίλυτα. Το δημόσιο χρέος να μειώθηκε στο 176,6% το 2019, από το 181,1% το 2018. Ωστόσο, αποτελεί κίνδυνο για τη βιωσιμότητα του και δημιουργεί αβεβαιότητα για την ικανότητα της χώρας να το εξυπηρετήσει σε

¹¹¹ Χαλδούπης Ν. (2020) Ο τουρισμός έσωσε την Ελλάδα: αύξηση εσόδων 90% στα χρόνια της κρίσης. Ιστοσελίδα: https://www.businessdaily.gr/oikonomia/9973_o-toyrismos-esose-tin-ellada-ayxisi-esodon-90-sta-hronia-tis-krisis

¹¹² Μπέλλος Η. (2019) Ο τουρισμός έδωσε το ¼ του ΑΕΠ. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/1026637/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/o-toyrismos-edwse-to-14-toy-aep>

μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Έτσι, περιορίζει την αναπτυξιακή δυναμική, ενώ ταυτοχρόνως αυξάνει το κόστος δανεισμού του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα.

Η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα εξακολουθεί να είναι δυσμενής και το βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων πολιτών είναι μειωμένο σε σχέση με αυτό των Ευρωπαϊκών χωρών. Οι προσπάθειες δραστικών μεταρρυθμίσεων για βελτίωση της οικονομικής δραστηριότητας και προσέλκυσης ξένων επενδύσεων που θα συνέβαλαν στη διατήρηση του βιοτικού επιπέδου απέτυχαν. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας βελτιώνεται, σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία των στατιστικών υπηρεσιών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το αντικείμενο μελέτης της παρούσας πτυχιακής εργασίας τελείωσε. Έγινε ανάλυση όλων των κεφαλαίων, καθώς δόθηκε έμφαση στο κεφάλαιο 3, Παγκόσμια κρίση, και στο κεφάλαιο 4, το βασικό κορμό της παρούσας πτυχιακής εργασίας, την Ελληνική κρίση.

Συνοψίζοντας, αναφέραμε την σημασία της οικονομικής κρίσης και των οικονομικών διακυμάνσεων, καθώς επίσης είδαμε και τα τέσσερα στάδια του οικονομικού κύκλου. Επιπρόσθετα, είδαμε παραδείγματα αιτιών μιας οικονομικής κρίσης, και έγινε κατανοητό το γεγονός πως μια οικονομία μπορεί να καταρρεύσει σε σύντομο χρονικό διάστημα, όπως, παράδειγμα η οικονομία της Ιαπωνίας, η οποία, εξαιτίας των «σκασιμάτων» διάφορων χρηματιστηριακών φουσκών, κατέρρευσε και προκάλεσε ζημιά ύψους τρισεκατομμυρίων δολαρίων.

Επίσης καταλαβαίνουμε πως η Μεγάλη ύφεση, καθώς και η Παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, συνέβαλλαν αρνητικά με σοβαρές απώλειες στο διεθνές εμπόριο, στο κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων (σε παγκόσμια κλίμακα), στην αύξηση της ανεργίας, καθώς και στην δημιουργία πολλαπλών κοινωνικών προβλημάτων. Η οικονομική ευμάρεια που αύξησε το βιοτικό επίπεδο της Αμερικανικής οικονομίας κατά τα έτη 1920-28, κατέστησε το «Αμερικανικό όνειρο» πραγματικό. Μειωμένα ποσοστά ανεργίας αυξανόμενη ροή στο πραγματικό ΑΕΠ για 9 συνεχόμενα έτη (1920-28), ενώ επίσης κατείχε περίπου το 40% των εξαγωγών στο διεθνές εμπόριο. Ωστόσο, η απότομη μείωση του χρηματιστηριακού δείκτη Dow Jones, δημιούργησε σοβαρό πρόβλημα ρευστότητας, τα τραπεζικά ιδρύματα έκλεισαν, αυξήθηκε το ποσοστό ανεργίας, μειώθηκαν οι εξαγωγές, και αυτό προκάλεσε δυσεπίλυτα προβλήματα παγκοσμίως.

Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος ισοπέδωσε την Ευρωζώνη, καθώς επίσης η Μεγάλη ύφεση ενθάρρυνε το γεγονός αυτό. Η Ελλάδα το 1930, ένα μικρό μεταπολεμικό κράτος, βρέθηκε αντιμέτωπο με δυσμενείς καταστάσεις, και κρίσιμες ανισορροπίες στα μακροοικονομικά της μεγέθη. Το ποσοστό ανεργίας σχεδόν τετραπλασιάστηκε (1928 2,8%, 1932 8,6%). Το όνειρο της Ελληνικής Δημοκρατίας για ανασυγκρότηση της μεταπολεμικής χώρας δεν πραγματοποιήθηκε άμεσα, ενώ η τότε κυβέρνηση αναγκάστηκε και πήρε δάνειο για την αντιμετώπιση των παγκόσμιων συγκυριών.

Ανακεφαλαιώνοντας, το πλήγμα της Παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης (2007-2009) διαδόθηκε ραγδαία στα κράτη της Ευρωζώνης, και σημαντικότερα στην Ελλάδα. Ο συνδυασμός χρηματιστηριακής μόχλευσης και του «απελευθερωμένου» κανονιστικού πλαισίου, προκάλεσαν ένα σύνολο από χρηματιστηριακές φούσκες, οι οποίες «έσπασαν», με αποκορύφωμα τη χρεοκοπία της Lehman Brothers, καθώς η μετοχή της το 2008 άγγιξε την αξία των μηδέν δολαρίων.

Η Ελληνική οικονομία δεν μπόρεσε να ανταπεξέλθει στις κρίσιμες επιπτώσεις της Παγκόσμιας κρίσης, και έσπευσε για βοήθεια στους Ευρωπαίους Εταίρους και στο ΔΝΤ. Τότε δημιουργήθηκε η γνωστή σε όλους ερώτηση. «*Είναι το χρέος της Ελλάδας βιώσιμο;*». Οι απαντήσεις είναι αμφιλεγόμενες, καθώς πολλοί φτάνουν στο συμπέρασμα ότι το δημόσιο χρέος της Ελληνικής οικονομίας, ήταν πρόβλημα ρευστότητας, ενώ άλλοι θεωρούν ότι το χρέος είναι βιώσιμο και θα συνεχίσει να είναι, όσο η Ελληνική οικονομία παράγει πρωτογενή πλεονάσματα.

Τα πολλαπλά αίτια της Ελληνικής κρίσης, και συγκεκριμένα το διεφθαρμένο πολιτικό και ο αφόρητα μεγάλος αναξιόπιστος δημόσιος σύστημα βύθισαν την Ελληνική οικονομία στην απόλυτη ύφεση. Ο φαύλος κύκλος των 3^{ων} Μνημονίων αύξησε το δημόσιο χρέος της Ελλάδας, και μείωσε σε σημαντικό βαθμό το ΑΕΠ, ενώ ταυτοχρόνως, αυξήθηκε και η ανεργία, σε ποσοστά που ξεπέρασαν κατά πολύ τα ποσοστά ανεργίας των Ευρωπαϊκών χωρών. Η Ελληνική Δημοκρατία κατέληξε να έχει τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ, το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος στην Ευρώπη, και παραμένει η χώρα της οποίας έχει χορηγηθεί το υψηλότερο δάνειο που έχει χορηγηθεί ποτέ σε κράτος (σύμφωνα πάντα με το ΑΕΠ της).

Οι υψηλές ανισορροπίες στα μακροοικονομικά μεγέθη της Ελλάδας, χαρακτήρισαν την κατάσταση της επικίνδυνη για επενδύσεις. Επιπρόσθετα, κατά τα έτη της κρίσης διάφοροι οίκοι αξιολόγησης μείωσαν την πιστοληπτική ικανότητα της, παρουσιάζοντας την αφερέγγυα.

Ομολογουμένως, η Ελλάδα πέτυχε δημοσιονομικούς στόχους, (συμφωνία της ΕΕ και του ΔΝΤ, ώστε να συνεχίσει η χορήγηση των δανείων) αύξησε το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών το 2013, μετά από πολλά έτη συνεχόμενων ελλειμματικών ισοζυγίων, ενώ κατάφερε και διατηρεί ακόμα το σταδιακό αυξανόμενο πρωτογενές πλεόνασμα. Επίσης, κατάφερε και μείωσε της εισαγωγές της κατά 10%, ενώ ταυτοχρόνως αύξησε τις εξαγωγές της (11%).

Η έξοδος τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής, δημιούργησε θετικό κλίμα στο λαό και η εισαγωγή της Ελληνικής οικονομία στις αγορές, αύξησε τις προοπτικές νέων επενδυτικών προγραμμάτων. Επίσης, αυξήθηκε και το ποσοστό του τουρισμού από το 2009 9,5 δισεκατομμύρια ευρώ σε 17,9 εκατομμύρια ευρώ το 2019. Γεγονός εξαιρετικά σημαντικό καθώς οι τουριστικές εισπράξεις αποτελούν περίπου το 25% του ΑΕΠ.

Θεωρώ, ότι η Ελλάδα τείνει στην δυνητική βιωσιμότητα του δημόσιου χρέους, και ευελπιστώ στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου, με απώτερο σκοπό την καλύτερη ποιότητα ζωής για τους συναθρώπους μου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Geert M. (2012) *Τι γίνεται αν Η ΕΥΡΩΠΗ ΔΙΑΛΥΘΕΙ*; Ελλάδα: Εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ
- Marc R. (2011) *ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΕΚΤΟΣ ΝΟΜΟΥ*. Ελλάδα: Εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ
- Δρέλλιας Ε. (2018) Η θεωρία του οικονομικού κύκλου <https://powerpolitics.eu/author/edrellias/>. Πρόσβαση την 5^η Δεκεμβρίου 2019, 16:30
- Δημήτριος Κ. κ. συν.(2019) Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΕΝΤΩΝΗΣ ΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΑΣΦΥΞΙΑΣ. <http://www.fbs.com.gr/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1/%CE%B7-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%89%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B2%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%83-%CF%84%CE%B7%CF%83-%CF%81%CE%B5/>. Πρόσβαση την 10^η Δεκεμβρίου 2019, 11:32
- ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΕΦΑΛΑΙΑΓΟΡΑΣ. (2010) Το Φαινόμενο της Χρηματιστηριακής Φούσκας. <https://www.cysec.gov.cy/CMSPages/GetFile.aspx?guid=8fdc8d01-37ae-436c-ad1b-fd737119cf3a>. Πρόσβαση την 11^η Δεκεμβρίου 2019, 22:30
- Σαν σήμερα. Η Χρηματιστηριακή Κρίση του 1929 <https://www.sansimera.gr/articles/182>. Πρόσβαση την 15^η Δεκεμβρίου 2019, 20:34
- Ο ΚΟΣΜΟΣ (2019). Το πρόσωπο: Φέρντιναντ Πέκορα <https://www.kathimerini.gr/392182/article/epikairothta/kosmos/to-proswpo-ferntinant-pekora>. Πρόσβαση την 17^η Δεκεμβρίου 2019, 16:40
- ΔΑΝΗΣ Π. (2019) 24 Οκτωβρίου 1933: Το κραχ του «αμερικανικού ονείρου». <https://www.imerodromos.gr/crash/>. Πρόσβαση την 17^η Δεκεμβρίου 2019, 17:21

- Η Οικονομική Κρίση 1929-1932 στην Κεντρική Ευρώπη.
http://www.arch.uoa.gr/fileadmin/arch.uoa.gr/uploads/drastr_hist/krisi_seminaria/krisi_raptis.pdf. Πρόσβαση την 12^η Φεβρουαρίου 2020, 00:05
- Εισηγήσεις της Ημερίδας «Από τη κρίση του 1929 στη κρίση του 2009».
[http://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Imerides/Imerida%20\(%20Krax1929%20\).pdf](http://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Imerides/Imerida%20(%20Krax1929%20).pdf). Πρόσβαση την 12^η Φεβρουαρίου 2020, 00:50
- Κονδύλης Θ.(2010) 1929 - 1932: Η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και η Ελληνική Πτώχευση. <https://www.eurocapital.gr/permalink/13126.html>. Πρόσβαση την 12^η Φεβρουαρίου 2020, 01:22
- Οικονομίδης Φ. (2011) Η ελληνική χρεοκοπία του 1932.
<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=323704>. Πρόσβαση την 15^η Φεβρουαρίου 2020, 12:30
- Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε. Ιστοσελίδα: <https://www.inegsee.gr/>. Πρόσβαση την 15^η Φεβρουαρίου 2020, 20:34
- Τσουλφίδης Λ. Η Ελλάδα στη Κρίση του 1929: Διδάγματα Οικονομικής Πολιτικής. http://www.e-history.eu/files/uploads/Presentation_2010.12.06.pdf. Πρόσβαση την 17^η Φεβρουαρίου 2020, 14:54
- LIBERATION (2019) 18 Απριλίου 1932: Όταν η Ελλάδα κήρυξε χρεοστάσιο.
<https://infonewstime.wordpress.com/2019/04/18/18-%CE%B1%CF%80%CF%81%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%BF%CF%85-1932-%CF%8C%CF%84%CE%B1%CE%BD-%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CE%BA%CE%AE%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B5-%CF%87%CF%81%CE%B5%CE%BF%CF%83/>. Πρόσβαση την 18^η Φεβρουαρίου 2020, 22:30
- Ιστορία (2019) Σαν σήμερα το 1932 ο Ελευθέριος Βενιζέλος κηρύσσει προσωρινό χρεοστάσιο.
https://www.pentapostagma.gr/politismos/istoria/6710906_san-simera-1932-o-eleytherios-benizelos-kirysei-prosorino-hreostasio. Πρόσβαση την 18^η Φεβρουαρίου 2020, 22:41
- Πελεκάνου Μ. (2017) Η ΜΕΓΑΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (2008-.). ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΤΩΝ ΜΜΕ.
https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/10890/3/Nemertes_Pelekanou%28econ%29.pdf. Πρόσβαση την 19^η Φεβρουαρίου 2020, 21:30
-

Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές.
<https://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/EconomyMarketsIV8.pdf>.
Πρόσβαση την 2^η Μαρτίου 2020, 18:30

79

- Καμπόλη Χ. και Τραυλού Ν. (2009) Πέντε βασικές αιτίες της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/362723/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/pente-vasikes-aities-ths-xrhmatopistwtikhskrisis>. Πρόσβαση την 2^η Μαρτίου 2020, 22:46
- Τουχτίδου Σ. (2016) Lehman Brothers: Η χρεοκοπία που άλλαξε το κόσμο. <https://gr.euronews.com/2016/09/15/lehman-brothers-8-years>. Πρόσβαση την 5^η Μαρτίου 2020, 23:07
- Γαλιενιανός Μ. (2015) Η Ελληνική Κρίση: Αίτια και Επιπτώσεις: http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2015/01/%CE%95%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF_16_Manolis-Galenianos-GR.pdf. Πρόσβαση την 9^η Μαρτίου 2020, 16:34
- ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Α. και ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣΗ Χ. (2011) Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011. <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>. Πρόσβαση την 9^η Μαρτίου 2020, 22:40
- Το Πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967. <https://www.sansimera.gr/articles/250>. Πρόσβαση την 10^η Μαρτίου 2020, 16:30
- Καμάρα Ι. (2005) Το χρονικό διόγκωσης του δημοσίου χρέους, 1980-2005. <https://www.kathimerini.gr/236892/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-xroniko-diogkwsis-toy-dhmosioy-xreous-1980-2005>. Πρόσβαση την 11^η Μαρτίου 2020, 23:40
- Πρωτογενές ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (έλλειμμα(-)/πλεόνασμα(+), % ΑΕΠ, 1990-2012). <http://crisisobs.gr/>. Πρόσβαση την 11^η Μαρτίου 2020, 01:45
- Δημόσιο χρέος (% ΑΕΠ, 1990-2012). <http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2013/03/7.-%CE%A7%CE%A1%CE%95%CE%9F%CE%A3-%CE%91%CE%95%CE%A03.pdf/>. Πρόσβαση την 16^η Μαρτίου 2020, 22:30
- TANEΑ Team (2015) ΤΑ ΝΕΑ. Ιστοσελίδα: <https://www.tanea.gr/2015/09/07/politics/eite-to-ethnos-tha-eksafanisei-to>

[xreos-eite-to-xreos-tha-afanisei-to-ethnos-2/](#). Πρόσβαση την 16^η Μαρτίου 2020, 23:30

80

- ΤοΒημα Team (2010) EUROSTAT Στο 15,4% ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΤΟ 2009. <https://www.tovima.gr/2010/11/15/finance/b-eurostat-b-br-sto-15-4-to-dimosionomiko-elleimma-to-2009/>. Πρόσβαση την 24^η Μαρτίου 2020, 15:24
- Νίκας Σ(2014) Οι οίκοι αξιολόγησης επιτάχυναν τη χρεοκοπία. <https://www.kathimerini.gr/780351/article/epikairothta/politikh/oi-oikoi-a3iologhshs-epitaxynan-th-xreokopia>. Πρόσβαση την 24^η Μαρτίου 2020, 15:45
- Μπασαράς Α. Ελληνική Οικονομική Κρίση. Ανασκόπηση, Ανάλυση και Προοπτική <http://www.elesme.gr/elesmegr/ellinikioikonomikikrisis.pdf>. Πρόσβαση την 27^η Μαρτίου 2020, 21:30
- Συμφωνία Stand-By του ΔΝΤ. <https://www.imf.org/external/lang/Greek/np/exr/facts/pdf/sbag.pdf>. Πρόσβαση την 27^η Μαρτίου 2020, 22:49
- Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html. Πρόσβαση την 27^η Μαρτίου 2020, 23:16
- Δασόπουλος Τ (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>. Πρόσβαση την 30^η Μαρτίου 2020, 23:00
- ΔΕΛΤΙΟΥ ΤΥΠΟΥ Δημοσιονομικά στοιχεία για τη περίοδο 2010-2013. Ιστοσελίδα: https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=128040&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el. Πρόσβαση την 30^η Μαρτίου 2020, 23:50
- ΤΣΑΚΛΟΓΟΥ Π., ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΣ Γ., ΤΡΙΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Χ., ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΥΛΟΣ Α., ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Γ. (2016) Τι Συνέβη Στα 6

Χρόνια Των Μνημονίων Ιστοσελίδα: <https://www.dianeosis.org/2016/05/6-xronia-mnimoniwn/>. Πρόσβαση την 1^η Απριλίου 2020, 16:30

81

- Κωτάκης Α. (2020) Σαν σήμερα (12/2) το 2012: Ψηφίζεται το δεύτερο μνημόνιο από τη Βουλή. <https://www.sportime.gr/extratime/agenda/san-simera-12-2-to-2012-psifizete-to-deftero-mnimonio-apo-tin-vouli/>. Πρόσβαση την 6^η Απριλίου 2020, 00:07
- Ενημερωτικό γράφημα - Financial assistance to Greece 2010-2018. <https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/financial-assistance-to-greece-2010-2018/>. Πρόσβαση την 6^η Απριλίου 2020, 20:02
- Τσάφος Ν. Αναλύοντας το Δεύτερο Μνημόνιο. <http://www.elzoni.gr/html/ent/804/ent.20804.asp>. Πρόσβαση την 6^η Απριλίου 2020, 20:10
- Με πολιτικές απώλειες πέρασαν τα μέτρα. <https://www.in.gr/2012/11/07/greece/nomos-to-mnimonio-iii-me-153-psifoys-epeita-apo-mia-ekriktiki-imerastiboyle/>. Πρόσβαση την 6^η Απριλίου 2020, 21:30
- ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ Δημοσιονομικά στοιχεία για τη περίοδο 2013-2016. <https://www.statistics.gr/documents/20181/ad46e479-381e-47ea-9d11-f8c7a64d0ee1>. Πρόσβαση την 11^η Απριλίου 2020, 22:03
- Βαρουφάκης Γ. (2014) Ανατομία του Τρίτου Μνημονίου, που θα λέγεται αλλιώς. <https://www.yanisvaroufakis.eu/wp-content/uploads/2014/10/60-ceb1cebdcceb1cf84cebfcebcceafceb1-cf84cebfcf85-cf84cf81ceafcf84cebfcf85-cebccebdceb7cebccf8ccebdceb9cebfcf85-cf80cebfcf85-ceb8ceb1.pdf>. Πρόσβαση την 11^η Απριλίου 2020, 23:00
- Κουγιάνου Α. (2016) Οι 14 στιγμές που θυμόμαστε από το δημοψήφισμα της 5^η Ιουλίου 2015. https://www.huffingtonpost.gr/2016/07/05/politiki-afieromadimopsifisma-_n_10806852.html. Πρόσβαση την 12^η Απριλίου 2020, 00:05
- Μαλλιάρη Ν. (2019) Πως η Ελλάδα μπήκε στη φυλακή των capital controls και πως απελευθερώνεται 4 χρόνια μετά. <https://www.capital.gr/oikonomia/3378722/pos-i-ellada-mpike-sti-fulaki-ton-capital-controls-kai-pos-apeleutheronetai-4-xronia-meta>. Πρόσβαση την 12^η Απριλίου 2020, 00:20

- e-νομοθεσία.gr. <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/nomos-4387-2016-phek-85a-12-5-2016.html>. Πρόσβαση την 13^η Απριλίου 2020, 22:24

82

- CNN Greece (2017) Με πενταετές ομόλογο η Ελλάδα στις αγορές – Το τίμημα που θα πληρώσει το Δημόσιο. <https://www.cnn.gr/oikonomia/story/90486/me-5etes-omologo-i-ellada-stis-agores-to-timima-poy-tha-plirosei-to-dimosio>. Πρόσβαση την 15^η Απριλίου 2020, 22:15
- Με επιτυχία η ανταλλαγή ομολόγων ύψους 25,47 δις ευρώ. Τα 5 νέα ομόλογα ξεκινούν το 2023 και λήγουν το 2042. https://www.huffingtonpost.gr/2017/11/29/oikonomia-antallagi-omologon_n_18676368.html. Πρόσβαση την 15^η Απριλίου 2020, 22:30
- ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ Δημοσιονομικά στοιχεία για τη περίοδο 2015-2018. <https://www.statistics.gr/documents/20181/a450e106-24e3-49b0-a9e4-df3775da109b>. Πρόσβαση την 17^η Απριλίου 2020, 14:05
- Χρυσολωρά Ε. (2018) Με επιτόκιο 3,5% το 7ετές ομόλογο. <https://www.kathimerini.gr/947728/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/me-epitokio-35-to-7etes-omologo>. Πρόσβαση την 19^η Απριλίου 2020, 17:30
- Νάνος Κ. (2019) Τα αίτια της οικονομικής κρίσης, οι συνέπειες και η διέξοδος. <https://mera25.gr/%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%AF%CF%84%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BD/>. Πρόσβαση την 19^η Απριλίου 2020, 20:30
- Ποντοπόρος Δ. (2018) Πόσοι είναι οι φτωχοί της Ελλάδας. <https://www.ekirikas.com/%CF%80%CF%8C%CF%83%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CF%86%CF%84%CF%89%CF%87%CE%BF%CE%AF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82/>. Πρόσβαση την 21^η Απριλίου 2020, 21:04

- Κουκάκης Θ. (2020) ΕΛΣΤΑΤ: Στο 1,9% η ανάπτυξη της Ελλάδος το 2019: <https://www.cnn.gr/oikonomia/story/210203/elstat-sto-1-9-i-anaptyxi-tis-ellados-to-2019>. Πρόσβαση την 23^η Απριλίου 2020, 14:50
- ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ. <http://www.pdma.gr/el/debt-strategy-gr/public-debt-gr/credit-rating-gr>. Πρόσβαση την 23^η Απριλίου 2020, 15:30

83

- THEOC TEAM (2020) Στα 331,063 δισ. ευρώ διαμορφώθηκε το δημόσιο χρέος στο τέλος του 2019. <https://www.thetoc.gr/oikonomia/article/sta-331063-dis-euro-diamorfothike-to-dimosio-xreos-sto-telos-tou-2019/>. Πρόσβαση την 23 Απριλίου 2020, 15:38
- ΤΑΝΕΑ TEAM (2009) Παπακωνσταντίνου: στο 12,5% του ΑΕΠ το έλλειμμα του 2009. <https://www.tanea.gr/2009/10/20/economy/papakwnstantinoy-sto-12-5-toy-aep-br-to-elleimma-to-2009/>. Πρόσβαση την 28^η Απριλίου 2020, 22:00
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-tyroy/anazhthsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?announcement=3fe6375b-9d3a-4247-a4f6-22d78ab957b8>. Πρόσβαση την 30^η Απρίλη 2020, 21:15
- Χαλδούπης Ν. (2020) Ο τουρισμός έσωσε την Ελλάδα: αύξηση εσόδων 90% στα χρόνια της κρίσης. Ιστοσελίδα: https://www.businessdaily.gr/oikonomia/9973_o-toyrismos-esose-tin-ellada-ayxisi-esodon-90-sta-hronia-tis-krisis. Πρόσβαση την 1^η Μαΐου 2020, 14:15
- Μπέλλος Η. (2019) Ο τουρισμός έδωσε το ¼ του ΑΕΠ. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/1026637/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/o-toyrismos-edwse-to-14-toy-aep>. Πρόσβαση την 1^η Μαΐου 2020, 14:30

ΑΓΓΛΙΚΗ

- Kimberly A. (2019) What is the business cycle. <https://www.thebalance.com/what-is-the-business-cycle-3305912>. Πρόσβαση την 7^η Δεκεμβρίου 2019, 19:46
- The Six Root Causes of the Financial Crisis. <https://capitalinstitute.org/blog/six-root-causes-financial-crisis/>. Πρόσβαση την 8^η Δεκεμβρίου 2019, 22:50
- Osmond V. (2019) Factors that Lead to an Economic Crisis. <https://smallbusiness.chron.com/factors-lead-economic-crisis-4004.html>. Πρόσβαση την 9^η Δεκεμβρίου 2019, 14:35

- Kimberly A. (2019) Causes of an Economic Recession.
<https://www.thebalance.com/causes-of-economic-recession-3306010>.
Πρόσβαση την 9^η Δεκεμβρίου 2019, 20:25
 - The Economist (2005) Το επικίνδυνο μείγμα του στασιμοπληθωρισμού.
<https://www.kathimerini.gr/217366/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/to-epikindyno-meigma-toy-stasimoplh8wrismoy>. Πρόσβαση την 9^η Δεκεμβρίου 2019, 22:45
- 84
- InflationData.com. Inflation and CPI Consumer Price Index 1970-1979.
<https://inflationdata.com/articles/inflation-cpi-consumer-price-index-1970-1979/>. Πρόσβαση την 10^η Δεκεμβρίου 2019, 15:30
 - Terry M. (2018) Five Biggest Economic Bubbles in History.
<https://blog.truelytics.com/five-biggest-economic-bubbles-in-history>.
Πρόσβαση την 12^η Δεκεμβρίου 2019, 09:43
 - Kimberly A. (2019) Causes of an Economic Recession.
<https://www.thebalance.com/causes-of-economic-recession-3306010>.
Πρόσβαση την 12^η Δεκεμβρίου 2019, 16:00
 - Macrotrends. Nikkei 225 Index – 67 Year Historical Chart.
<https://www.macrotrends.net/2593/nikkei-225-index-historical-chart-data>.
Πρόσβαση την 13^η Δεκεμβρίου 2019, 00:15
 - Eric J. Lesson from when the bubble burst.
<https://www.japantimes.co.jp/news/2009/01/06/reference/lessons-from-when-the-bubble-burst/#.XfK9d-gzaUk>. Πρόσβαση την 12^η Δεκεμβρίου 2019, 11:43
 - Slaying the Dragon of Debts. 1990-92 Early 1990s Recession.
<https://bancroft.berkeley.edu/ROHO/projects/debt/1990srecession.html>.
Πρόσβαση την 13^η Δεκεμβρίου 2019, 00:30
 - HONORS PROJECT: MUSEUM EXHIBIT (2019) Reaganomics (1980-1990). <https://human-environmentinteractionhp.weebly.com/1980-1990-reaganomics.html>. Πρόσβαση την 13^η Δεκεμβρίου 2019, 00:34
 - Macrotrends. Dow Jones – 1929 Crash and Bear Market.
<https://www.macrotrends.net/2484/dow-jones-crash-1929-bear-market>.
Πρόσβαση την 16^η Δεκεμβρίου 2019, 19:38
 - Investopedia. Blue Chips.
<https://www.investopedia.com/terms/b/bluechip.asp>. Πρόσβαση την 16^η Δεκεμβρίου 2019, 20:25

- Begin to invest. July 8th- This Day In Stock Market History.
<https://www.begintoinvest.com/>. Πρόσβαση την 16^η Δεκεμβρίου 2019, 21:00
- Kimberly A. (2019) Glass Steagall Act of 1933, Its Purpose and Repeal.
<https://www.thebalance.com/glass-steagall-act-definition-purpose-and-repeal-3305850>. Πρόσβαση την 17^η Δεκεμβρίου 2019, 17:00
- Kimberly A. (2019) Depression. <https://www.thebalance.com/effects-of-the-great-depression-4049299>. Πρόσβαση την 19^η Δεκεμβρίου 2019, 18:15
- J A. (2019) Fortunly’s Annotated Guide to a Century of US GDP by Year.
<https://fortunly.com/statistics/us-gdp-by-year-guide/#gref>. Πρόσβαση την 20^η Δεκεμβρίου 2019, 21:46
- One hundred years of price change: The Consumer Price Index and the American inflation experience.
<https://www.bls.gov/opub/mlr/2014/article/one-hundred-years-of-price-change-the-consumer-price-index-and-the-american-inflation-experience.htm>. Πρόσβαση την 20^η Δεκεμβρίου 2019, 22:30
- The Depression of the 1930’s and Its Origins or Causes.
<https://www.sjsu.edu/faculty/watkins/dep1929.htm>. Πρόσβαση την 22^η Δεκεμβρίου 2019, 18:23\
- Graph of US Unemployment Rate, 1930-1945.
<https://herb.ashp.cuny.edu/items/show/1510>. Πρόσβαση την 21^η Δεκεμβρίου 2019, 22:34
- Market crash of 1929: Some facts of the economic downturn.
<https://economictimes.indiatimes.com/industry/miscellaneous/market-crash-of-1929-some-facts-of-the-economic-downturn/articleshow/61166918.cms?from=mdr>. Πρόσβαση την 9^η Φεβρουαρίου 2020, 22:30
- Tsoulfidis L. (2010) From Economic Prosperity to the Depression of 1930.
https://mpira.ub.uni-muenchen.de/31746/1/The_Depression_of_1930s_and_the_Greek_Economy.pdf. Πρόσβαση την 17^η Φεβρουαρίου 2020, 14:40
- Zimmermann, Ekkart, and Thomas Saalfeld. “Economic and Political Reactions to the World Economic Crisis of the 1930s in Six European Countries.” *International Studies Quarterly*, vol. 32, no. 3, 1988, pp. 305–334. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/2600445. Accessed 19 Feb. 2020.

- “THE FINANCIAL CRISIS OF 2007–08.” *The Future of Money: From Financial Crisis to Public Resource*, by MARY MELLOR, Pluto Press, London, 2010, pp. 109–130. *JSTOR*, https://www.jstor.org/stable/j.ctt183h0cz.9?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=economic&searchText=crisis&searchText=2007&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Deconomic%2Bcrisis%2B2007&ab_segments=0%2Fbasic_SYC-4946%2Fcontrol&refreqid=search%3Ad0ba3b591ce5efd886fdc4f5461a1f90&seq=1#metadata_info_tab_contents. Accessed 2 Mar. 2020.

86

- GDP (current US\$). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2012&start=2005>. Πρόσβαση την 3^η Μαρτίου 2020, 18:09
- Unemployment statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics. Πρόσβαση την 4^η Μαρτίου 2020, 00:40
- GDP growth (annual %). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2012&start=2003>. Πρόσβαση την 4^η Μαρτίου 2020, 00:53
- GDP growth (annual %) – Greece. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2010&locations=GR&start=2008> Πρόσβαση την 5^η Μαρτίου 2020, 1:36
- GLOBAL IMPACT of the COLLAPSE. <https://www.library.hbs.edu/hc/lehman/Exhibition/Global-Impact-of-the-Collapse>. Πρόσβαση την 5^η Μαρτίου 2020, 22:30
- LIOUDIS N. (2019) The Collapse of Lehman Brothers: A Case Study. <https://www.investopedia.com/articles/economics/09/lehman-brothers-collapse.asp>. Πρόσβαση την 5^η Μαρτίου 2020, 23:25
- Goldstein S. (2015) Lehman collapse, 2008. <https://www.marketwatch.com/story/in-lehmans-last-days-merrill-lynch-may-have-allowed-illegal-bets-against-firm-2015-06-02>. Πρόσβαση την 6^η Μαρτίου 2020, 02:01
- OECD Data. Real GDP forecast. <https://data.oecd.org/gdp/real-gdp-forecast.htm>. Πρόσβαση την 7^η Μαρτίου 2020, 21:30

- Plecher H. (2020) Unemployment rate in Greece 2019. <https://www.statista.com/statistics/263698/unemployment-rate-in-greece/>. Πρόσβαση την 7^η Μαρτίου 2020, 22:06
- MCCANN J. (2013) Angela Merkel admits Greece should never have entered the Euro. Ιστοσελίδα: <https://www.express.co.uk/news/uk/425184/Angela-Merkel-admits-Greece-should-never-have-entered-the-Eurozone>. Πρόσβαση την 9^η Μαρτίου 2020, 21:20
- Bloomberg (2011). Ιστοσελίδα: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-24/stock-rally-to-build-in-asia-as-wall-street-surges-markets-wrap>. Πρόσβαση την 25^η Μαρτίου 2020, 23:00

87

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΤΕΛΟΥΣ

ⁱ Kimberly A. (2019), What is the business cycle? Ιστοσελίδα: <https://www.thebalance.com/what-is-the-business-cycle-3305912>

ⁱⁱ Kimberly A. (2019) Causes of an Economic Recession. Ιστοσελίδα: <https://www.thebalance.com/causes-of-economic-recession-3306010>

ⁱⁱⁱ Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (2010). Το Πρόσωπο Φέρντιναντ Πεκόρα. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/392182/article/epikairothta/kosmos/to-proswpo-ferntinant-pekora>

^{iv} Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (2010). Το Πρόσωπο Φέρντιναντ Πεκόρα. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/392182/article/epikairothta/kosmos/to-proswpo-ferntinant-pekora>

^v Kimberly A.(2020) Effects of the Great Depression. Ιστοσελίδα: <https://www.thebalance.com/effects-of-the-great-depression-4049299>

^{vi} Κονδύλης Θ. (2010) 1929 – 1932: Η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και η Ελληνική Πτώχευση. Ιστοσελίδα: <https://www.eurocapital.gr/permalink/13126.html>

^{vii} Κονδύλης Θ. (2010) 1929 – 1932: Η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και η Ελληνική Πτώχευση. Ιστοσελίδα: <https://www.eurocapital.gr/permalink/13126.html>

^{viii} Κονδύλης Θ. (2010) 1929 – 1932: Η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και η Ελληνική Πτώχευση. Ιστοσελίδα: <https://www.eurocapital.gr/permalink/13126.html>

^{ix} Καμάρα Ι. (2005) Το χρονικό διόγκωσης του δημοσίου χρέους, 1980-2005. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/236892/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-xroniko-diogkwshe-toy-dhmosioy-xreoys-1980-2005>

^x Καμάρα Ι. (2005) Το χρονικό διόγκωσης του δημοσίου χρέους, 1980-2005. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/236892/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-xroniko-diogkwshtoy-dhmosioy-xreoyt-1980-2005>

^{xi} Καμάρα Ι. (2005) Το χρονικό διόγκωσης του δημοσίου χρέους, 1980-2005. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/236892/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-xroniko-diogkwshtoy-dhmosioy-xreoyt-1980-2005>

^{xii} Καμάρα Ι. (2005) Το χρονικό διόγκωσης του δημοσίου χρέους, 1980-2005. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/236892/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-xroniko-diogkwshtoy-dhmosioy-xreoyt-1980-2005>

^{xiii} Καμάρα Ι. (2005) Το χρονικό διόγκωσης του δημοσίου χρέους, 1980-2005. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/236892/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-xroniko-diogkwshtoy-dhmosioy-xreoyt-1980-2005>

88

^{xiv} Καμάρα Ι. (2005) Το χρονικό διόγκωσης του δημοσίου χρέους, 1980-2005. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/236892/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-xroniko-diogkwshtoy-dhmosioy-xreoyt-1980-2005>

^{xv} Καμάρα Ι. (2005) Το χρονικό διόγκωσης του δημοσίου χρέους, 1980-2005. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/236892/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-xroniko-diogkwshtoy-dhmosioy-xreoyt-1980-2005>

^{xvi} Καμάρα Ι. (2005) Το χρονικό διόγκωσης του δημοσίου χρέους, 1980-2005. Ιστοσελίδα: <https://www.kathimerini.gr/236892/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-xroniko-diogkwshtoy-dhmosioy-xreoyt-1980-2005>

^{xvii} ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Λ., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. (2011) Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρωζώνη το 2011. Ιστοσελίδα: <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>

^{xviii} ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Λ., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. (2011) Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρωζώνη το 2011. Ιστοσελίδα: <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>

^{xix} ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Λ., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. (2011) Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρωζώνη το 2011. Ιστοσελίδα: <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>

^{xx} ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Λ., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. (2011) Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρωζώνη το 2011. Ιστοσελίδα: <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>

^{xxi} ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Λ., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. (2011) Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρωζώνη το 2011. Ιστοσελίδα: <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>

^{xxii} ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ., ΠΑΤΩΚΟΣ Τ., ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Λ., ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χ. (2011) Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρωζώνη το 2011. Ιστοσελίδα: <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>

^{xxiii} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxiv} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxv} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxvi} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

89

^{xxvii} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxviii} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxix} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxx} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxxi} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxxii} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxxiii} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxxiv} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxxv} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxxvi} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxxvii} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxxviii} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xxxix} Ξαφά Μ. (2017) Το πρώτο Μνημόνιο, 2010-2011. Ιστοσελίδα: https://www.huffingtonpost.gr/miranta-xafa/-20102011_b_17406156.html

^{xl} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{xli} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

90

^{xlii} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{xliii} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{xliv} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{xlv} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{xlvi} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{xlvii} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{xlviii} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{xlix} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^l Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{li} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{lii} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{liii} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

91

^{liv} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{lv} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

^{lvi} Δασόπουλος Τ. (2018) Οι δέκα οικονομικοί σταθμοί των μνημονίων και οι αιτίες της κρίσης. Ιστοσελίδα: <https://www.news247.gr/oikonomia/oi-deka-oikonomikoi-stathmoi-ton-mnimonion-kai-oi-aities-tis-krisis.6641361.html>

